

Aarhus 17-04-2018

Til:

Miljøstyrelsen

Haraldsgade 53

2100 København Ø

Sendt til: mst@mst.dk

Mærket: "Skovprogram 2018"

Hørings svar til det danske skovprogram

FSC Danmark (herefter FSC) er det danske sekretariatet bag den globale skovcertificeringsordning Forest Stewardship Council (FSC) og vi takker for muligheden for at indgive kommentarer til udkastet for et nyt nationalt skovprogram.

Vi skal beklage den sene indlevering af høringssvar men, håber at vores bidrag kan medtages i betragtningerne om et nyt skovprogram.

Generelt om et Nationalt Skovprogram

I FSC finder vi at temaet "skov" i stigende grad har behov for et velforhandlet og nationalt kompromis, der kan accepteres bredt og som ikke giver anledning til unødigt konflikt og misforståelser blandt skovenes mange interessenter. Dét, uden at gå på kompromis med internationale forpligtelser om en mere bæredygtig udvikling eller de mere lokale problemstillinger.

FSC ser positivt på indsatser, der:

- sigter imod målopfyldelse af internationale forpligtelser indenfor bæredygtighed
- skaber incitament for udbredelse af bæredygtig skovdrift og træprodukter efter højeste standarder
- der øger den tilgængelige men bæredygtige ressource
- der øger vidensgrundlaget og kendskabet til indholdet i de danske skove
- forsoner skovenes interessenter
- formidler skovene, deres funktioner og deres indhold
- sætter de danske skove og træforbruget i kontekst af globale problemstillinger

Skovene som kampplads

Skovens mangeartede funktioner og det stigende forbrug af træ opleves af FSC som genstand for en stadig mere ophedet samfundsdebat mellem forskellige interessenter. FSC-ordningen huser selv et trekammersystem, der repræsenterer både de økonomiske, sociale og grønne interessenter. Det inkluderer både de interessenter, der arbejder direkte med skovene i, såvel som udenfor Danmark. Dertil dé med interesse i den videre produktion og i handlen med skovprodukter. Derigennem oplever vi på nærmeste hold interessenternes mangeartede krav, men også at der i de rette forums og med veldefinerede rammer for dialogen kan skabes grobund for konstruktiv dialog og gensidig forståelse.

- Nuværende regering samt de regeringer, der måtte komme til i Skovprogrammets målperiode opfordres til orientere sig i det skovpolitiske landskab og facilitere en løbende dialog. Der er behov for både at italesætte emner som naturbeskyttelse, vandbeskyttelse, klima, friluftsliv og det voksende behov for træ som ressource og træ som bæredygtigt materiale på nye måder.

Vi anser det for vigtigt, at det nationale skovprogram formår at samle interessenterne og at det kan være grundlag for en mere gensidig forståelse. Aktiviteter målrettet dialog med det formål, at reducere spændingerne imellem forskellige interessenter kan med fordel iværksættes.

Bæredygtig produktion

FSC velkommer skovprogrammets målsætning om at styrke efterspørgslen efter bæredygtigt træ i byggeri, møbler og papir. Særligt den længe ventede revision og opdatering af vejledningen om sikring af bæredygtigt træ i offentlige indkøbsaftaler og udbredelse af kendskabet til denne og det cirkulære, der fastlægger regler om sikring af bæredygtigt træ i statens indkøbsaftaler.

- Det er vigtigt at det klart defineres i indkøbsvejledningen, hvad der reelt menes med dokumenterbart bæredygtigt træ og hvorledes kravene i praksis efterleves.
- En periodisk opfølgning på efterlevelsen af indkøbskravene kan med fordel styrkes

FSC certificering er globalt et vigtigt værktøj for sikre tilgængeligheden af sporbart og bæredygtigt træ. I Danmark er der endvidere et voksende behov for FSC-certificeret træ og flere virksomheder ønsker at anvende lokalt FSC træ. Certificeret dansk træ er også ofte en forudsætning for handel med en række attraktive eksportmarkeder og som sporbarhedsredskab til efterlevelse af tømmerlovgivninger når træ eksempelvis eksporteres til videreforarbejdning.

Vi velkommer målet i skovprogrammet om, at der i højere grad støttes op omkring FSC certificering af de danske skove. Udover statsskovene og flere kommuner, er der kun relativt få private skove der pt. er certificerede. Det er der flere årsager til, bl.a. at certificering særligt for småskove ikke pt. er omkostningseffektivt, på trods af en øget efterspørgsel.

- Støtte til mindre skovejere i udvikling af certificering kunne være en måde at forøge den certificerede ressource fra de danske skove. Lignede er set i eksempelvis udviklingen af det økologiske landbrug.

Den danske FSC skovstandard er netop blevet revideret, den bliver publiceret over de næste par måneder. Målet for revideringen har sigtet på at lette adgangen til FSC certificering særligt for småskove, men flere politiske tiltag vil være essentielle for at fremme certificering af de danske skove. Regeringen kan lette vejen til til certificering på anden vis end økonomisk støtte.

Der bør laves en undersøgelse af hvad der skal til, men vores erfaring er at det bl.a. er en udfordring for at skovbevoksede nøglebiotoper/særligt naturmæssig værdifuld skov ikke er kortlagt i danske private skove, som de er i vores nabolande. Dette øger nemlig omkostningerne ved certificering at skovejeren selv skal stå for denne kortlægning.

- En genoptagelse af registrering af § 25 særlig naturmæssig værdifuld skov i private skove vil afhjælpe dette. Også tilskud til grøn driftsplan vil reducere omkostningerne og bør derfor genindføres.

FSC har tidligere kommenteret behovet for en registrering af nøglebiotoper i de private skove.

Se her: <https://dk.fsc.org/dk-dk/presse-og-downloads/nyheder/id/1336>

Udvidelse af det danske skovareal

FSC anser det for positivt, at målet om en fordobling af skovarealet videreføres fra tidligere nationale skovstrategier.

Fremadrettet vil behovet for træ kun stige og FSC anser det for væsentligt, at udviklingen i skovarealet i rimelig grad følger det øgede forbrug.

Dertil har forskere påpeget, at skovene i et større omfang bør udpeges med biodiversitet som hovedformål for at kunne imødekomme internationale forpligtigelser på dette område. Ændrede arealprioritering betyder naturligt en nedgang i arealet, hvorfra der kan sources træ fra.

Kompenserende nye skovarealer vil på sigt, kunne understøtte det stigende træforbrug i et vist omfang.

Med henvisning til vores afsnit om skovene som "kampplads" for forskellige interessenter vil vi også på skovrejsningspolitikken opfordre til at være på forkant med potentielle konflikter. Mål og midler i skovrejsningen bliver i høj grad diskuteret. FSC Danmark opfordrer til en klar kommunikation af de nye skoves formål. Også på dette område er der behov for et bredt accepteret nationalt kompromis med

- Lav klare formålsætninger for de nye skove.

FSC Logo bedes udskiftes

FSC logo vist på side 25 er udateret, og FSC Danmark henstiller til at det udskiftes til rette logo med symbol for registreret varemærker. Nyt logo i passende opløsning kan erhverves ved kontakt til FSC Danmark eller er tilgængeligt via kontakt til Naturstyrelsens certificeringsansvarlige

Forest Stewardship Council®

Kontakt

Kristian Jørgensen

Projektkoordinator og varemærkeansvarlig

Direkte: +45 2887 7808

Mail: kristian@fsc.dk

FSC Danmark

Ferdinand Sallings Stræde 13, 3.

DK-8000 Aarhus C

Phone: +45 8870 9518

Miljøstyrelsen

Hørings svar vedr. udkast til Danmarks nationale skovprogram

6. APRIL 2018

Som forskningsmiljø hilser vi udkastet velkomment og finder at udkastet til Danmarks nationale skovprogram kommer omkring mange vigtige emner af betydning for skovene. Udkastet angiver gentagne steder forskningsbehov og nødvendigheden af løbende overvågning og dokumentation, hvilket vi er enige i og ser frem til at kunne bidrage til gennem aktiv vidensopbygning, formidling og uddannelse af fremtidens forvaltere af skove og skovlandskaber. Det langsigtede perspektiv i skovene betyder at forskningen skal være tilsvarende langsigtet - både i tilgang og især i infrastruktur. Skovene har mange funktioner nu og i fremtiden.

SKOV, NATUR OG BIOMASSE

ROLIGHEDSVEJ 23
1958 FREDERIKSBERG C

Udkastet afspejler en proces som Miljøstyrelsen har gennemført, hvor viden fra den nyeste forskning har fået lov til at bidrage.

DIR 35331699

MOB 20300969

Udkastets fokus og opbygning omkring elementerne af bæredygtig skovforvaltning medvirker til at sætte fokus på alle skovenes funktioner og understøtter "Vision for Danmarks skove" givet på s. 4, og kan tydeliggøre skovenes rolle i forhold til FN's mål for bæredygtig udvikling.

vkj@ign.ku.dk

www.ign.ku.dk

REF: VKJ

I det følgende gives korte kommentarer til de enkelte kapitler i udkastet til Danmarks nationale skovprogram.

Mere skov og mindre global opvarmning

Det vil være godt at arbejde videre med fastlæggelse af hvorledes skovlandskaber kortlægges og opgøres. KU, IGN arbejder med dette emne og bidrager gerne til den videre proces. I denne sammenhæng er kortlægning af skovene et væsentligt datagrundlag, herunder hvordan udvikles og bruges ny teknologi til opdateret og præcis information til skovejere og samfund om skovenes tilstand og udvikling (fx kulstofoptag og produktion)?

Skovenes rolle ift. rammer og mål for klima og energi kan underbygges af forskning. Bl.a. udvikling af produktionssystemer til samtidig kulstoflagring og biomasseproduktion, samt til at sikre betydningen af skove og træ i en cirkulær bioøkonomi.

Bæredygtig produktion

SIDE 2 AF 4

Produktion og brug af træ har en lang historie og det er væsentlige pejlemærker der opstilles i dette afsnit. For mange træarter har forbedret skovdyrkning og nye frøkilder bidraget til forbedring af kvalitet og klimahårdførhed. Forskningsbehovene for en bæredygtig produktion er bl.a.:

- Træ til bygninger, møbler, papir og energi - hvordan er kæden fra skov til bord? Hvordan udnyttes træets unikke evner til at kombinere styrke og lethed med kvalitet som til kulstoflagring? Udvikling af nye anvendelser.
- Dokumentation af hele produktionen, anvendelsen og genanvendelse (bl.a. livscyklusanalyser) er vigtige elementer, som skovprogrammet henviser til i arbejdet med dokumentation og certificeringer.
- Ved beslutningen i 2005 om at Naturstyrelsens skove fremover forvaltes efter naturnære principper blev der i "Handlingsplan for naturnær drift i statsskovene" fra 2005 (side 54) defineret en række områder, "*hvor der er behov for yderligere viden med henblik på at kvalificere beslutninger og indsatsen på den bedste, mest rationelle og bæredygtige måde*". Det har i den forløbne periode vist sig meget vanskeligt at finde midler til denne opgave. Derfor er det vigtigt at få denne hensigtserklæring indføjet i skovprogrammet på en mere forpligtende måde.
- Der er behov for en indsats for at udvikle skovrejsningsmetoder baseret på delvis naturlig tilgroning og forceret succession`.

Mere biodiversitet

Skovprogrammet bygger i dette afsnit i store træk på Naturpakken (2016). Den indsats der beskrives i såvel Naturpakken og de efterfølgende arbejder og som der henvises til her, bør følges op med en dokumentation og overvågning der bidrager med vidensindsamling til gavn for biodiversitet i skovene, i skovlandskaberne og i landskabet generelt. Derved vil den indsats der laves, kunne bidrage i endnu højere grad til den fremadrettede sikring af biodiversitet - både på de 'særlige lokaliteter' og generelt i skovdriften (jf. de strategiske pejlemærker i skovprogrammet).

Friluftsliv og kulturværdier

Friluftsliv er blevet hverdagsliv. Derfor er det helt på linje hermed at afsnittets pejlemærker indeholder fokus på at fastholde og udvikle skov som et velfærdsgode, hvor befolkningen sikres muligheder for friluftsliv og naturoplevelser. Der er muligheder for at forbedre datagrundlaget for beslutninger og målsætninger vedr. skovens rekreative værdi, f.eks. ved at begynde at bruge skovstatistikens data til at analysere status og udvikling i de skove som bruges mest til dagligdags rekreation/friluftsliv – dvs. de bynære skove (10 % af skovarealet ligger inden for 2 km afstand af byer med > 5.000 indbyggere). Sådanne analyser kan forbedre beslutningsgrundlaget og give mulighed for såvel at opstille kvantitative og

målbare målsætninger samt kvalificere langsigtede udviklingsmål for de bynære skove. IGN arbejder med dette i national og international sammenhæng og ser muligheder for at støtte skovprogrammets indsatser på dette område.

Formidling af natur og friluftsliv - til voksne og til børn - foretages af engagerede vejledere, hvoraf mange får deres uddannelse og træning på Skovskolen ved IGN.

Skove beskytter

I såvel beskyttelse af grundvand som bidrag til klimatilpasning har skovene en funktion - både som afgrænset element og som del af landskabet. Af forskningsspørgsmål kan man pege på:

- Hvordan integreres landbrug og skovbrug - agroforestry - til sikring og optimering af miljøgoder fra landskabet? Mere specifik hvordan kan placering af nye skove i et opland bedst bidrage til reduktion i N udvaskning og hvor meget?
- Kan vi lave klimasmarte skove ift. oversvømmelser, hydrologi og klimagasser? Skovprogrammet omtaler alene brugen af skovarealer som 'forsinkelsesbassiner', der er yderligere muligheder ved strategisk placering af skovrejsning i landskabet for at forsinke, fordampe og opbevare vand og dermed reducere risikoen for oversvømmelser. For at opnå dette er der behov for forskning i skovhydrologi til oplandsmodeller.
- I dagens problematikker er vand gennemgående, mens skovene tidligere havde en væsentlig funktion ift. sikring mod sandflugt og skabe læ. Disse funktioner er stadig relevante.

Robuste og sunde skove

Skovprogrammet har en stærk komponent om 'sunde og robuste skove' og er på linje med forskning der kombinerer viden fra forstzoologi-forstpatologi-forstgenetik til praktiske løsninger. Vi er enige i at fortsat forskning og udvikling er vigtig, og at ny viden løbende kan omsættes til konkrete forvaltningstiltag i skovene i dialog med Miljø- og Fødevarerministeriet for derved at bidrage til at nå skovprogrammets visioner om at skabe sunde, diverse og robuste skove.

Skovprogrammet fremhæver det vigtige spørgsmål om artsvalg i forhold til sikring af fremtidens robuste skove, og vi mener her, at det ud over spørgsmål om 'hjemmehørende versus ikke-hjemmehørende' kan være relevant at inddrage viden om de enkelte arters forventede egnethed til fremtiden klima. Forskere på Københavns Universitet har vist, at der sandsynligvis vil være stor forskel på hvordan de vigtigste danske skovtræarter bliver påvirket af de forventede klimaforandringerne, men også hvordan tilpasning af forskellige arter understøttes gennem udvikling af genetisk diverse og robuste frøkilder*.

Klimaændringer kommer hurtigere end naturen kan følge med. Der er behov for at udvikle konkrete anbefalinger om hvordan vi i Danmark beskytter og tilpasser skovenes økosystemer til fortsat at være stabile, et redskab mod klimaændringer og opfylde de øvrige ydelser som samfundet efterspørger.

Nationale og internationale rammer

Skove har en stor rolle for de mange nationale og internationale indsatser og de danske skove udfylder en vigtig funktion i den danske indsats. Mange af disse har skovprogrammet adresseret i de forskellige indsatsområder.

FN's hovedbudskab ved den Internationale Skovdag (21. marts 2018) var: 'Forest for sustainable cities'. I den sammenhæng vil et stærkere fokus på skovenes rolle - særligt de bynære skoves rolle i et urbaniseret samfund - for friluftsliv og byers grønne 'infrastruktur' være et vigtigt signal om at Danmark bakker op om og tager ansvar for den internationale agenda i forhold til skovens rolle for en bæredygtig udvikling - ikke blot af vores landskab, men også af vores byer.

Skovrådet følger udviklingen

Den løbende dataindsamling og rapportering om skovenes tilstand og udvikling udføres bl.a. i Danmarks Skovstatistik såvel som en række andre overvågningsprogrammer. Disse er helt centrale ift. at give et grundlag for Skovrådet samt resten af Danmark kan følge udviklingen i skovene.

Skovenes rolle for rekreation og friluftsliv, med ca. 10 % af skovarealet mindre end 2 km fra byer med > 5.000 indbyggere, er det vigtigt at sikre data om såvel skovene som om brugerne. Det vil i den sammenhæng være vigtigt også at følge udviklingen i skovenes betydning for danskernes friluftsliv, og dermed prioritere gennemførelse af undersøgelser der er sammenlignelige med de tidligere skov-friluftslivsundersøgelser der er gennemført på nationalt plan i 1976/77, 1993/94 og 2007/08, således at trends kan følges.

Ofte kan det være svært at se skoven for bare træer. Men forskning i både træer og skove er nødvendig for de danske skove og deres mange funktioner - som en del af det danske landskab.

Med venlig hilsen

for Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning

Vivian Kvist Johannsen

Seniorforsker, Sektionsleder

* Huang W, Fonti P, Larsen JB, Ræbild A, Callesen I, Pedersen NB, Hansen JK. 2017. Projecting tree-growth responses into future climate: A study case from a Danish-wide common garden. *Agricultural and Forest Meteorology* 247:240-251).

Miljø og
Fødevarerministeriet
Miljøministeren

UDKAST
I HØRING TIL
6. APRIL 2018

Danmarks nationale skovprogram

Titel:
Danmarks nationale skovprogram

Foto forside: Søren Fodgaard
Fotos, øvrige, side

Udgiver:
Miljøstyrelsen
Haraldsgade 53
DK-2100 København Ø
www.mst.dk
2017

Redaktion:
Miljøstyrelsen

Layout:
Hjorth-Freelance Grafisk Natur-
og Miljøformidling

ISBN: 978-87-7091-604-2

2, 31, 44, 61:	Helle Hjorth
3:	Kim Vadskær
4:	Per Lorenzen
5, 11, 18, 26, 27:	Søren Fodgaard
7, 17:	Colourbox
6, 16, 19, 21, 30, 32, 33, 35, 43, 47, 48, 50, 58:	Bert Wiklund
8:	Naturstyrelsen
8, 59:	Pernille Kariog
12:	Søren Kirk Strandgaard
12:	Ortofoto
14:	Naturstyrelsen
15:	Simon Høgsberg
20-21:	J. Bo Larsen og Skov-og Naturstyrelsen, (2005): Katalog over skovudviklingstyper i Danmark, illustration: Anders Busse Nielsen
22:	Michael Sand
28:	Jesper Hjelme
31:	Naturstyrelsen
36:	Helge Sørensen
39:	Anne Johannisson
39:	Skyfish/ Poul Erik Bærentzen
40:	Skyfish
41:	Christina Molbech
42:	Nature Eyes
43:	Skyfish/Tobias Markussen
45:	Susanna Kjær Nielsen
46:	Skyfish/Peter Helles Eriksen
51:	Iben Margrethe Thomsen
51:	Kirsten Thinggaard
51:	Iben Thomsen
53:	Bruno Bilde Jørgensen
54:	Pia Andersen
55:	Shutterstock Mataj Hudover
57:	Shutterstock Blue Sky Studio

Indhold

Forord	3
Om det nationale skovprogram	4
Skovenes værdi for samfundet	4
Bæredygtige skove	5
Samspejlet med politikker for natur, friluftsliv og klima	7
Baggrunden for skovprogrammet	7
Dialog og inddragelse	8
Opbygning og finansiering af skovprogrammet	9
Mere skov og mindre global opvarmning	10
Strategiske pejlemærker	10
Baggrund	13
Bæredygtig produktion	18
Strategiske pejlemærker	18
Baggrund	21
Mere biodiversitet	28
Strategiske pejlemærker	28
Baggrund	33
Friluftsliv og kulturværdier	38
Strategiske pejlemærker	38
Baggrund	42
Skove beskytter	44
Strategiske pejlemærker	44
Baggrund	45
Robuste og sunde skove	48
Strategisk pejlemærke	48
Baggrund	49
Nationale og internationale rammer	52
Lovgivningsmæssige og institutionelle rammer	52
Internationale rammer	54
Skovrådet følger udviklingen	59
Kildemateriale	60

FORSLAG

Den sjældne sommerfugl "brun plietvinge" lever i skovbryn og -lysninger.

Forord

[indsættes efter offentlig høring]

Miljø- og fødevareminister
Esben Lunde Larsen

**GENERELT:
GODT AT DER GENTAGNE STEDER ER FOKUS PÅ FORSKNINGSBEHOV OG DOKUMENTATION**

Om det nationale skovprogram

Skovens værdi for samfundet

Skovene har stor værdi for samfundet og spiller en væsentlig rolle i den grønne omstilling. Ud over at være grundlaget for et erhverv, der producerer gavntræ, energitræ, pyntegrønt og juletræer samt gode jagtmuligheder, leverer skovene en række tjenester til samfundet, som ikke, eller kun sjældent, omsættes økonomisk. De samfundsmæssige goder fra skovene, som ikke omsættes økonomisk, har også en betydelig samfundsøkonomisk værdi. Med ca. 65-70 mio. skovbesøg om året er skovene således den mest benyttede ramme om danskerne's friluftsliv, og i skovene findes mange sjældne og truede dyr, planter og svampe. Skovene knytter sig ofte til de danske herregårde og er derved også med til at sikre en vigtig historisk kulturarv.

Værdien af Danmarks produktion af skovtræ, juletræer og pyntegrønt udgjorde i 2016 2,1 mia. kr., heraf 1,2 mia. kr. for træ og 0,9 mia. kr. for juletræer og pyntegrønt. Hertil kommer indtægter fra biproduktion som fx udlejning af jagt og arealer.

I skovene er oplagret betydelige mængder kulstof, som er CO₂ fra atmosfæren, der er omdannet til træ og anden biomasse. En del af kulstoffet forbliver oplagret i træprodukter mange år efter hugst. Træ kan erstatte fossile brændstoffer og materialer baseret på fossile råstoffer, og træ er ofte mindre energiforbrugende at producere og bygge med end fx stål, aluminium og beton. På denne måde kan skove og træ bidrage til omstillingen til et samfund uden fossile brændsler og til at reducere nettoudledningerne af CO₂. Lagringen af kulstof i danske skove har i perioden 1990 til 2016 svaret til et årligt nettooptag på 1,4 mio. tons CO₂ eller mellem 2 og 3 pct. af Danmarks samlede årlige CO₂-udledning. Skovene kan også bidrage

Vision for Danmarks skove

Et skovareal i vækst med sunde og robuste skove, hvor der er plads til forskellighed, og hvor der er gode muligheder for at producere bæredygtigt træ og skabe arbejdspladser, tage hånd om biodiversiteten og beskytte naturperler, modvirke klimaændringer og beskytte grundvand og for at tilbyde gode oplevelser for friluftslivet. I nye og gamle skove og til gavn og glæde for både nuværende og kommende generationer. Dette er visionen for Danmarks skove.

Skovene producerer træ, som er et miljøvenligt råstof, vi kan anvende til mange formål

til at sikre rent drikkevand og giver samtidig læ og skaber variation i landskabet.

Skovbruget og træ- og møbelindustrien skaber værdifulde træprodukter og andre værdsatte

tjek

ydelser til både hjemmemarkedet og til eksport, og de danske savværker køber hovedparten af deres råtræ fra danske skove. Træ- og møbelindustrien eksporterede i 2016 tilsammen for knap 20 mia. kr. Skovbrugserhvervet og træindustrien skaber vigtig beskæftigelse i områder, hvor det har stor betydning lokalt. Omkring 23.000 årsværk er ansat i skovbruget og træindustrien.

Klare rammevilkår for skovbruget styrker skovsektorens mulighed for at levere de ydelser og tjenester, som samfundet efterspørger.

Skovprogrammet udstikker pejlemærker for danske skoves udvikling og lægger særlig vægt på at sikre en god balance mellem benyttelse og beskyttelse. Den langsigtede vision fokuserer på danske værdier og flugter med Forest Europes definition af bæredygtig skovdrift fra 2011. Se boks.

Bæredygtige skove

Siden verdenstopmødet om bæredygtig udvikling i Rio de Janeiro i 1992 har fremme af bæredygtig

skovforvaltning været et centralt tema både i internationale skovpolitiske drøftelser og i dansk politik. I det europæiske skovsamarbejde, Forest Europe, er der enighed om en definition af bæredygtig skovdrift.

I 2014 blev der vedtaget en ny skovstrategi i EU. Det helt centrale emne er at udvikle et flersidigt og dokumenterbart bæredygtigt skovbrug i EU.

Forest Europes definition af bæredygtig skovdrift

"Forvaltning og brug af skove og skovområder på en måde og i et tempo, som vedligeholder deres biodiversitet, produktivitet, genvækstevne, vitalitet og deres mulighed for at opfylde nutidens og fremtidens relevante økologiske, økonomiske og sociale funktioner på lokalt, nationalt og globalt plan, og som ikke er skyld i ødelæggelse af andre økosystemer".

Fremme af bæredygtig skovdrift indgår i FN's globale verdensmål og er et centralt element i FN's strategiske plan for skove for perioden 2017 - 2030. Der er også fokus på fremme af bæredygtig skovdrift i FN's klimaaftale fra 2015 ("Parisaf-talen") og i konventionen om biologisk mangfoldighed.

SDG'er - god kobling

Bæredygtig drift af de danske skove er fastlagt som et af formålene i skovloven. Skovloven fastslår også, at der i offentligt ejede skove skal lægges

Skovprogrammet
understøtter
Naturpakken med
konkrete indsatser
for biodiversiteten.

særlig vægt på at passe på naturen og tage hensyn til landskab, naturhistorie, kulturhistorie og friluftsliv. For skove forvaltet af Naturstyrelsen har det blandt andet ført til en storstilet omlægning til "naturnær skovdrift".

De globale udfordringer indenfor klima og naturbeskyttelse betyder, at der fortsat er fokus på at sikre en bæredygtig udvikling og produktion. Det understøttes af den øgede samhandel og af forbrugerkrav om miljørigtige og bæredygtige produkter, herunder bæredygtigt træ.

Samspillet med politikker for natur og klima

Naturpakken

Den daværende Venstre-regering indgik i 2016 Aftale om Naturpakke med Dansk Folkeparti, Liberal Alliance og Det Konservative Folkeparti. Aftaleparterne har blandt andet besluttet en markant indsats for at styrke biodiversiteten i de danske skove. Det sker ved at udlægge arealer i statslige og private skove, så der samlet kan opnås op til 28.300 ha urørt skov og anden biodiversitetsskov. Udlæg på private arealer skal ske på frivillig basis og mod kompensation.

Fødevarer- og landbrugspakken

Regeringspartierne (V, K og LA) har i 2015 sammen med DF indgået Aftale om Fødevarer- og landbrugspakke. Aftalen fastlægger finansieringen af Landdistriktsprogrammet i perioden 2017 - 2020. Der er afsat midler til tilskud til privat skovrejsning og tilskud til at sikre privat Natura 2000-skov. Med aftalen indgår tilskud til privat skovrejsning som et af de kollektive kvælstofvirkemidler, og ordningen er dermed målrettet implementering af Vandrammedirektivet.

Rammer for klima og energi frem mod 2030

Det Europæiske Råd satte i 2014 et mål for 2030 om en samlet reduktion i nettoudledningen af drivhusgas i EU på mindst 40 pct. set i forhold til niveauet i 1990 og en samlet andel af vedvarende energi i energiforsyningen på mindst 27 pct. I arbejdet herfor er der for perioden 2021 til 2030 vedtaget nye EU-regler, som vil kunne have relevans for skove og skovbrug, om at opgøre og medregne CO₂-optag og CO₂-udledninger fra skove og jorder. EU er også ved at fastlægge nye regler for bæredygtig bioenergi, hvor også 27 pct.-målet indgår i drøftelserne.

Baggrunden for skovprogrammet

Nationale skovprogrammer er et redskab til at fremme bæredygtig skovdrift. Det blev lanceret i FN's "globale skovprincipper" fra 1992¹, grundfæstet i FN's globale skovaftale fra 2007² og indgår også som et centralt element i FN's strategiske plan for perioden 2017 - 2030. I dag arbejder op mod 130 lande med nationale skovprogrammer.

I Forest Europe har man vedtaget en række vejledende principper for at udvikle skovprogrammer³. De peger på Forest Europes seks overordnede kriterier for bæredygtig skovdrift som en mulig ramme herfor. Et andet centralt punkt er en bred deltagelse af skovenes mange interessenter, når skovprogrammer udvikles.

Danmarks nye nationale skovprogram er udviklet efter drøftelser med Skovrådet og under inddragelse af en lang række øvrige interessenter. Skovprogrammet tager udgangspunkt i de seks overordnede kriterier for bæredygtig skovdrift og er en videreudvikling af det nationale skovprogram fra 2002.

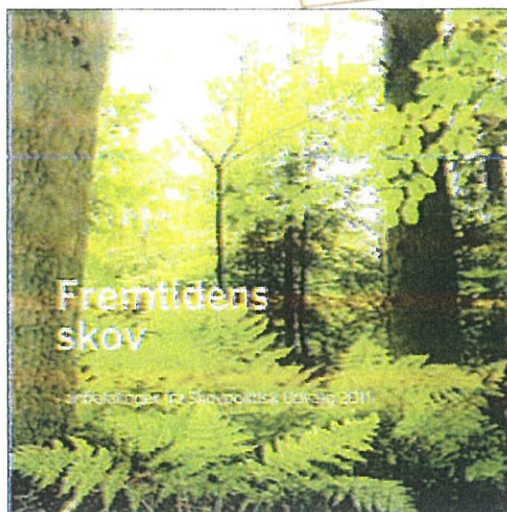
Skov som et velfærdsgode er et af skovprogrammets pejlemærker.

Skovpolitisk Udvalg

Et skovpolitisk udvalg blev nedsat i 2010. Formålet med udvalget var at få anbefalinger om, hvordan samfundets interesser i private og offentlige skove kunne imødekommes ud fra en helhedsvurdering. I udvalgets rapport, "Fremtidens skov - anbefalinger fra Skovpolitisk Udvalg 2011" gives en status for de danske skove, og med baggrund heri præsenteres udvalgets 40 anbefalinger. Det indgik i opdraget, at rapporten og anbefalingerne kunne danne baggrund for et revideret nationalt skovprogram. Flere anbefalinger er allerede gennemført, og andre har givet inspiration til arbejdet med at udarbejde et nyt skovprogram.

Ny viden om skov

Skovprogrammet er baseret på nyeste viden om skov. Det omfatter blandt andet en rapport om bevarelse af biodiversiteten i de danske skove, evalueringer af henholdsvis indsatsen for biodiversitet i de danske skove 1992-2012, de sidste 20 års skovrejsning og omstillingen til naturnær skovdrift i Naturstyrelsens skove. Der er gennemført udredninger om skovenes mulige bidrag til klima- og energiindsatserne. Desuden er der gennemført en analyse af udvalgte økonomiske rammevilkår for skovbruget og en analyse af den rekreative værdi af naturområder i Danmark.

Status og anbefalinger fra Skovpolitisk Udvalg omfatter fem hovedemner:

- 1 Et øget bidrag til Danmarks klimaforpligtelser
- 2 Bevar og styrk den biologiske mangfoldighed i skovene
- 3 Udvikle og sikre skovenes økonomiske bæredygtighed
- 4 Bedre muligheder for friluftsliv og naturoplevelser i skovene
- 5 Skovene i international sammenhæng

Dialog og inddragelse

Det nationale skovprogram er blevet til gennem dialog og inddragelse af interessenter:

Skovrådet

Arbejdet med skovprogrammet blev indledt på møde i Skovrådet i juni 2013 med en brainstorm om fokuspunkter ved revision af programmet. Skovrådet har siden løbende haft skovprogrammet på dagsordenen. Senest har rådet fået en

Lokal debat om skovprogrammet på Rindsholm Kro ved Viborg

orientering om status for skovprogrammet ved mødet i november 2017.

Inddragelse af øvrige interessenter

I marts 2014 blev der afholdt fire lokale debatmøder om et nyt skovprogram i regi af Dansk Skovforenings skovkredse, hvor alle interesserede kunne deltage. Der var i alt ca. 230 deltagere.

I marts-maj 2014 blev der afholdt tre workshops i København om henholdsvis 1) Træproduktion og driftsøkonomi, 2) Skovenes samfundsmæssige funktioner i dag og på sigt og 3) Skovenes biodiversitet. På hver workshop var der faglige oplæg, som blev fulgt af en åben debat blandt alle medvirkende. Der var i alt ca. 200 deltagere på de tre workshops. Oplæggene kan ses på www.skovdebat.dk.

Høring

[Tekst følger om høringsprocessen]

Opbygning og finansiering af skovprogrammet

Skovprogrammet følger de europæiske kriterier for bæredygtig skovforvaltning.

Danmarks skovstatistik følger de samme kriterier, som også ligger til grund for internationale målinger og rapporteringer om skove. Det styrker muligheden for at følge udviklingen og vurdere denne i forhold til de strategiske pejlemærker i skovprogrammet. Se kapitlet *Skovrådet følger udviklingen*.

Skovprogrammet udstikker for hvert kriterie nogle strategiske pejlemærker for den langsigtede udvikling. For hvert pejlemærke er beskrevet de handlinger, som gennemføres.

Usikkerhed på indsats? Hvem beslutter?
Kan/bør/forventes??

Mere skov og mindre global opvarmning

Strategiske pejlemærker

1. Øge Danmarks skovareal og øge den samfundsmæssige nytte af nye skove
2. Øge optag og lagre af kulstof i skove og træprodukter gennem bæredygtig drift

1. Øge Danmarks skovareal og øge den samfundsmæssige nytte af nye skove

Det strategiske pejlemærke understøtter skovlovens overordnede formål om at "bevare og værne landets skove og hertil forøge skovarealet".

Det langsigtede mål er, at skovlandskaber dækker 20-25 pct. af Danmarks areal inden udgangen af det 21. århundrede. Dermed videreføres målsætningen om skovrejsning i det nationale skovprogram fra 2002.

En af skovrejsningens særlige kvaliteter er, at den kan opfylde flere forskellige samfundsnyttige funktioner på samme tid og sted gennem den rette placering og opbygning af nye skove. Nye skove kan fx bidrage til at forbedre vandmiljøet. De kan bidrage til at tilbageholde og optage vand, så risikoen for oversvømmelser reduceres. De kan også optage og lagre CO₂ og dermed modvirke global opvarmning. De kan styrke mulighederne for friluftslivet. Og de kan skabe nye levesteder for vilde dyr og planter og på langt sigt styrke biodiversiteten.

Det strategiske pejlemærke søges fremmet gennem tilskud til privat skovrejsning og statslig skovrejsning. Dette giver mulighed for at målrette skovrejsningen mod særligt prioriterede områder. Frem til 2021 er der med Aftale om Fødevarer og landbrugspakke fastsat en særlig indsats ved privat skovrejsning til forbedring af vandmiljøet

Skovlandskaber

Begrebet "skovlandskab" er ikke nærmere defineret og opgøres ikke i Danmarks nationale skovopgørelser. Forskere på Københavns Universitet arbejder med en metode til at analysere og beskrive skovlandskaber i Danmark.

Det ligger i ordet, at skovlandskaber udgøres af både skovarealer og andre områder, der er påvirket af nærliggende skov. Skov kan påvirke de omkringliggende områder både visuelt og fysisk (giver læ og skygge), og mange arter tiltrækkes af grænselandet mellem det åbne land og egentlig skov.

gennem en reduktion af tilførsel af kvælstof til kystvande og grundvand. Områder, hvor skovrejsning kan tilgodese dette, har særlig prioritet i den private skovrejsning.

Tilskud til privat skovrejsning og statslig skovrejsning giver også mulighed for at påvirke de nye skoves kvalitet og sammensætning i en ønsket retning. Det kan fx være krav til plantetal, fordeling mellem løv og nål, pesticid-anvendelse eller etablering og sammensætning af skovbryn. Dette kan sikre særlige hensyn til fx natur og vandmiljø. Der kan også varetages særlige hensyn til friluftslivet, som især er relevant for den statslige skovrejsning. Endelig sikrer lovgivningen, at både statslig skovrejsning og privat skov, der rejses med tilskud, underlægges fredskovspligt, hvorved der sker en varig sikring af arealet som skov.

Naturstyrelsens nye bynære skove er siden 2002 blevet til gennem samarbejdsprojekter med især vandforsyningselskaber og kommuner. Dette koncept ønskes fastholdt og udvidet til også at omfatte

andre samarbejdspartnere. Derfor gøres en indsats for at mobilisere finansiering fra en række nye kilder til skovrejsning, fx samarbejde mellem staten og spildevandsselskaber, energiselskaber, ngo'er, boligområder eller private fonde. Projekterne kan med fordel også samtænkes med kommunernes indsats i risikoområder for oversvømmelse, som fremgår af de kommunale klimatilpasningsplaner.

Det strategiske pejlemærke understøttes også ved at holde fokus på, at det er attraktivt at investere i at plante nye skove eller lade skove opstå ved naturlig tilgroning. Gode muligheder for at afsætte produkter fra skovene som fx biomasse og træ til industrien er med til at gøre det attraktivt at plante nye skove. Særligt på de næringsfattige og sandede lokaliteter er udbuddet af velegnede hjemmehørende træarter til dette formål begrænset.

Med afsæt i et ønske om at sikre forsyningen af nåletræ i god kvalitet til træindustrien kan nåletræ, herunder særligt rødgran, være et skovbrugsfagligt fornuftigt alternativ til de hjemmehørende løvtræarter. Produktion af nåletræstømmer er samtidig med til at fastholde arbejdspladser lokalt i træindustrien. Der vil derfor blive set nærmere på at forbedre muligheden for tilskud til at plante nåletræer i tilskudsordningen for privat skovrejsning.

Relevant er også skatte- og afskrivningsmæssige vilkår, der er forbundet med skovrejsning, samt øvrige love og regler, der sætter rammer for mulighederne for at rejse ny skov. Generelt vurderes der at være stor interesse for at rejse ny privat skov i Danmark. Således er mere end halvdelen af de ca. 80.000 ha nettovækst i Danmarks skovareal siden 1990 etableret af private uden hjælp fra tilskud. Gunstige afsætningsmuligheder for blandt andet energitræ, juletræer og pyntegrønt kan have bidraget positivt hertil. Det meste af den private skovrejsning uden tilskud antages at være sket uden pålæg af fredskovspligt, og dermed uden varig sikring af arealerne til skovformål. Dette gør det aktuelt fortsat at følge udviklingen i skovrejsningens bidrag til en varig øgning af skovarealet.

Handlinger:

- Tilbyde private lodsejere tilskud til at rejse i alt 5.000 ha skov. (2017-2021)
- Opkøbe minimum 750 ha landbrugsjord til ny statskov afhængig af aktuel bevilling. (2018-2021)
- Arbejde for at finde alternative finansieringskilder og nye partnerskaber til statslig skovrejsning.

2. Øge optag og lagre af kulstof i skove og træprodukter

Det strategiske pejlemærke understøtter Paris-aftalen. Heri anføres, at parterne bør handle for at bevare og forøge optag og lagre af drivhusgasser i blandt andet skove og jorder, hvor det er relevant. Optaget og lageret i skove kan øges på kort og mellemlangt sigt ved at udskyde hugst eller helt undlade hugst. Dette kan omvendt ske på bekostning af det langsigtede optag, hvorfor en afvejning af hensyn må finde sted. Ved nyplantning og

Harte Skov ved Kolding. Her startede tilplantningen i 1991, og området begynder at få karakter af skov

genplantning kan optaget og lagringen øges ved brug af mere hurtigvoksende og højtstående træarter og gennem øgede plantetal. Se nærmere om metoder i kapitlet *Bæredygtig produktion*.

snarest
begynder
at falde

I Parisaftalen anføres også, at parterne søger at opnå, at de globale udledninger af drivhusgasser **topper hurtigst muligt og derefter reduceres hurtigt** med henblik på i anden halvdel af dette århundrede at opnå en balance mellem menneskeskabte udledninger og optag i såkaldte dræn ("sinks"). Skove er et af de væsentlige mulige dræn og bæredygtig drift af skove, hvor der løbende optages og bruges træ til energi samt til bygninger, møbler og papir kan bidrage til at indfri dette mål.

Det strategiske pejlemærke søges fremmet gennem løbende fokus på skovenes og skovbrugets potentiale for at bidrage til Parisaftalen og EU's klimamål mv. Indsatserne vil skulle afvejes i forhold til andre hensyn, herunder til biodiversitet, og der vil være blik for mulighederne for at fremme synergi mellem klimahensyn og hensyn til biodiversitet.

Handlinger:

- Følge udviklingen i tiltag, som indberettes til EU, og som kan øge eller bevare CO₂-optaget i skovene og begrænse eller reducere CO₂-udslippet fra skovene. **og CO₂ lagret i træprodukter**
- Følge udviklingen i relevante klimarelaterede fora, herunder den nærmere udmøntning af Parisaftalen og EU's klima- og energirammer for 2030, med henblik på at vurdere og fremme skovsektorens potentielle bidrag til at indfri de fastlagte mål.
- Overvåge status og udvikling i Danmarks skovareal, vedmasser og kulstoflagre samt skovenes bidrag til de globale kulstofcykler.

Ved Odense er opkøbt godt 300 ha landbrugsjord til ny skov og natur. Skoven hedder Elmelund Skov og er med til at sikre drikkevand for borgere i Odense. Ønsker fra Naturstyrelsen, VandcenterSyd, Odense Kommune og borgerne er indarbejdet i planlægningen. Skoven har 13 km ridestier, madpakkehuse, en hundeskov som hver måned har 3.000 besøg og et netværk af veje og stier for den almindelige skovgæst.

Det danske skovareal er fordelt på knap 23.000 skovejendomme. Langt hovedparten er små skovejendomme, og godt 20.000 ejendomme har under 20 ha skov. Knap 4 % af ejendommene har mindst 100 ha skov, og udgør mere end halvdelen af det samlede skovareal.

Baggrund

Skovarealer, vedmasser og kulstoflagre

Efter den sidste istid blev store dele af Danmark dækket af skov. I takt med landets opdyrkning fra bondestenalderen og frem til ca. 1820 blev skove ryddet i stort omfang og skovdækket reduceret til 3-4 pct. af landets areal. Aktiv skovrejsning gennem de seneste knap 200 år har bidraget til at øge skovarealet igen, så det i dag udgør ca. 14,5 pct. af arealet eller ca. 625.000 ha. Det svarer til godt 1.000 m² skov pr. indbygger. Til sammenligning er gennemsnittet for alle EU-lande 38 pct. skov og godt 3.000 m² skov pr. indbygger.

Den samlede vedmasse i de danske skove er i 2016 opgjort til i alt 133 mio. m³ svarende til gennemsnitligt 213 m³ pr. ha. Det stående kulstoflager blev opgjort til 40,6 mio. tons, hvilket svarer til en binding af 149 mio. tons CO₂. Såvel vedmassen som kulstoflageret har været stigende gennem en årrække.

I perioden 1990 til 2016 er kulstoflageret i skovens biomasse steget med knap 10 mio. tons svarende til et gennemsnitligt årligt optag af 1,4 mio. tons CO₂ for hele perioden. Derudover er en del af hugsten i samme periode medgået til produktion af træprodukter, hvor kulstof forbliver lagret i kortere eller længere tid (alt efter om det bliver til papir, møbler, bygningstræ eller andet).

Nye skove i Danmark

Det nationale skovprogram fra 2002 fastlagde som én af målsætningerne, at "Skovarealet skal forøges, så skovlandskaber dækker 20-25 pct. af Danmarks areal i løbet af en trægeneration (80-100 år)". Målet byggede på en tidligere hensigtserklæring fra 1989 om at fordoble skovarealet i løbet af en trægeneration.

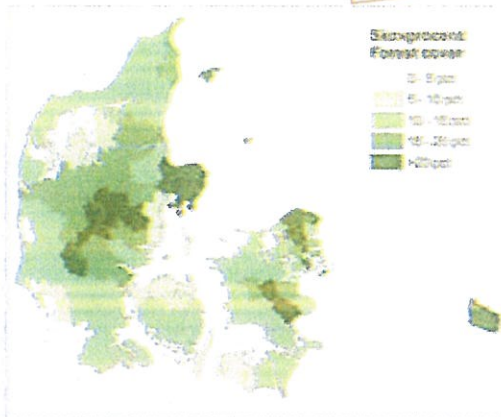

Fig 1: Skovarealet i procent af kommunernes samlede areal

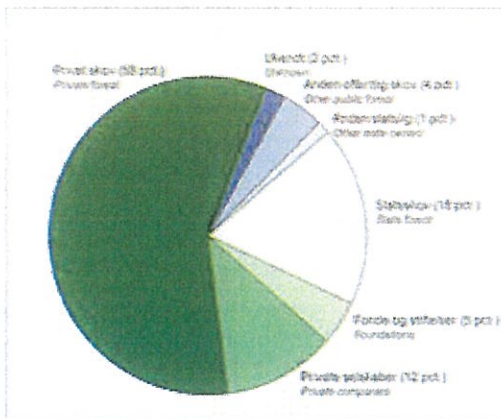

Fig 2: Omkring 75 % af skovarealet er ejet af private, fonde, stiftelser mv., mens knap 25 % er ejet af det offentlige. Naturstyrelsen administrerer ca. 18 % af det samlede skovareal

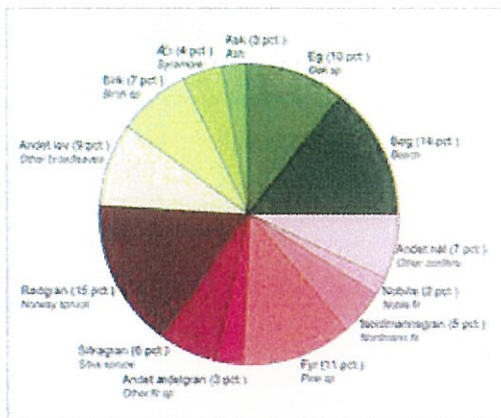

Fig 3: Der er omtrent lige meget løv- og nåleskov i Danmark. Bøg, eg og birk er de tre mest almindelige løvtræarter, mens rødgran, sitkagran og skovfyr er de tre mest almindelige nåletræarter.

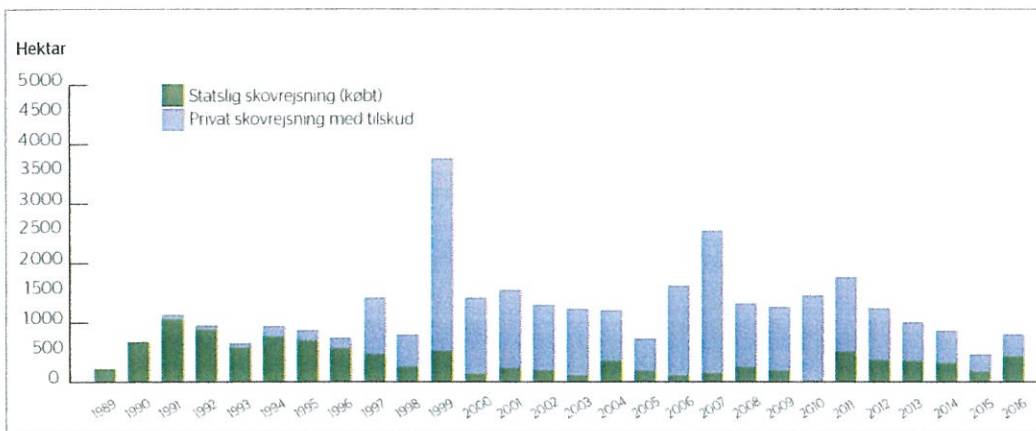
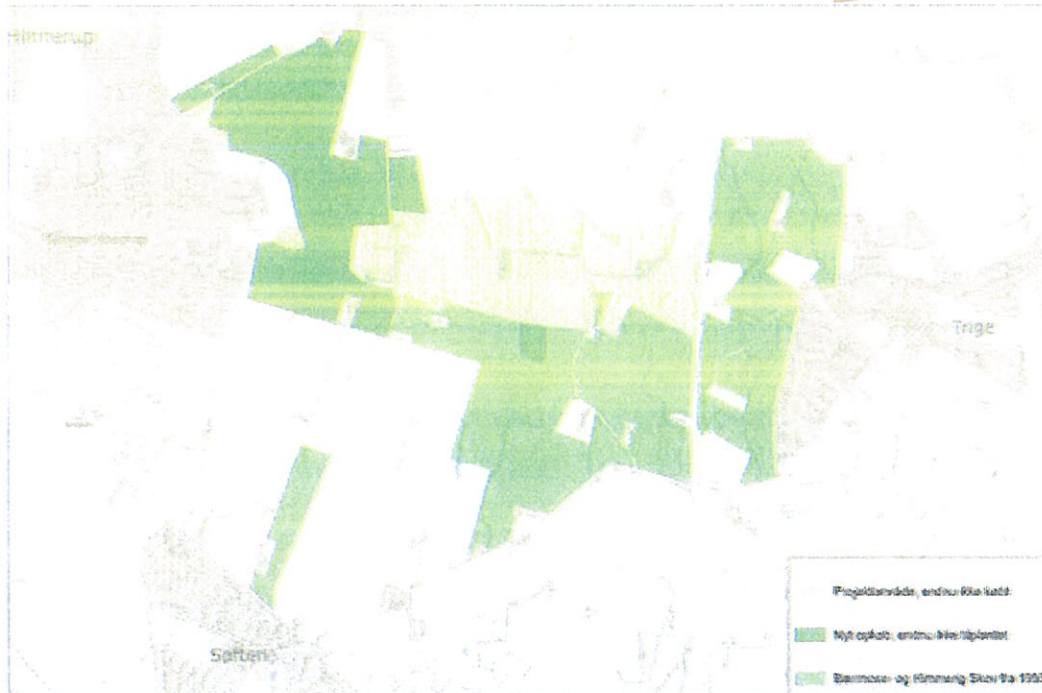

Fig 4: Siden 1989 er der etableret godt 23.000 ha privat skov med tilskud. Naturstyrelsen har købt knap 11.000 ha landbrugsjord til skovrejsning. Der indgår lysåbne arealer i varierende omfang i både privat og statslig skovrejsning.

Ved Hinnerup er der i 2016 købt 95 ha til den bynære skovrejsning "Hinnerup Skov". Skovrejsningen binder sammen med ældre skovrejsning fra 1990'erne, byerne Hinnerup og Trige sammen med en grøn skov. I alt er skovområdet på knap 400 ha, når hele skovrejsningen er gennemført.

Ud fra et ønske om at styrke naturindholdet i de nye skove blev begrebet skovlandskaber introduceret, så målsætningen også kom til at omfatte lysåbne dele af skovene og overgange mellem skove og det åbne land. Den overordnede sigtelinje var anlæg af nye skove med bæredygtig og naturnær skovdrift, varetagelse af flersidige hensyn, herunder biodiversitet, produktion, vildt, friluftsliv, kulturarv, landskab og miljøbeskyttelse, og bred inddragelse af interessenter.

Den seneste og mest omfattende evaluering af skovrejsningen siden 1990 blev gennemført af Københavns Universitet i 2014⁴. Den dækker perioden 1990 -2012. Den viste blandt andet, at 15-20 pct. af skovrejsningen var fremkommet ved naturlig tilgroning, en mindre del ved kunstig såning, mens hovedparten var plantet. Samtidig viste den, at ca. 70 pct. af skovrejsningen var sket i privat regi uden tilskud og derfor som regel ikke omfattet af fredskovspligt. Juletræer og pyntegrøn udgjorde knap en fjerdedel af skovrejsningen.

En særlig evaluering af tilskudsordningen til privat skovrejsning i årene 1998-2012⁵ viste, at de nye private skove med tilskud i overvejende grad er etableret som robuste skove med en høj andel af hjemmehørende træarter, der vurderes at være tilpasningsdygtige i forhold til klimaændringer.

Tilskudsordningen til privat skovrejsning er i 2016 blevet forenklet og målrettet mod indsatsen for at

Rekreativ værdi

De Økonomiske Råd har i 2014 analyseret den rekreative værdi af naturområder i Danmark, herunder værdien af den skovrejsning, der blev gennemført i perioden i 1990 - 2012. De vurderer den gennemsnitlige rekreative værdi af den statslige skovrejsning til at være væsentligt højere end værdien af den private skovrejsning, der er gennemført med tilskud, hhv. ca. 37.000 kr. pr. ha pr. år og ca. 3.000 kr. pr. ha pr. år. De Økonomiske Råd peger på, at den høje værdi af den statslige skovrejsning afspejler, at skovene ofte er placeret tæt på byer. Samtidig konstateres det, at den private skovrejsning med tilskud overvejende er foregået i områder, hvor den rekreative værdi af naturområder er lav.

reducere udledningen af kvælstof til fjorde, indre farvande og grundvandet såvel inden for som udenfor skovrejsningsområderne. Ændringerne i ordningen har medført en stigning i ansøgningerne om tilskud til skovrejsning, så de seneste års dalende søgning er vendt. Efter et lavpunkt i 2014 med tilsagn til kun 350 ha, var der således i 2017 ansøgninger til ca. 1900 ha.

I kommuneplanerne udpeges skovrejsningsområder og områder, hvor skovrejsning er uønsket. Dette har siden 1990 været centrale elementer i

Ny skov påvirker huspriser

En undersøgelse fra Skov & Landskab viser, at nye skove påvirker huspriserne.

I Skjoldhøjparken i det nordvestlige Aarhus steg priserne i gennemsnit næsten 10 pct. på de huse, der ligger nærmest den nye True Skov, hvor de første træer blev plantet i 1994. Værdistigningerne hænger tæt sammen med afstanden til den nye skov. Priserne steg kun ca. 2 pct. for huse, der ligger 600 m fra skoven. Etableringen af True Skov vurderes i rapporten derudover at medføre, at kommunens årlige indtægter fra ejendomsskat i området vil stige med ca. 0,5 mio. kr.

indsatsen for at målrette den danske skovrejsning. Skovrejsningsområderne har været retningsgivende for at administrere tilskudsmidler og placere statslig skovrejsning. Udpegning af skovrejsningsområder og områder, hvor skovrejsning er uønsket, er efter ændringen af planloven i juni 2016 fortsat en væsentlig national interesse i kommuneplanlægningen. Det er også en national interesse, at kommunerne som udgangspunkt planlægger for at udvide arealer til skovrejsning.

Hovedparten af den offentlige skovrejsning er gennemført af Naturstyrelsen, men også en række kommuner har anlagt nye skove. Siden 2002 har Naturstyrelsens indsats været fokuseret på projekter, hvor vandforsyningselskaber og kommuner medfinansierer etableringen af de nye skove. Der er kommet en stigende interesse for at indgå partnerskab med Naturstyrelsen om bynære statslig skovrejsning. Kommunerne bruger i stigende grad et samarbejde om statslig skovrejsning som et redskab til at sikre deres grundvand og samtidig skabe bedre grønne friluftsmuligheder tæt på deres borgere. Gennem statsligt ejerskab af nye skove sikres offentlighedens adgang og hensyntagen til eksisterende natur og landskab. Projekterne gennemføres nær større byer og oftest i vigtige vandindvindingsområder. I 2018 er i alt 30 projekter i gang, hvor nye bynære statsskove etableres.

Skovene lagrer kulstof

Skove lagrer kulstof i stammer, grene og rødder og opsuger mere CO₂ end de afgiver, når de er under opbygning og i vækst. Optaget af CO₂ på et skovareal afhænger blandt andet af træarten, plantetæthed, og hvordan skovene dyrkes. Fx kan hurtigvoksende nåletræarter, som plantes tæt,

Genplant planeten er et privat initiativ, hvor danske skove i samarbejde med Skoven i Skolen og Dansk Skovforening inviterer skolebørn i hele landet ud for at plante træer. Formålet er at vise børn, at træplantning og brug af træ er en del af løsningen på klimaproblemet.

Growing Trees Network Foundation S/I

er et eksempel på et privat initiativ, der hjælper kommuner og staten med at plante ny skov for at beskytte grundvandet. Via hjemmesiden Folkeskoven.dk kan borgere, foreninger, virksomheder mv. donere træer, som plantes på enten kommunal eller statslig jord. Kommunerne eller Naturstyrelsen står for planlægning og anlæg af skovene.

optage en del mere CO₂ pr. ha end egeskove med stor afstand mellem træerne.

Det lagrede kulstof fastholdes, når træ anvendes i byggeri, i møbler og til papir. En vedvarende skovdrift kan på denne måde bidrage til at mindske CO₂-indholdet i atmosfæren. Skovrejsning og nettovækst i eksisterende skov er blandt de få virkemidler i klimaindsatsen, der bidrager gennem øget optag af CO₂ fra atmosfæren, mens de fleste andre virkemidler mindsker udledningerne.

Træprodukter vil desuden kunne fortrænge materialer som stål, beton og aluminium, der er baseret på mere energikrævende fremstillingsprocesser. At bruge træ til materialer vil dermed ofte kunne bidrage til at reducere ~~den globale opvarmning~~ **CO₂ i atmosfæren**.

Skovenes bidrag er komplekst, da tiltag, der virker i én retning i skoven på kort sigt, kan virke i modsat

Skove lagrer kulstof
i træernes stammer,
grene og rødder samt
i jorden. Kulstoflageret
i de danske skove er
to en halv gang større
end Danmarks samlede
årlige CO₂-udledning.

En del af skovens lagrede kulstof fastholdes i træ og træprodukter, når træer fældes og anvendes til byggeri. Først når træet brændes eller rådner, frigøres CO₂ igen.

retning på længere sigt. Eksempelvis kan en udskydelse af hugsten i en bevoksning eller eventuelt udlæg af skoven til helt urørt skov medføre et øget optag og øget lager på kort og mellemlangt sigt. Dette vil i mange situationer samtidig kunne virke til gunst for biodiversiteten. Men den langsigtede effekt kan være lavere løbende CO₂-optag, fordi skoven ikke blev forynget på det tidspunkt, der sikrede højeste langsigtede tilvækst og optag. Især for nål kan eventuel forlængelse af bevoksningens alder også medføre øget risiko for fx stormfald.

Samtidig er fremtidige optag og lagre i skove og træprodukter i vid udstrækning bestemt af den historisk betingede aldersklasse- og træartssammensætning, som kun gradvist og langsomt lader sig ændre. Blandt andet for at tage højde herfor har man i Kyotoprotokollen fastsat regler om, at kun afvigelser fra en "business-as-usual-forvaltning" skal medregnes i de nationale CO₂-regnskaber. Efter ophør af protokollens anden og sidste forpligtelsesperiode i 2020 vil nye beregningsregler skulle fastlægges.

EU har internt og ved sin tilslutning til Parisaftalen forpligtet sig til en samlet reduktion i nettoudledningen med mindst 40 pct. i 2030 målt i forhold til niveauet i 1990. EU's nærmere regler for udmøntning heraf, herunder mht. opgørelse og medregning af optag i og udledninger fra skove og jorder i perioden 2021 til 2030 blev fastlagt ultimo 2017.

LULUCF

EU stiller krav om, at Danmark opgør de årlige netto-optag af CO₂ i Danmarks skove og træprodukter i forhold til et business-as-usual-scenarie. Det er endvidere indberettet til EU, hvilke tiltag der er iværksat og planlagt iværksat, som kan bevare eller øge CO₂-optaget i skovene og begrænse eller reducere CO₂-udslippet fra skovene. Ændringer i kulstofbalancen i skov- og jordbrugssektoren behandles i klimasammenhæng efter særskilte regler, som går under betegnelsen LULUCF - Land Use, Land Use Change and Forestry.

Bæredygtig produktion

Strategiske pejlemærker

1. Klare rammevilkår for produktion af træ og andre goder
2. Øge efterspørgsel efter og udbud af dokumenterbart bæredygtigt træ
3. Ensartede og operationelle standarder for bæredygtigt træ
4. Fortsætte med at omstille til naturnær skovdrift

1. Klare rammevilkår for produktion af træ og andre goder

Klare rammevilkår for skovbruget er en forudsætning for, at skovejere kan levere de ydelser og tjenester, som samfundet efterspørger på en bæredygtig måde. Det gælder såvel i forhold miljø, sociale forhold som den økonomiske holdbarhed.

Økonomisk holdbarhed forudsætter, at skovbruget kan omsætte en række efterspurgte produkter og ydelser på markedet. Det forudsætter også, at omkostningerne til den bagvedliggende produktion kan holdes nede, så produktionen er lønsom.

Skovloven giver frie og vide rammer for skovdriften. Dog er der i skovloven en restriktiv praksis om byggeri mv. i fredskov.

Skattereglerne er et andet afgørende rammevilkår for skovbruget og derfor er der brug for at følge udviklingen tæt. Generelt er de største investeringer i skovbrugserhvervet udgifterne ved tilplantning, som der er fuldt skattemæssigt fradrag for (straks afskrivninger).

Hugsten i de danske skove udgør i dag ca. 3,8 mio. m³ træ årligt, hvor ca. 3/4 er fra nåleskov og 1/4 er fra løvskov.

Handlinger:

- Der ses på behovet for eventuelle ændringer af skovloven, så den i højere grad kan tage højde for de ønsker til brug af skovene, som samfundsudviklingen medfører.
- Følge udviklingen inden for skatteregler knyttet til skovbruget

hvem gør det?

2. Øge efterspørgsel efter og udbud af dokumenterbart bæredygtigt træ

Det strategiske pejlemærke skal understøtte en bæredygtig udvikling af skovbruget i Danmark. Det støtter samtidig op om FN's verdensmål og andre internationale mål om fremme af bæredygtig skovdrift og af bæredygtig produktion og forbrug.

Både private og offentlige forbrugere kan bidrage til øget efterspørgsel ved at stille krav om dokumenterbart "bæredygtigt træ".

Pejlemærket fremmes ved at understøtte allerede igangværende initiativer på området. Det gælder

blandt andet indsatser til fremme af bæredygtigt byggeri, den danske brancheaftale om sikring af bæredygtig biomasse til el og fjernvarme, offentlige indkøbspolitikker og regler og vejledning for sikring af bæredygtigt træ til byggeri, møbler og papir i det offentlige samt private certificeringsordninger for skove, træ og virksomheder.

Skovbruget i Danmark forventes at kunne bidrage med et øget udbud af dokumenterbart bæredygtigt træ til både materialer og energi. Mulighederne kan styrkes fx ved at udvikle nye metoder til at dyrke skovene, som øger bæredygtig produktion af biomasse til energi og samtidig leverer en række andre samfundsmæssige gevinster som gavntræ, natur og friluftsliv.

Handlinger:

- Styrke efterspørgslen efter bæredygtigt træ i byggeri, møbler og papir, blandt andet ved at revidere og opdatere vejledningen om sikring af bæredygtigt træ i offentlige indkøbsaftaler og udbrede kendskabet til denne og det cirkulære, der fastlægger regler om sikring af bæredygtigt træ i statens indkøbsaftaler.
- Fremme kendskabet til mulighederne for at bruge træ og dokumentere bæredygtigt træ i blandt andet byggeri gennem relevante fora og netværk.
- Efterspørge forskning og udvikling om bæredygtig produktion og anvendelse af træ. Det sker ved årlige prioriteringer i rammeaftale mellem Miljø- og Fødevarerministeriet og Københavns Universitet om forskningsbaseret myndighedsbetjening.
- Efterspørge forskning i og formidling af nye metoder til skovdyrkning, som øger bæredygtig produktion af træ til energi uden at påvirke den langsigtede produktion af træ til materialer. Det sker ved årlige prioriteringer i kontrakt mellem Miljø- og Fødevarerministeriet og Københavns Universitet om forskningsbaseret myndighedsbetjening.
- Følge udmøntningen af energibranchens rammeaftale om sikring af bæredygtig biomasse med særlig fokus på skovbrugets bidrag hertil.

Arealet med rødgran og sitkagran har været faldende de sidste ca. 20 år, og det vil føre til en mindsket produktion af tømmer. Derved kan danske savværker få problemer med at skaffe kvalitetstræ af dokumenteret bæredygtig rødgran uden store udgifter til transport af træ fra nabolande som Norge, Sverige eller fra Baltikum. Der er behov for at overveje incitamenter til at øge andelen af rødgran, der kan indgå i robuste skovbevoksninger.

3. Ensartede og operationelle standarder for bæredygtigt træ

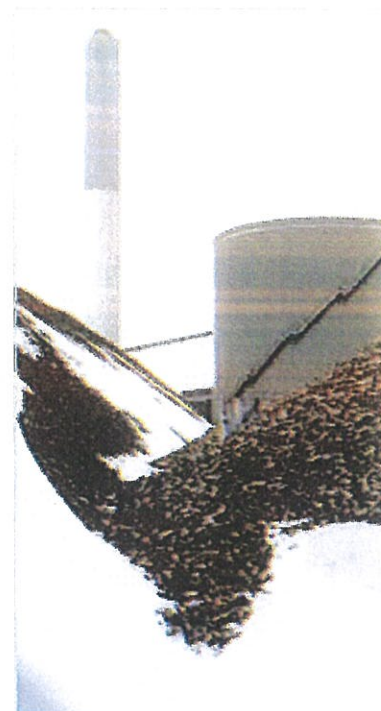
Forekomsten af mange forskellige standarder for bæredygtighed gør det vanskeligt for skovbruget at overskue forskelle og ligheder. Særligt for små og mellemstore virksomheder kan det være økonomisk byrdefuldt at dokumentere, at kravene er overholdt.

Certificering af skove og træproducerende virksomheder er et godt middel til at dokumentere bæredygtigt træ. Der arbejdes på at understøtte udviklingen af systemer og modeller, der tilvejebringer tilstrækkeligt grundlag for at dokumentere bæredygtigt træ på en omkostningseffektiv måde.

Danske regler om sikring af bæredygtigt træ i statens aftaler og brancheaftalen om sikring af bæredygtig skovbiomasse til el og fjernvarme har mange fællestræk og har været et godt pejlemærke for Danmark i drøftelserne om fælles EU-kriterier for bæredygtigt træ til energi.

Handlinger:

- Følge og påvirke arbejdet med standarder for bæredygtighed inden for forskellige sektorer, nationalt såvel som på EU-plan. I det nationale arbejde er sigtelinjen operationelle og dokumenterbare minimumskriterier for bæredygtigt produceret træ.
- Regeringen støtter kommissionens forslag om fælles bæredygtighedskriterier for fast biomasse i EU og finder i den forbindelse et højt ambitionsniveau med udgangspunkt i kriterier, som bl.a. findes i den danske brancheaftale, vigtigt. Fælles bæredygtighedskriterier vurderes at kunne skabe stabilitet for brug af biomasse til energiformål og understøtte et effektivt og transparent internationalt marked for handel med biomassebaserede brændsler. De endelige EU-regler for bioenergi forhandles stadig.

EU har vedtaget et fælles mål om mindst 27 pct vedvarende energi i 2030. Det forventes, at der bliver øget efterspørgsel efter træ til energi.

4. Fortsætte med at omstille til naturnær skovdrift

Omstillingen til en mere naturnær skovdrift skal fortsætte og videreudvikles. Det er en langstrakt proces, og som hjælp til at træffe løbende beslutninger i driften, er der udviklet konkrete fremtidsscenarier i bilde og tekst. Fremtidsscenarierne sikrer langsigtede pejlemærker for den retning, skovene skal udvikle sig i og understøtter, at ændringerne sker i et roligt tempo med fokus på flersidigheden. Der kan løbende være behov for at udvikle flere fremtidsscenarier for en naturnær skovdrift. Det kan være et scenarie, der i højere grad retter sig mod bæredygtig produktion af biomasse, og scenarier med øget andel af rødgran til at kunne imødekomme en mulig fremtidig mangel på kvalitetstræ i rødgran.

Der er ligeledes behov for mere viden om økonomien i naturnær skovdrift på kort og lang sigt, idet for lave investeringer i fornyelser og unge bevoksninger kan medføre nedgang i produktion og kvalitet og dermed dårligere indtjening.

"Handlingsplan for naturnær skovdrift i statsskovene"⁶ vurderes stadig at være en god ramme for den igangværende omstilling af de skove, der forvaltes af Naturstyrelsen. Handlingsplanen fungerer samtidig som inspirationskilde for kommunale og private skovejere. Den praktiske udmøntning af handlingsplanen justeres som opfølgning på en evaluering fra 2015.

Handlinger:

- Efterspørge forskning i naturnær skovdrift og formidling af de praktiske erfaringer fra driften af de skove, der forvaltes af Naturstyrelsen. Det sker ved årlige prioriteringer i rammeaftalen mellem Miljø- og Fødevareministeriet og Københavns Universitet om forskningsbaseret myndighedsbetjening.
- Følge op på evalueringen af omstillingen til naturnær skovdrift i statens skove, blandt andet ved at understøtte skovens naturlige fornyelse med fokus på træartsskifte og i forbindelse med stormfald i de skove, der forvaltes af Naturstyrelsen.
- Understøtte skovdyrkningsfaglige arrangementer om naturnær skovdrift.

Illustrationen herunder: Skovudviklingstyperne er fremtidsscenarier for den naturnære skovdrift. De er udviklet i et samarbejde mellem forskere og praksis. Her ses "Eg med lind og bøg".

Baggrund

Rammevilkår for produktion af træ og andre goder

Traditionelt har produktion af træ været betragtet som skovbrugets primære produktion. Den samlede efterspørgsel efter træ og de priser, der tilbydes i træmarkedet, er et vigtigt rammevilkår for skovbruget. Generelt har priserne på råtræ været faldende siden 1950'erne. I de seneste ti år har gennemsnitspriserne på bøg været omtrent konstante, mens gennemsnitspriserne på rødgran i de seneste år har været stigende.

Danmark er førende inden for produktion af juletræer og pyntegrønt. Priserne for juletræer har været faldende siden 2011 grundet stigende europæisk udbud. **Hovedparten af juletræerne bliver dyrket på landbrugsjord.** mener det er 50/50

Alternative indtægtskilder til skovdrift får stigende betydning, og en væsentlig indtægtskilde er udleje af jagt. Der hentes også indtægter ved at udleje skovens bygninger, afholde kurser og arrangementer, høste specielle produkter som skovfrø, svampe eller mos. Der findes ikke præcise opgørelser over disse alternative indtægtskilder. På baggrund af skovbrugserhvervets indberetning er dette for 2014 opgjort til godt 900 kr. pr. ha pr. år.

Skovbruget har fået skattelettelse i 2006 og 2011 i form af sænket grundskyldspromille og grundskyldspromilleloft. Skattelettelsen i 2006 skulle forbedre skovbrugets økonomiske rammevilkår og ligestillede skovbruget med landbruget. For de pri-

vate skove betød skattelettelsen, at ejendomsskatten næsten blev halveret. Skattelettelsen i 2011 var en generel lempelse af jordskatterne og betyder, at grundskyldspromillen i dag er 14,8 promillepoint lavere for jordbrug end for andre ejendomme, og maksimalt 7,2 promille. Skovbruget fik yderligere skattelettelse med Venstre-regeringens vækstpak-

Produktionen af juletræer og pyntegrønt har været forholdsvis stabil i de seneste 10 år. I 2015 blev der høstet knap 11 mio. juletræer og godt 32 mio. tons pyntegrønt. Omkring 90 % eksporteres.

ke fra 2015. Her blev det besluttet, at generations-skifteafgiften nedsættes fra 15 pct. til 5 pct. frem til 2020 for familieejede virksomheder.

Københavns Universitet har i 2014 analyseret, om der er skattemæssige rammevilkår for skovbruget,⁷ som påvirker de private skovejeres driftsbeslutninger i retninger, der er uhensigtsmæssige for samfundet. Det konkluderes, at hverken ejendoms-skat eller indkomstskat påvirker skovejernes beslutninger i retninger, der set fra samfundets side er uhensigtsmæssig.

Endvidere er der analyseret en "skovkontoordning", der giver mulighed for at overføre overskud mellem årene og dermed fordele fradragsmuligheder og beskatningstryk bedre. Københavns Universitet konkluderer, at en skovkonto kun i få tilfælde kan give en samfundsmæssig mere hensigtsmæssig adfærd end en eksisterende virksomhedsordning.

Det bemærkes, at analyserne er gennemført på en række forudsætninger, herunder at en ejer driver skoven erhvervs-mæssigt, og der derfor er en målsætning om at maksimere det økonomiske afkast.

Efterspørgsel efter træ

Energiaftalen fra 2012 sætter vigtige rammevilkår for at anvende biomasse til energi i Danmark, og frem til 2020 forventes en øget efterspørgsel på træflis og træpiller til el- og fjernvarmeproduktion.

Omstillingen er understøttet af blandt andet de danske energi- og CO₂-afgifter, som pålægges fossile brændsler ved varmeproduktion, men ikke træ og anden biomasse. Tilskud til el-produktion baseret på biomasse medvirker også til at fremme omstilling fra kul og naturgas til biomasse. Derudover påvirker el-afgifter konkurrenceforholdet mellem varmepumper og biomasse i de centrale kraftvarmeverker til gunst for anvendelse af biomasse fra blandt andet skovene.

Dertil kommer virkningerne af, at træbaseret energi regnes som CO₂-neutral efter de internationale regler, som følges i EU's kvotehandelssystem. Derved kan virksomheder bidrage til at opfylde deres reduktionsforpligtelse ved at omstille fra fossil energi til træbaseret energi, og de kan sælge overskydende CO₂-kvoter på kvotemarkedet.

Udøje af jagt er en væsentlig indtægtskilde for skovejerne.

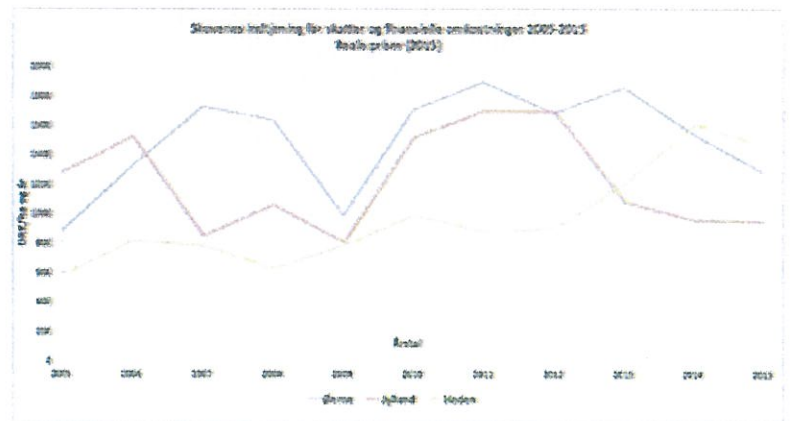

Fig 5: Skovbrugets driftsøkonomi har været positiv og nogenlunde stabil i de sidste 10 år. Udsving for "Øerne" og "Jylland" (som dækker det østlige Jylland) skyldes især svingende indtjening på juletræer og pyntegrønt.

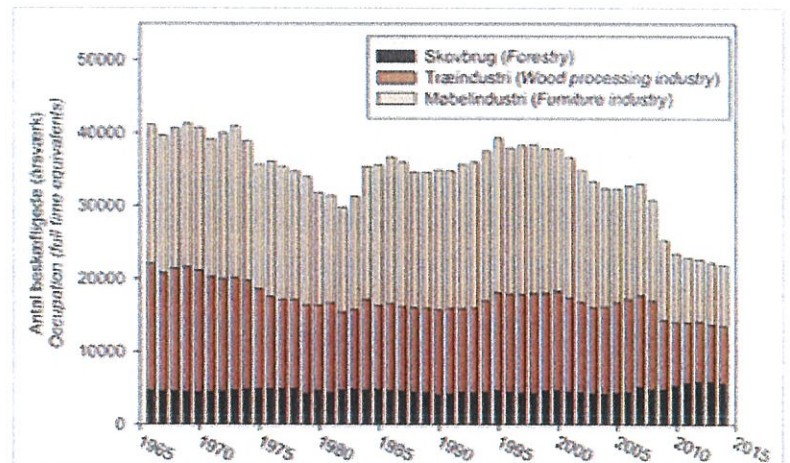

Fig 6: Beskæftigelsen i træsektoren 1966-2014. Hovedparten af beskæftigelseseffekten ligger i yderområderne. Beskæftigelsen i skovbruget har de senere år (fra 2008) været stigende og ligger nu på ca. 5500 årsværk (2014). I hele træsektoren var der i 2014 beskæftiget ca. 21900 årsværk. Der er således et samlet fald over de seneste 10-15 år som følge af en stærkt faldende beskæftigelse i træ- og møbelindustrien.

Flere større centrale kraftvarmeværker i Danmark vil være omstillet til biomasse i 2020. Det ventes at medføre et væsentligt øget forbrug af især importeret træ, da de omstillede værker overvejende forsynes fra søsiden (hvor store mængder kan indskibes til relativt lave leveringsomkostninger). De forskellige politiske virkemidler har bidraget til, at det danske forbrug af træbaseret energi, inkl. energi fra træaffald, samlet set er mere end tredoblet i perioden 2000 - 2016.

I dag udgør vedvarende energi knap 30 pct. af den danske energiforsyning. Det forventes, at andelen af vedvarende energi i Danmark vil udgøre 38 pct. i 2020, hvoraf 45-50 pct. ventes at være produceret på baggrund af fast biomasse af træ.

Mange tal og varierende enheder! Ikke helt klar.

Træ til energiformål

I år 2000 var det danske forbrug af træbaseret energi ca. 28 PJ. I år 2016 var det mere end tredoblet til 97 PJ, hvilket svarer til mere end 5 mio. tons tørstof og mere end tre gange så meget som Danmarks samlede skovhugst samme år af både gavltræ og træ til energiformål (3,6 mio. m³, fordelt på ¼ løv og ¾ nål). Træ fra andre områder end skove bidrager også væsentligt til den hjemlige forsyning med energitræ, primært i form af brænde og flis. Dertil kommer importeret træ, primært i form af træpiller.

Den træbaserede energi udgjorde 45 pct. af Danmarks forbrug af vedvarende energi i 2016 og ca. 13 pct. af det samlede faktiske energiforbrug.

I Energistyrelsens Basisfremskrivning fra 2017 forventes en øget anvendelse af træpiller, træflis og træaffald på ca. 30 PJ frem mod 2020.

Skovens produktion af træ

For skovene som helhed er tilvæksten større end den vedmasse, der høstes, og der sker derfor en opbygning af vedmasse i skovene. Opbygningen sker især i bøge- og egebevoksningerne. Mens arealerne med nål og løv er nogenlunde ligeligt fordelt, fældes der betydeligt mere nåltræ end løvtræ.

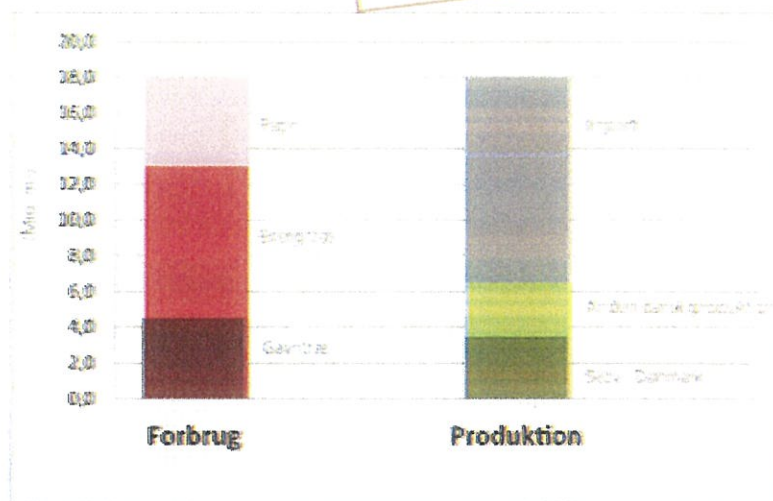

Fig. 7.

Danmarks forbrug af træ i 2011 fordelt til hovedprodukter og oprindelse. Totalforbruget på 18 mio. m³ svarer til godt 3 m³ pr. indbygger, hvilket er omkring dobbelt så højt som gennemsnittet pr. indbygger i EU.

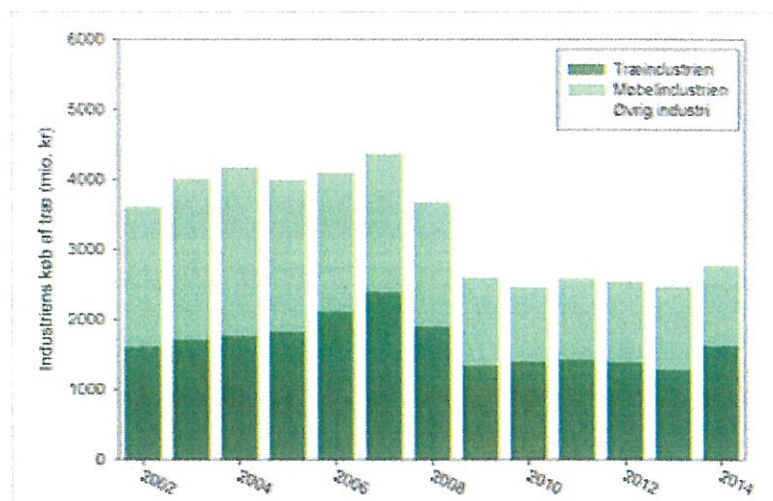

Fig. 8.

Industriens køb af træ 2002-2014. Finanskrisen kan tydeligt aflæses med nedgangen i industriens køb af træ i 2008-2009.

Den salgbare hugst fordelte sig i 2016 med ca. 42 pct. til gavltræ og 58 pct. til energiformål. Andelen til energiformål er stigende.

Københavns Universitet har i 2013 analyseret mulighederne for at øge produktionen af træ fra de danske skove gennem forskellige virkemidler⁸. Det drejer sig blandt andet om forædling og øget brug af hurtigvoksende og højtstående træarter i anlægsfasen (forkulturer og ammetræer). Analysen

Træbiomasse forventes
at spille en betydelig
rolle i den danske
energiforsyning fremover.

viser, at det gennem en kombination af ændrede metoder ved plantning af ny skov efter gammel skov og ved skovrejsning er muligt at opnå en væsentlig stigning i træproduktionen fra danske skove samtidig med, at det gennemsnitlige vedmasse- og kulstoflager pr. ha i skovene fastholdes eller øges.

I de seneste 20 år er der ikke plantet så meget gran, og der er derfor sket et fald i arealet med unge graner (sitkagran og rødgran). Det er beregnet, at der "mangler" godt 20.000 ha med rødgran i alderen 0-19 år, hvis der skulle være en jævn fordeling af rødgran i alle aldre. Det betyder, at der kan blive mangel på rødgran om 20 år, og at savværkerne vil have svært ved at skaffe dansk grantræ af god kvalitet. Nedgangen i arealet med rødgran hænger sammen med, at rødgran let vælter i storm, er følsom over for sommertørke og ofte bliver hårdt angrebet af svampe og barkbiller. Med et forandret klima vil rødgranens problemer formentlig blive forstærket. Rødgran kan stadig have en væsentlig rolle i fremtidens skovdrift i blanding med andre mere robuste nåletræarter samt vore hjemlige løvtræarter. Hvor der fortsat satses på klassisk grandyrkning med plantning efter renafdrift, vil nåletræsblandinger fremfor bestande med kun én træart være at anbefale.

Standarder for "bæredygtigt træ"

Forest Europes definition af "bæredygtig skovdrift" er videreudviklet med vejledende kriterier og indikatorer for bæredygtig skovdrift.

Private certificeringsordninger har udviklet egne bæredygtighedsstandarder for skovdrift og for håndtering af træ i bearbejdnings- og handelsled. De fungerer både som standardsættende organer og som middel til at dokumentere, at deres standarder er overholdt. Skove og virksomheder kan så få udstedt certifikat hos en uafhængig kontrolinstans, hvis denne vurderer, at ordningens krav er fulgt. De mest udbredte ordninger, der kombinerer certificering af skove og træ, er FSC og PEFC.

Energibranchens frivillige aftale om sikring af bæredygtig biomasse skal sikre, at anvendelsen af træpiller og træflis fra skove til produktion af el og fjernvarme lever op til en række bæredygtighedskriterier. Energiselskaberne indfører dokumentationskravene gradvist i perioden fra 2016 til 2019, og der er etableret en faglig følgegruppe i Energi styrelsen, som løbende drøfter implementeringen.

FSC- og PEFC certificering

FSC og PEFC er de to største og altdominerende certificeringssystemer for skove og træprodukter i verden. Primo 2018 dækkede FSC 213.000 ha og PEFC 263.000 ha i Danmark. Størstedelen af Naturstyrelsens arealer er certificerede efter både FSC og PEFC, og dækker godt 200.000 ha, heraf ca. 110.000 ha skovbevoksede arealer, mens resten er mere åbne naturarealer uden skovbevoksning. Også på kommunale og privatejede arealer kan der være certificerede arealer uden skovbevoksning og dobbeltcertificering.

Samlet skønnes mellem 26 og 28 pct. af skovarealet i Danmark at være certificeret primo 2018. Ses der bort fra arealer med juletræer og pyntegrønt, er der tale om op mod 30 pct. Det tilsvarende tal på EU-niveau skønnes at være op mod 50 pct. og globalt knap 11 pct. Det lave niveau globalt skyldes, at der særligt i tropiske områder er en lav certificeringsgrad på omkring 4 pct. i Asien, 3 pct. i Latinamerika og 2 pct. i Afrika. Tallene er behæftet med en vis usikkerhed.

Sustainable Biomass Partnership (SBP) blev dannet i 2013 af syv europæiske energiselskaber, der anvender biomasse på deres kraftværker. Siden opstarten har SBP udviklet standarder og processer, der gør det muligt for virksomheder i energisektoren at påvise, at de overholder nærmere angivne krav til bæredygtighed for træpiller og træflis fx de bæredygtighedskriterier, der er fastlagt i den danske brancheaftale om sikring af bæredygtig biomasse.

Dokumentationen sker ved risikovurdering og evaluering af biomassens oprindelse og ved indsamling og formidling af data, der beskriver klimapåvirkningen i hele biomassens forsyningskæde. I SBP-systemet sker certificeringen af de centrale aktører, der producerer, handler og anvender træpiller og træflis til energiformål. SBP indeholder derimod ikke, som fx FSC og PEFC, krav om certificering på skovniveau.

Naturstyrelsens produktion af biomasse til energi er SBP-certificeret.

FORSLAG

For privat skovrejsning med tilskud skal træerne fremover plantes tættere. Dette giver bedre mulighed for at høste biomasse. I en blanding af lærk og bøg kan lærkene fældes til flis efter at have beskyttet bøgene, mens de er små.

Danmark har arbejdet for at udvikle fælles EU-standarder for bæredygtig biomasse, herunder træ til energi og andre formål. Der har her været fokus på koblingen til Forest Europes kriterier og indikatorer for bæredygtig skovdrift og til de danske standarder for sikring af bæredygtig biomasse. Der har også været fokus på koblingen til eksisterende certificeringsordninger i markedet og på risikobaserede tilgange til forsyning med bæredygtigt træ. Et væsentligt hensyn er her mulighederne for at minimere skovbrugets dokumentationsbyrde, ikke mindst for små skovejendomme.

EU's direktiv for vedvarende energi (VE) har etableret bæredygtighedskriterier for anvendelse af flydende biobrændstoffer til transport. Kommissionen har i deres udspil til et nyt VE-direktiv, fremsat forslag til EU-bæredygtighedskriterier for bioenergi, der udover flydende biobrændstoffer til transport, også omfatter kriterier der gælder for fast biomasse og biogas til el og fjernvarme. Forslaget forhandles pt. i EU og vil skulle træde i kraft primo 2021.

Naturnær skovdrift

Hovedaksen i skovprogrammet fra 2002 var at omstille skovbruget til en mere naturnær driftsform. Driftsformen bygger på vedvarende skovdække, naturlige økologiske processer og træarter som er tilpassede lokale forhold, især hjemmehørende træarter. Med "Handlingsplan for naturnær skovdrift i statsskovene" og "Katalog over skovudviklingstyper i Danmark" fra 2005 blev der taget væsentlige skridt til at omstille de skove, der forvaltes af Naturstyrelsen, til naturnær skovdrift.

Handlingsplanen sikrer, at flere funktioner integreres på de enkelte skovarealer med en balance mellem træproduktion og hensyn til biologiske og rekreative værdier. På udvalgte arealer er der fokus på bestemte værdier ("funktionsopdeling"), fx biodiversitet med udlæg af urørt skov, stævningskov, græsningsskov eller skovlysninger. Desuden forventes den naturnære drift at medføre økonomiske fordele på lang sigt, idet udgifterne til at anlægge bevoksninger reduceres. Samtidig bliver skovene mere robuste overfor store og dyre stormfald, som ellers sker ofte især i rene nåletræs-skove.

I 2013 har Københavns Universitet evalueret omstillingen til naturnær skovdrift i statsskovene⁹, der har fundet sted siden 2005. Evalueringen konsta-

terer, at der i skovsammenhæng er tale om en kort årrække som baggrund for at evaluere en langsigtet omstilling af skovdriften. Evalueringen viser, at skovudviklingstyperne (se illustration side 20) er godt forankret i Naturstyrelsens arealdrift, og at omstillingen bidrager til at forbedre økonomien.

Evalueringen peger også på, at udgiftsniveauet til at forynge skov og pleje bevoksningerne er kommet så langt ned, at det kan betyde, at produktivitet og økonomien ikke kan opretholdes på lang sigt. Dette begrundes med, at de nye bevoksninger er for længe om at komme i gang, og at kvaliteten af træet muligvis bliver forringet. Der stilles også spørgsmål ved, om den nuværende naturnære skovdrift kan imødekomme samfundets behov for øget produktion af biomasse. Desuden peger evalueringen på, at der er behov for nye planredskaber i forhold til at udvikle mere varierede skove.

Sideløbende med indsatsen i de skove, der forvaltes af Naturstyrelsen, er flere andre offentlige og flere private skove ved at omlægges til naturnær skovdrift. Der findes ingen præcis opgørelse af dette skovareal.

I den naturnære skovdrift er der flere træarter i forskellige aldre. Her er også plads til lysninger.

Mere biodiversitet

Strategiske pejlemærker

1. **Bevare og øge skovens biologiske mangfoldighed på særlige lokaliteter**
2. **Fremme generelle naturhensyn i skovdriften**

De strategiske pejlemærker skal understøtte en positiv udvikling af skovens værdi som levested for dyr, planter og svampe og dermed skovlovens formål om at bevare og øge skovens biologiske mangfoldighed. Biodiversiteten kan styrkes dels ved målrettede tiltag på særligt værdifulde lokaliteter, dels ved at tage hensyn til biodiversitet på en række forskellige måder i den almindelige skovdrift.

Den sjældne bille *eremit* lever i hulheder i gamle træer. Private skovejere kan søge tilskud til at bevare de gamle træer, hvor eremitten bor.

Det er skovprogrammets mål, at 10 pct. af det samlede skovareal inden 2040 har natur og biologisk mangfoldighed som det primære driftsformål.

På Naturstyrelsens arealer er det målet, at 20 pct. af skovarealet har biodiversitet som det primære formål.

Hvad dækker 10 pct.-målet?

Målet, om at 10 pct. af skovarealet har natur og biologisk mangfoldighed som det primære driftsformål, omfatter naturmæssigt værdifulde skove med en binding, der har et biodiversitetsformål og sikrer, at evt. træproduktion sker under udvidede hensyn til biodiversiteten.

Det kan være arealer, der er beskyttet efter skovloven, naturbeskyttelsesloven eller ved konkret fredning samt skovarealer, der administreres af Naturstyrelsen, og hvor det er fastlagt, at biodiversitet er hovedformålet med driften.

I målopfyldelsen indgår fx § 3 beskyttede skovbevoksede moser med løvtræer, kortlagte Natura 2000 skovnaturtyper, registrerede egekrat og arealer med varig græsningsskov. Målet inkluderer de arealer, der i Naturpakken i 2016 blev

opgjort som udlagt til urørt skov og anden biodiversitetsskov (11 700 ha). Øvrige naturmæssigt værdifulde skove med en binding anslås pr. 2016 at bidrage med yderligere ca. 45 000 ha.

Kommende udlæg i forbindelse med Naturpakken vil, med et vist overlap i forhold til nuværende § 3 beskyttede skovbevoksede moser med løvtræer og de kortlagte Natura 2000 skovnaturtyper, bidrage yderligere til målopfyldelsen.

I skovene findes også arealer, hvor natur og biologisk mangfoldighed må antages at være det primære driftsformål uden nødvendigvis at være underlagt konkrete arealbindinger. Det kunne fx være uensaldrende naturskov og arealer, der drives efter gamle driftsformer. Omfanget af disse arealer er ikke opgjort.

1. Bevare og øge skovens biologiske mangfoldighed på særlige lokaliteter

Skove er gode levesteder for mange sjældne eller truede arter, når særlige forhold er til stede. Den biologiske mangfoldighed stiger især i skove med lang kontinuitet som skov, forskellige træarter og meget store og gamle træer - både levende og døde. Der skal være plads til naturlige våde områder, fri dynamik og jordbunden skal være uforstyrret uden jordbearbejdning, sprøjtemidler og gødning. Urørt skov, skov med græsning, særligt naturvenlige driftsformer og driftsformer med en nedsat træproduktion er eksempler på skov med biodiversitetsformål. Aftalen om Naturpakken yder et væsentligt bidrag til at forøge arealet med biodiversitetsskov.

I Aftale om Naturpakke er det besluttet at udlægge arealer til urørt skov og anden biodiversitetsskov. Samlet vil der med implementering af Naturpakken kunne opnås op til 28.300 ha skov med biodiversitet som hovedformål. Kortlægning af naturmæssigt særlig værdifuld skov i offentlige skove vil udgøre en vigtig del af grundlaget for at finde og udpege de skove, som udlægges med henblik på at forbedre levesteder for de arter, der er tilknyttet skov.

Naturstyrelsen bidrager til indsatsen i Naturpakken ved at udlægge urørt skov og arealer med anden biodiversitetsskov i de statslige skove. Udlægningen på statens arealer sker på den mest omkostnings-effektive måde, på baggrund af den nyeste viden og med konsultation af relevante forskningsmiljøer. Den konkrete udlægning af arealerne sker, så det sikres, at der udlægges arealer med det største biodiversitetspotentiale. Udlægningen sker over en længere periode, hvor der i løvskove udtages økonomiske værdier over de næste 10 år. I nåletræsplantager er perioden 50 år, fordi det både skal være muligt at udtage økonomisk værdifuldt tømmer og samtidig ændre nåletræsplantagerne til skove med flere træarter for at få et højere potentiale for biodiversitet.

For de private skove er der med Naturpakken afsat finansiering til at tilbyde private skovejere, mod kompensation, at lade skoven ligge urørt eller med en begrænset træproduktion og med mulighed for at pleje skoven til gavn for biodiversiteten.

Indsatsen i Natura 2000-områderne er også vigtig for at bevare skovens naturværdier. Der er udarbejdet handleplaner for beskyttelse af kortlagte skovnaturtyper. Planerne skal realiseres frem til 2021, og realiseringen finansieres for private og kommunale skovejere blandt andet gennem tilskud til biodiversitetsskov. Anden generation af Natura 2000-planer for de skovbevoksede, fredskovpligtige arealer skal foreligge ultimo 2021, og de opfølgende handleplaner for skov udarbejdes i 2022. For at basere anden generation af Natura 2000-planerne for skov på opdateret viden bliver skovnaturtyperne kortlagt igen inden udgangen af 2018.

Handlinger:

I medfør af Naturpakken:

- Udlægge i alt 13.300 nye ha skov til biodiversitetsformål på statens arealer. Heraf udlægges 6.700 ha løvskov og 3.300 ha nåletræsplantager som urørt skov og 3.300 ha primært løvskov som biodiversitetsskov. (2016-2066)
- Udlægge op mod 3.300 ha til urørt skov og anden biodiversitetsskov på private arealer på frivillig basis og mod kompensation. Heraf udlægges 900 ha til urørt skov og 2.400 ha til biodiversitetsskov. (2016-2026)

Øvrige handlinger:

- Udarbejde offentligt tilgængeligt kortlag over indsatser for naturbeskyttelse i skove. (2015-2017)
- Implementere skovhandleplanerne for Natura 2000-områderne frem mod 2021 samt udarbejde nye skovhandleplaner gældende fra 2022.
- Videreudvikle og fastsætte grundlag for gunstig bevaringsstatus til brug for EU-rapportering efter habitatdirektivets artikel 17 i 2019. (2017-2019)
- Analysere Naturstyrelsens skove for at kortlægge, hvilke arter og naturtyper, der spiller en særlig rolle for biodiversiteten, samt udpege hvor der kan udføres målrettet pleje på den mest omkostningseffektive måde. En del af arbejdet er udført i forbindelse med udpegningen af arealer til biodiversitetsskov i medfør af Naturpakken. (2016-2018)

VIGTIG - for rapportering. Godt at den nu bliver klar

I Natura 2000-områderne er der registreret ca. 20.000 ha med skovnaturtyper. Heraf er ca. 12.000 ha i private skove og 8.000 ha i offentlige skove. På billedet ses skovnaturtypen "Bøg på mor med kristtorn" i Velling Skov.

2. Fremme generelle naturhensyn i skovdriften

Skovejernes kendskab til deres skoves naturværdier er central for deres muligheder for at kunne tage hensyn til værdierne. Derfor er en registrering af nøglebiotoper et vigtigt grundlag for at kunne bevare naturværdier og fremme naturhensynene i skovdriften. Registrering af nøglebiotoper vil ofte ske i forbindelse med en driftsplan, hvor konkrete tiltag til at fremme naturhensyn i skovdriften kan indarbejdes. Det kan være at pleje skovlysninger, fastholde og genskabe vådområder samt bevare store, gamle træer og dødt ved.

I offentlige skove skal der tages særlige hensyn til blandt andet naturværdierne. Samtidig skal driften af statens skove ske på den mest omkostnings-effektive måde og bidrage med en bæredygtig træproduktion.

Der udpeges livstræer i Naturstyrelsens skove. Livstræerne beskyttes, så de kan blive særligt gamle og varigt huse sjældne og truede arter. Når livstræerne dør, vil de blive i skoven som dødt ved til gavn for insekter og svampe. Konceptet er afprøvet i samarbejde med Danmarks Naturfredningsforening og er nu fuldt implementeret. Selve udpegningen forventes at omfatte 500.000 livstræer og vil strække sig over en lang årrække, efterhånden som træerne på de konkrete arealer opnår relevant størrelse.

I kapitlet om *Bæredygtig produktion* er der initiativer om at fremme certificering af skov og omstille til naturnær skovdrift. Disse indsatser vil også bidrage til at fremme de generelle naturhensyn i skovdriften.

Handlinger:

- Sikre et samlet lovgrundlag for driften af Naturstyrelsens arealer.
- Udpege fem livstræer per ha i Naturstyrelsens skove i samarbejde med frivillige.

Der er forskel på, hvor store de enkelte træarter kan blive og dermed på, hvornår de anses for at være store. Der er gennemsnitlig 4 store træer over 60 cm pr. ha i skovene, og langt hovedparten af disse er bøg og eg.

Indsat foto: Med en app: "Livstræer" kan alle være med til at foreslå nye livstræer i Naturstyrelsens skove.

Mange af skovens svampe er afhængige af gamle og døde træer. Svampene danner levestedet for mange af de truede billearter, som lever i svækkede træers hulheder.

Baggrund

Mange sårbare og truede arter i skov

Danmark er fra naturens hånd et skovland, og skovene huser derfor en stor del af den oprindelige danske natur og biodiversitet. Af samtlige rødlistevurderede arter i Danmark har mere end 60 pct. en tilknytning til skov. De overlever især i gamle løvskove med lysninger og stor variation i træarter, aldre og struktur, samt i store gamle træer og i dødt ved. Levesteder er bevaret, hvor generationer af skovejere har prioriteret natur, rigt dyreliv og æstetik. Det må forventes, at ejere også fremover vil prioritere disse hensyn i driften af deres skove. Men da skovarealet er begrænset og de fleste skove drives intensivt, er en række arter truede.

Næsten al skov i Danmark har tidligere været opdyrket eller græsset så hårdt, at skoven stort set har været forsvundet. Men der findes stadig skove med en meget lang kontinuitet. Mange af de arter, der er tilknyttet skov, er tilpasset et stabilt miljø og spredes kun langsomt. Derfor er skove med lang kontinuitet særligt vigtige for skovens biodiversitet.

Store gamle træer og dødt ved

Mange af skovens organismer er knyttet til store gamle træer, enten fordi de behøver lang tid til at etablere sig (fx laver), eller fordi de er afhængige af hule gamle træer (fx fugle og flagermus), barkfurer og mosvegetation (fx insekter og edderkopper) eller svækkede træer og dødt ved (fx svampe og biller).

Det døde ved i de gamle træer og på skovbunden er vigtige levesteder for en lang række arter. Der er gennemsnitlig 5 m³ dødt ved pr. ha i de danske skove. I naturlige løvskove på vores breddegrader vil der være meget mere dødt ved, og i den længe urørte Suserup Skov er der observeret næsten 190 m³ pr. ha. Omkring 1/5 af de rødlistede skovarter er knyttet til dødt ved i en eller anden form, mens en række andre rødlistede arter har brug for store, gamle træer, der er levende.

Det er afgørende for især mange vedboende insekter, at de gamle træer og det døde ved er solbeskinnet for at kunne fungere som et velegnet levested. Derfor er gamle træer og dødt ved i lysåbne områder særligt værdifulde.

Mere urørt skov og bevaring af enkelttræer er effektive virkemidler til for at få flere meget store gamle træer og mere dødt ved i skovene.

Floraen indikerer, hvor intensivt skoven er drevet. Her tyndakset gøgeurt i Longelse Bondegårdsskov, der blev fredet mod hugst i 1940.

Vand

Intensiv dyrkning af skovene medførte tidligere, at mange vådområder forsvandt. En større undersøgelse fra 1997 har vist, at mellem 77 pct. og 86 pct. af vådområderne i Gribskov og tre andre nordsjællandske statsskove er drænet bort siden 1857-58. Gennem naturgenopretning, hvor grøfter er kastet til eller vedligeholdelsen af dem er ophørt, er andelen af vådområder i disse skove igen stigende (se figur 12).

Vådområder i skov er levested for utallige organismer. Fx er mange insekter og andre smådyr knyttet til vandløb og andre fugtige områder i skoven, og da de blev færre, gik det også ud over de fugle, som lever af disse dyr. Også mange af de planter, som er knyttet til de fugtige eller våde steder i skoven, gik tilbage. Færre vådområder betyder også, at luftfugtigheden som helhed er lav i skovene. Desuden bliver skovene mere mørke, fordi sumpskove og andre vådområder generelt er lysere end skove på drænet bund.

Lysninger i skov

Skovlysninger og de indre skovbryn omkring lysningerne giver en række forskelligartede levesteder, der er vigtige for skovens biodiversitet. Det gælder især skovenge, der er levested for mange truede dagsommerfugle og andre insekter. Høslæt eller dyr på græs er med til at holde skovlysninger åbne og artsrige. Også græsning på skovbevoksede arealer er naturmæssigt værdifuldt, da græsningen sikrer lysåbenhed og fremmer et særligt dyre- og planteliv.

Skovprogrammet fra 2002

Naturskogsstrategien fra 1992 satte for første gang mål for beskyttelsen af skovens naturværdier. Strategiens langsigtede mål for natur, miljø og skov blev opdateret og indarbejdet i skovprogrammet fra 2002. Et af målene er, at 10 pct. af det samlede skovareal inden 2040 har natur og biologisk mangfoldighed som det primære driftsformål. Dette mål er stadig aktuelt og videreføres.

Rapporter og anbefalinger om biodiversitet i skov

De Økonomiske Råd har i 2012 analyseret, hvilken indsats der skal til for at nå målet om at standse tabet af biodiversitet inden 2020.

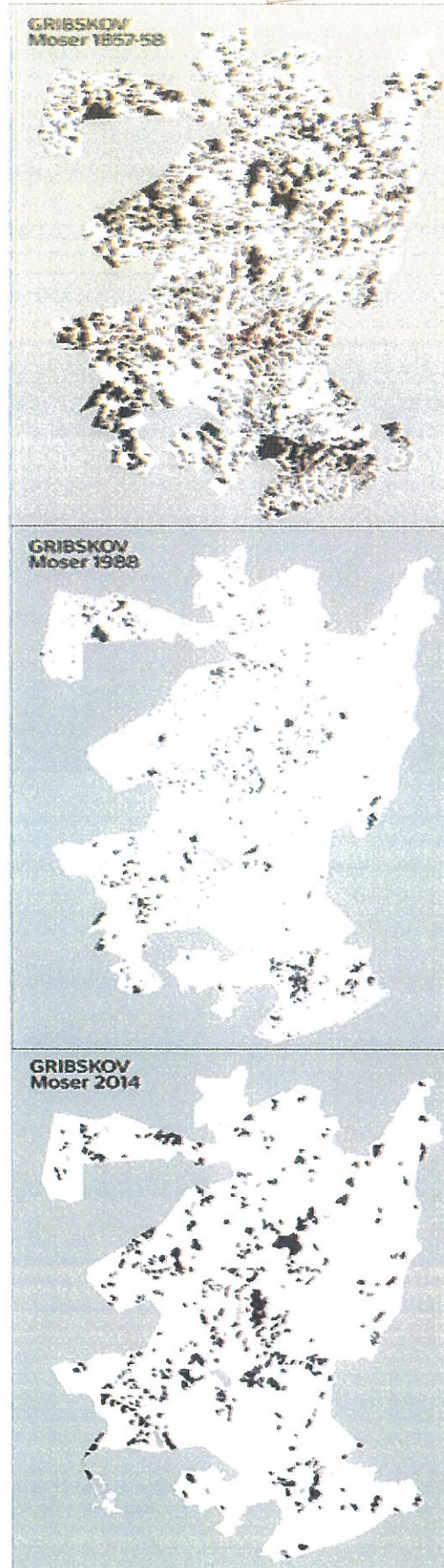

Fig. 9
De fleste af moserne i Gribskov blev drænet væk i løbet af ca. 130 år. En aktiv indsats i de senere år har genskabt en række af vådområderne.

Opløsningen på kortet gør at sammenligningen med 1998 kortet giver et indtryk af nogle ændringer som vist ikke er reelle. Overvej at ændre kortet.

Center for Makroøkologi, Evolution og Klima, Københavns Universitet, har arbejdet videre med analyserne og i 2016 udgivet en rapport, som anslog et areal på mindst 75.000 ha biodiversitets-skov som nødvendigt for at sikre biodiversiteten på langt sigt¹⁰. Dette svarer til cirka 12 pct. af skovarealet.

Forskere fra Københavns Universitet og Aarhus Universitet anbefaler generelt, at der udlægges store sammenhængende arealer, og at kombinere urørt skov med græsning, idet det gavner biodiversiteten mest.

EU's Naturbeskyttelsesdirektiver

Som opfølgning på EU's naturbeskyttelsesdirektiver (habitat- og fuglebeskyttelsesdirektiverne) gennemføres en særlig indsats i de udpegede Natura 2000-områder. Miljøstyrelsen har foretaget en kortlægning af 10 skovnaturtyper og udarbejdet Natura 2000-planer, der gælder for skovområderne i perioden 2010-2021. For skove uden fredskovpligt er Natura 2000-planerne dog kun gældende for 2010-2015, men Miljøstyrelsen har anbefalet kommunerne at bibeholde disse planer uændret, indtil der foreligger nye data i 2018. Som opfølgning på Natura 2000-planerne har kommunerne udarbejdet handleplaner mens andre offentlige lodsejere, som fx Naturstyrelsen, selv har udarbejdet plejeplaner, der beskriver de forventede forvaltningsindsatser i områderne. Planerne skal blandt andet sikre arealer med de 10 skovnaturtyper og levesteder for særlige skovarter.

Skovlysninger er vigtige levesteder for dagsommerfugle. Større lysninger og andre naturtyper er beskyttet af Naturbeskyttelsesloven. Lysninger holdes åbne ved høstet eller græsning.

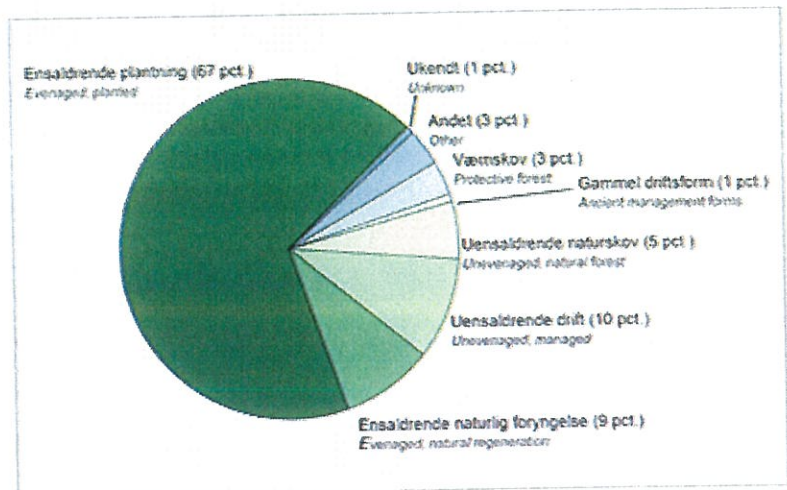

Fig 11: Ca. 33.500 ha har karakter af uensaldrende naturskov uden tegn på forstlig drift (godt 5 pct. af skovarealet), mens 4.400 ha (knap 1 pct. af skovarealet) drives med gamle driftsformer som skovgræsning og stævning.

Skovbevokset areal siden 1700-tallet

- Skov som også var registreret som skov på VKS kort fra 1700-tallet
- Skov som ikke var registreret på VKS kort fra 1700-tallet

Fig 10: Af det nuværende skovareal var ca. 23 % også kortlagt som skov på Videnskabernes Selskabs kort fra ca. 1760-1820. Det er indenfor dette areal, at skov med meget lang kontinuitet skal findes.

Sortspætten er en af de arter, der er beskyttet af EU's fuglebeskyttelsesdirektiv.

Habitatdirektivet indeholder også regler om beskyttelse af særlige arter, de såkaldte bilag IV arter. Hasselmus og arter af flagermus er eksempler på bilag IV-arter knyttet til skov. Det betyder, at artens yngle- og leveområder hverken må ødelægges eller beskadiges.

Hvert sjette år skal medlemslandene rapportere til Kommissionen om status for naturens tilstand. Danmark rapporterede senest skovenes tilstand i 2013.

Tilskud til biodiversitet i skov

Siden 2013 har det været muligt at give tilskud til biodiversitet i privat skov. Tilskuddet er medfinansieret af EU. Der er i perioden givet tilskud til tiltag som stævning, græsning, etablering af naturlige vandstandsforhold og rydning af uønsket opvækst. I Natura 2000-områderne er der mulighed for tilskud til en særlig drift, der understøtter skovnaturtypen. Med Aftale om Naturpakke er det sikret, at denne indsats kan fortsætte.

Evaluering af indsatsen for biodiversiteten i de danske skove

Københavns Universitet, Aarhus Universitet og GEUS har evalueret de seneste 20 års indsats for biodiversitet i de danske skove¹¹. Rapporten konkluderer sammenfattende, at indsatsen for skovenes biodiversitet og specielt de truede arter ikke har været tilstrækkelig målrettet, og at klare mål, en bedre kortlægning af skovenes naturværdier og evidensbaserede virkemidler er forudsætninger for succes fremadrettet. Rapportens opgørelse af beskyttede skove er blevet opdateret ved en total gennemgang af alle beskyttede skovarealer.

Projekter om naturværdier i skov

Der er i de senere år igangsat flere projekter med sigte på at skabe bedre grundlag for at vurdere effekten af forskellige virkemidler. Forskningsprojektet "Urørt skov eller naturnær skovdrift - hvad skal der til for at bevare biodiversiteten i de danske skove?" vil munde ud i en håndbog i praktisk forvaltning af biodiversitet i danske løvskove. Projektet udføres i Gribskov af forskere fra Københavns Universitet i samarbejde med Naturstyrelsen og er støttet af 15. juni Fonden.

Som led i udmøntningen af Aftale om Naturpakke er der i 2016 i statens skove gennemført en række målrettede indsatser, der sikrer større artsvariation og gør naturen mere robust. Der foretages fx en indsats for at genoprette vådområder og efterlade

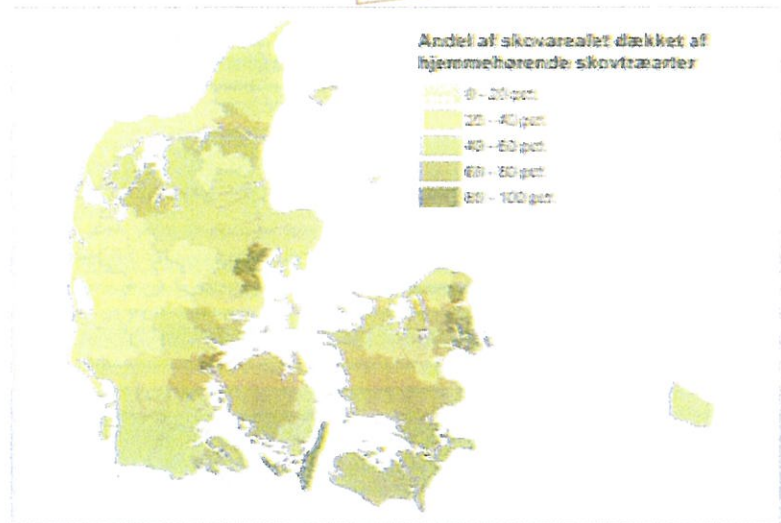

Fig. 12. Hjemmehørende skovtræarter er vigtige for biodiversitet, fordi flere naturlige organismer er knyttet hertil end til indførte træarter. Af det samlede skovareal er omkring halvdelen dækket af hjemmehørende træarter. Andelen er størst i de østlige egne.

mere dødt ved i skoven, og mange nåleskove bliver ændret til skove med hjemmehørende løvtræer.

Der er udviklet et "High Nature Value"-kort for skov, som viser skov med potentiel høj naturværdi.

Kortet giver et bedre grundlag for at målrette og prioritere indsatsen for at beskytte naturværdier i skovene. Det er udviklet på baggrund af det digitale biodiversitetskort og andre eksisterende data og kan opdateres i takt med ny viden. Det anvendes i en målrettet prioritering af tilskud til biodiversitetsskov.

På Naturstyrelsens arealer er der i 2015-2016 gennemført en kortlægning af naturmæssigt særlig værdifuld skov. Kortlægningen foretages også i de øvrige skove ejet af staten, regionerne og kommunerne. Til arbejdet er udviklet en enkel og praktisk nøgle til at udpege skovarealer, som vurderes at være særligt værdifulde. Nøglen kan anvendes af private skovejere til at identificere naturmæssigt værdifulde arealer i deres egne skove.

Certificering af skov

Certificeringsordningerne FSC og PEFC indeholder en række krav, der tilgodeser biodiversitet. Det er blandt andet krav om at afsætte arealer til biodiversitetsformål, bevare store gamle træer og dødt ved, sikre skovbryn og bekæmpe invasive arter. Der er også krav om at bevare naturlig hydrologi og sikre vandløb og deres funktion.

HNV kortet viser aktuel viden om natur, baseret på kendt kortlægning og artsdata fra bl.a. Habitatområder. Potentiale kortet (Johannsen et al 2017) supplerer dette og er baseret på kortlægningsdata for skov tilgængelige for hele landet

Friluftsliv og kulturværdier

Strategiske pejlemærker

1. Fastholde og udvikle skov som et velfærdsgode, hvor befolkningen sikres muligheder for friluftsliv og naturoplevelser
2. Bevare de kulturhistoriske værdier i skovene

1. Fastholde og udvikle skov som et velfærdsgode, hvor befolkningen sikres muligheder for friluftsliv og naturoplevelser

Skovprogrammet skal fastholde og udvikle skovens rolle som et nationalt velfærdsgode. Alle skal have mulighed for friluftsliv og naturoplevelser knyttet til skovene for at kunne styrke sundheden og udvikle bevidstheden om naturen.

Friluftsliv er for alle, og gennem indsatsen med at plante nye offentlige skove i nærheden af byer får flere danskere mulighed for at benytte sig af naturens tilbud. Der henvises til kapitlet om *Mere skov og mindre global opvarmning*.

Flere undersøgelser har vist, at mange danskere ikke ved, hvor og hvordan man må færdes i skov og natur. Derfor vil let tilgængelig information om reglerne for færdsel give bedre muligheder for friluftsliv og oplevelser. Naturstyrelsen og Miljøstyrelsen har en aktiv rolle for at sikre formidling af muligheder for ture og friluftsliv i skovene.

Børn og voksne kan lære af naturen og lære i den. Naturen hører ikke kun weekenden og fritiden til, men kan være en grøn ramme om undervisningen i alle fag i skoletiden og være et inspirationsrum i arbejdstiden. Med folkeskolereformen er der skabt bedre rammer for at lære i naturen, blandt andet via understøttende undervisning og åben skole, som også udeskole er et eksempel på. "Udvikling

Oplev mere - Brug naturen-kampagnen

Mange danskere kender ikke til reglerne for at færdes og opholde sig i naturen. Det har både konsekvenser for mulighederne for at opleve naturen og kan føre til konflikter mellem brugere og ejere. Derfor lancerede Friluftsrådet i efteråret 2016 kampagnen "Oplev mere - Brug naturen", som over de næste par år skal oplyse om, hvad man kan og må i naturen. Kampagnen gennemføres i samarbejde med Dansk Skovforening, Landbrug & Fødevarer, Kommunernes Landsforening, Naturstyrelsen og Miljøstyrelsen. "Oplev mere - Brug naturen" skal øge danskerne viden om de mange muligheder der er for at opleve naturen og samtidig give danskerne konkret viden om, hvordan man viser hensyn til naturen og dens ejere.

af Udeskole" er et samarbejdsprojekt mellem Undervisningsministeriet og Miljø- og Fødevarerministeriet, og har haft til formål at udvikle og formidle praksisnær viden om udeskole og skabe et godt grundlag for en udbredelse af udeskole som undervisningsmetode. Resultater fra projektet kan ses på EMU Danmarks læringsportal¹².

Friluftsliv kan styrke befolkningens involvering, tilknytning og ejerskab til naturen. Ved at initiere samarbejder mellem private og offentlige skove, kommuner, foreninger, organisationer, frivillige og andre relevante aktører kan skovens rekreative muligheder øges for en vifte af forskellige brugergrupper. Naturstyrelsen har fx indgået samarbejdsaftaler med Danmarks Jægerforbund, DGI, Dan-

Kærehave Skov-projektet ved Ringsted er et eksempel på samarbejde mellem en privat skovejer og en kommune om at skabe bedre trivsel ved at bruge naturen. Målgruppen er kommunens borgere bredt, herunder de, der ikke kan komme i skoven på egen hånd, fx børn, handicappede og ældre. Kommunens pædagoger, lærere og sundhedspersonale er uddannet i at udnytte skovens særlige muligheder for de respektive grupper af borgere.

Erfaringerne har vist, at besøgstallet i skoven er steget markant, at besøgene er jævnt fordelt over alle ugens dage, og at mange forskellige brugergrupper benytter sig af de nye faciliteter og tilbud. Kærehave Skov, der er på 37 ha, havde i 2016 årligt over 65.000 besøgende. Skovens to bålhytter bookes af institutioner og private med ca. 500 årlige bookninger. Projektet startede i 2012 som et demonstrationsprojekt og gennemføres i samarbejde mellem skovejer Ringsted Kommune og Dansk Skovforening. Lokale organisationer, foreninger og frivillige er involveret i projektet, som er støttet økonomisk af Nordea-fonden, Naturstyrelsen (i dag Miljøstyrelsen) og Landdistriktsmidler (LAG).

marks Cykel Union, Danmarks Naturfredningsforening, Dansk Ornitologisk Forening, Friluftsrådet, talrige lokale klubber, foreninger og kommuner om frivilligt arbejde på Naturstyrelsens arealer. Fx står frivillige for at udvikle og vedligeholde et betydeligt antal mountainbikespor.

Naturen kan være redskab til social inklusion. Der er mange eksempler på, at skoven er en oplagt lokalitet for indsatser, hvor samfundets udsatte grupper kan få forbedret livskvalitet. Som eksempler kan nævnes indsatser for udviklingshæmmede skovhjælpere, børn på asylcentre, personer på kanten af arbejdsmarkedet og krigsveteraner.

2. Bevare de kulturhistoriske værdier i skovene

De danske skove rummer et unikt og omfattende skatkammer af kulturhistoriske værdier. I skovene finder man fortidsminder og kulturhistoriske spor, der ofte er væk i det åbne landbrugsland efter mange års dyrkning, finder man fortidsminder og kulturhistoriske spor, der ofte er væk i det åbne landbrugsland efter mange års dyrkning.

Handlinger:

- Udvikle www.udinaturen.dk med henblik på yderligere formidling af mulighederne for friluftsliv i skovene, herunder flere oplysninger om ruter, faciliteter og adgangsforhold.
- Udvikle digitale naturguider, der fungerer som turvejledere med oplysninger om de enkelte områder for skove forvaltet af Naturstyrelsen.
- Fortsætte brugen af skov og natur som ramme for social inklusion med konkrete projekter, hvor samfundets forskellige udsatte grupper får forbedret livskvalitet.
- Sætte partnerskaber i gang om friluftsliv og biodiversitet i skov, fx nye publikumsfaciliteter og skovpleje til gavn for biodiversiteten.
- Revidere friluftsstrategi for de skove og andre naturområder, der forvaltes af Naturstyrelsen.

Et skovlaug står bag udvikling og anvendelse af Store Lyngby Skov i Nordsjælland med ridestier, shelters, hundeskov, græsningsfold og blavl i hule træer mv. Skovlauget er åbent for alle frivillige. På billedet ses indgangen til hundeskoven.

Skovhjelper-ordningen giver meningsfuld beskæftigelse for en udsat gruppe.

Børn opbygger en bedre motorik og stærkere muskler, hvis de færdes meget i skov og natur.

For at bevare fortidsminderne skal det undgås, at fortidsminder bliver skadet af skovdriften, fx skader ved brug af skovningsmaskiner.

Museumsloven indeholder regler om beskyttelse af fortidsminder og sten- og jorddiger. Beskyttelsen indebærer et forbud mod at ændre tilstanden. Der kan kun i særlige tilfælde gives dispensation til tilstandsændringer.

På offentligt ejede arealer er beskyttede fortidsminder og beskyttede diger desuden omfattet af plejeplicht, fx pligt til at holde gravhøje fri for trævækst.

Museumslovens regler om beskyttelse af fortidsminder og sten- og jorddiger suppleres af skovlovens formålsparagraf. Det er her fastsat, at der som led i bæredygtig skovdrift skal tages kulturhistoriske hensyn.

Slots- og Kulturstyrelsen arbejder på at fremme kommunikationen med skovbrugets interessenter, herunder ved dialogbaseret sagsbehandling, for at finde løsninger på, hvordan vi passer på de kulturhistoriske værdier.

I de skove, der forvaltes af Naturstyrelsen, indtages hensynet til de beskyttede fortidsminder i forbindelse med drift, formidling, anlæg og vedligeholdelse af publikumsfaciliteter. Slots- og Kulturstyrelsen og Naturstyrelsen har et formaliseret samarbejde for at optimere hensynet til beskyttelse og pleje af fortidsminder og hensynet til drift og aktiviteter i skov på Naturstyrelsens arealer. De to styrelser arbejder også på at udvikle plejemetoder, der kan løse de udfordringer, der er knyttet til fortidsminder og naturnær skovdrift.

Handlinger:

- Informere om hensynet til de kulturhistoriske værdier i skovene og fremme dialog med skovbrugets interessenter for at finde løsninger på, hvordan hensynet til kulturværdierne i skov kan optimeres.
- Udvikle løsninger på, hvordan naturnær skovdrift kan kombineres med hensynet til fortidsminderne.
- Optimere hensynet til beskyttelse og pleje af fortidsminder på arealer, der forvaltes af Naturstyrelsen. Herunder udvikle plejemetoder, som kan løse de udfordringer, der er knyttet til fortidsminder og naturnær skovdrift.

Der kommer hele tiden nye former for friluftsliv i skovene. Her er det juniorrollespil i Rude Skov.

hvordan adskiller de to sidste punkter sig fra hinanden?

Baggrund

Skovens betydning for friluftsliv

Skovene danner ramme om en lang række friluftslivsaktiviteter som fx gå-, løbe- og cykelture, ridning og jagt og bidrager derved til befolkningens livskvalitet og sundhed gennem motion, naturoplevelser og større forståelse for natur og kulturhistoriske værdier.

Skovene er danskernes vigtigste besøgsmaal i det åbne land. Der er ca. 65-70 mio. skovbesøg om året af voksne danskere, hvoraf det anslås at halvdelen foregår i statsskovene. Ni ud 10 danskere besøger skoven mindst én gang om året, og den "almindelige" voksne dansker besøger skoven ca. 10 gange årligt. En tur i skoven har fastholdt sin position som det mest populære fritidstilbud i over 40 år på trods af mange nye fritids- og oplevelsestilbud. Afstanden fra bopælen til et skovområde har stor indflydelse på antallet af besøg. Personer, som bor under én km fra nærmeste skov, besøger skoven ca. 3,5 gange mere end dem, der har tre-fem km til skoven. 75 pct. af danskernes skovbesøg finder sted inden for en afstand på 10 km fra bopælen, og 33 pct. finder sted inden for en afstand af 2 km fra bopælen.

Naturbeskyttelsesloven giver befolkningen adgang til en række oplevelser og aktiviteter på både private og offentligt ejede arealer. I offentlige skove har offentligheden særlige rettigheder i forhold til adgang. Undersøgelser fra Københavns Universitet i 1994 og 2008 har som andre undersøgelser vist, at mange ikke kender reglerne om adgang til naturen og derfor ikke udnytter de muligheder, der eksisterer for friluftsliv. **Naturstyrelsens skove tilbyder muligheder, der ligger ud over de lovbestemte, blandt andet fri færdsel døgnet rundt, fri teltning i udvalgte statsskove og indsamling af bær, svampe o.l. til eget forbrug.**

adgang til statsskovene står jo i Skovloven - så er det ikke lovbestemt

Friluftslivet i Danmark skaber velfærd, der er milliarder af kroner værd, og det er blandt andet med til at skabe vækst og arbejdspladser. Danskerne brugte fx i 2013 29 mia. kr. på friluftsliv, og det skabte tilsammen 28.000 fuldtidsjobs.

En analyse fra De Økonomiske Råd i 2014 viser, at den rekreative værdi af naturområder kan være meget høj, især af naturområder med skove. Den gennemsnitlige årlige værdi er beregnet til ca. 8.000 kr. pr. ha, men værdien varierer fra under 1.000 kr. pr. ha til over 700.000 kr. pr. ha.

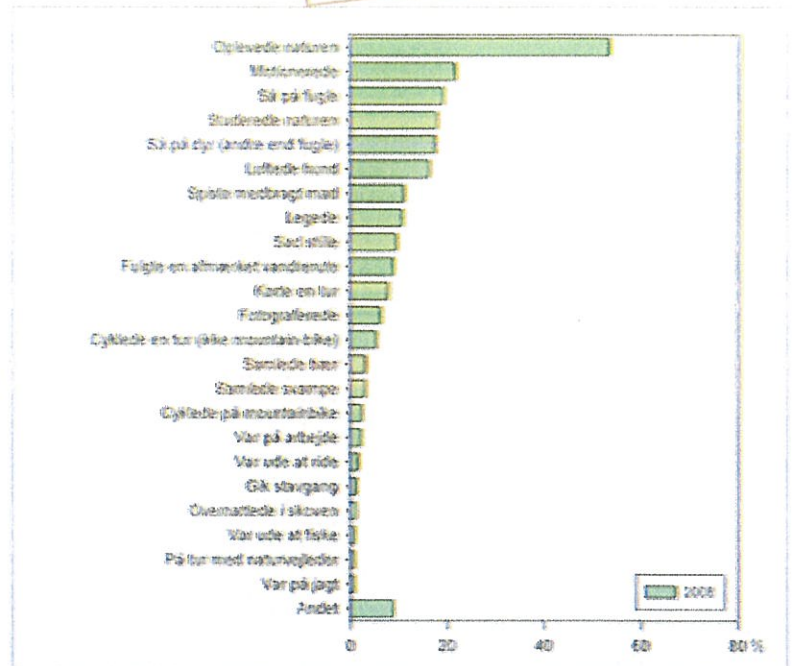

Fig. 13: Hvad beskæftiger skovgæster sig med under skovbesøg?

Ramme om udvikling af sundhed, læring og fællesskab

Undersøgelser viser, at motion har positive effekter på alle danskere - og også personer, der har eller er i risiko for at udvikle en livsstilssygdom. Der er stigende dokumentation for, at man bevæger sig mere, når motion foregår udendørs, fx i skovene, og at friluftsliv er motiverende for øget fysisk aktivitet. Nem og kort transportafstand til skoven er vigtige faktorer.

Naturskoler og økobaser er udviklet til læring i skov og natur. Friluftsliv i skovene giver særlige muligheder for at understøtte børns faglige læreprocesser gennem sanselige og konkrete læringsformer, der er båret af nysgerrighed og undersøgelse.

Som led i projektet Udvikling af Udeskole viser en undersøgelse, at 344 skoler i Danmark (ca. 18 pct.) 2014 praktiserede udeskole, hvor undervisningen regelmæssigt foregår udenfor, ofte i grønne rammer¹³. Danske og norske studier sandsynliggør, at undervisnings- og læringsaktiviteter i forbindelse med udeskole understøtter et godt socialt klima i klassen, koncentrationsevne og fordybelse samt understøtter kompetencer til problemløsning.

Dansk Skovforening rådgiver private skovejere om at etablere skoleskove. En skoleskov kan bruges fast i undervisningen efter nærmere aftale med ejeren. Skovforeningen har udarbejdet et forslag til standardaftale mellem skole og ejer, og hjælper

Motion i skoven bliver anset for vigtigere end tidligere. Der er en tendens til, at stadig flere tager alene i skoven

også skoler med kontakt til og dialog med relevante skovejere.

Naturen, og især skovene, giver særligt gode *muligheder for at invitere alle grupper i samfundet til at være en del af fællesskabet, fordi naturen kan rumme alle. Udviklingshæmmede kan blive skovhjælpere og få et meningsfuldt arbejdsliv i trygge omgivelser. Udsatte børn og familier kan få positive oplevelser og få styrket deres sociale relationer. Men det kræver en aktiv indsats med formidling mellem sociale institutioner og skovejere af de mange muligheder, som skovene kan tilbyde.*

Mange kulturhistoriske værdier i skovene

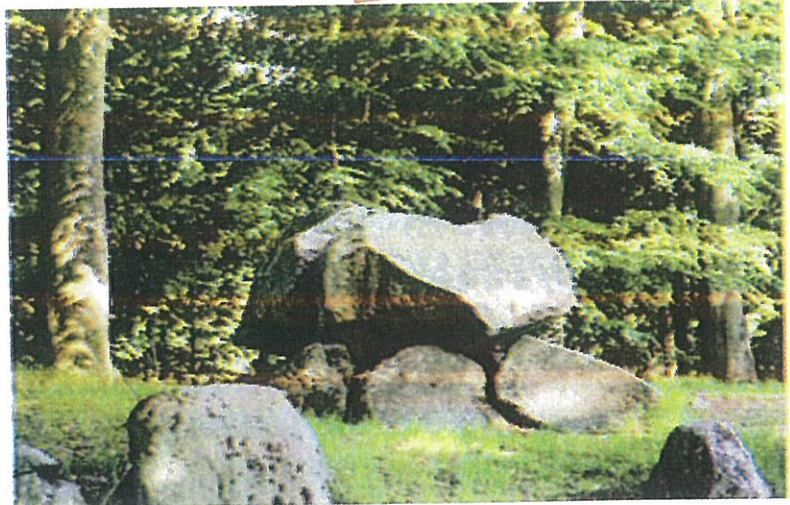
En stor del af Danmarks ca. 32.000 registrerede, beskyttede fortidsminder ligger i skovene.

I modsætning til det åbne land har fortidsminderne i skovene gennem århundreder ligget beskyttet mod opdyrkning. De har ikke i samme grad som fortidsminderne på markerne været præget af fjernelse og ødelæggelse, og man finder derfor i skovene eksempelvis samlede gravpladsmiljøer med større og mindre gravhøje af forskellig konstruktion og opbygning. Navnlig de mindre gravhøje og andre fortidsminder er velbevarede i skovene og indeholder derfor videnskabelige oplysninger, som ikke findes andre steder.

Fortidsminderne i skovene har således en betydelig videnskabelig værdi, idet de indeholder værdifulde, nye oplysninger om det enkelte fortidsminde, den tid de blev anvendt i og de lokale og regionale forhold i forhistorisk eller historisk tid. Dertil kommer den samlede visuelle forståelse af miljøet omkring fortidsminderne, hvor eksempelvis gravhøje, bauta-sten, skåltegnsten mv. kan give skovens besøgende en samlet forståelse af det komplicerede kulturlandskab.

Den nationale database Fund og Fortidsminder omfatter alle registrerede fortidsminder¹⁴. Der er dog stadig en række uregistrerede fortidsminder, og der sker løbende nye registreringer. Registreringen er vejledende, dvs. at museumslovens beskyttelse gælder, selvom et fortidsminde ikke er registreret som beskyttet.

De mange fortidsminder, sten- og jorddiger og andre kulturhistoriske spor i skoven stiller særlige krav til skovdriften og friluftslivet.

Skovdrift, hvor skoven forynges naturligt, giver udfordringer for beskyttede fortidsminder i de private skove, hvor der ikke er plejepligt og dermed fx ikke er pligt til at skære trævækst ned. Væltede træer og træerødder, der vokser ned i fortidsminder, kan ødelægge dem. Udbredelsen af naturnær skovdrift til private skove kræver derfor særlig opmærksomhed i forhold til at bevare og formidle kulturværdierne. Ligeledes kan kørsel og brug af skovningsmaskiner medføre skader på fortidsminder. Slots- og Kulturstyrelsen har udarbejdet vejledning om pleje af fortidsminder¹⁵. Slots- og Kulturstyrelsen oplyser på begæring, hvilke beskyttede fortidsminder der findes på en ejendom, og hvilken udstrækning de har.

Langdysse i Tokkekøb Hegn. I Naturstyrelsens skove plejes fortidsminder, så man kan se dem.

De to hyppigste aktiviteter i skoven har ikke ændret sig gennem de seneste godt 30 år. Det er stadig at gå en tur og at opleve naturen.

Skove beskytter

Strategiske pejlemærker

1. Fremme skovenes beskyttende funktion af vores vand
2. Styrke skovenes bidrag til klimatilpasning

1. Fremme skovenes beskyttende funktion af vores vand

Det strategiske pejlemærke understøtter skovlovens formål om at fremme bæredygtighed, som indebærer, at man i skovdriften skal tilgodese hensynet til miljøbeskyttelse.

Skove kan bidrage til at beskytte vandmiljøet. Når ny skov plantes på landbrugsjord, tages landbrugsjord ud af drift. Hermed reduceres tilførsel af kvælstof til arealerne. Skovrejsning bidrager på den måde til at reducere udvaskningen af kvælstof til kystvande og grundvandet. Tilskud til privat skovrejsning er målrettet denne indsats. Områder med særlige drikkevandsinteresser (OSD) og indvindingsoplande til almene vandforsyninger har desuden prioritet, når der rejses ny offentlig skov. Der henvises til kapitlet om *Mere skov og mindre global opvarmning*.

Omstilling til naturnær skovdrift og certificering af skov bidrager også til at beskytte grundvandet og vandmiljøet. Det skyldes, at disse indsatser fremmer en skovdrift uden eller med et begrænset brug af pesticider, gødning og jordbearbejdning.

2. Styrke skovenes bidrag til klimatilpasning

Skovenes bidrag til at tilbageholde og optage regnvand skal styrkes som en del af klimaindsatsen. Derfor prioriteres det at beskytte de områder, der i de kommunale klimatilpasningsplaner er udpeget som risikoområder for oversvømmelse, når der rejses ny skov. Der henvises til kapitlet *Mere skov*

Under skoven er der rent drikkevand.

og mindre global opvarmning.

Desuden styrkes indsatsen for at indgå partnerskaber mellem staten, spildevandsselskaber og kommuner om samarbejdsprojekter i skove forvaltet af Naturstyrelsen, som skal tilbageholde og optage regnvand, så risikoen for oversvømmelser reduceres. Det kan indarbejdes i nye driftsplaner for arealer forvaltet af Naturstyrelsen.

Endelig styrkes indsatsen for at afdække muligheder for ekstern finansiering af nye samarbejdsprojekter om klimatilpasning, blandt andet gennem brug af EU's LIFE-midler og private fonde.

Eksempel på billig og effektiv klimasikring i Hareskoven

Et anlæg af små dæmninger og brug af såkaldte "munke" vil fremover forsinke regnvandet i Hareskoven, så der bliver mindre risiko for, at monsterregn giver oversvømmelser i den nærliggende Hareskovby. Ved opdæmningerne dannes otte nye naturområder med et samlet areal på 7-8 ha, hvoraf 4 ha forventes at have frit vandspejl hele året. Det samlede reservoir kan tilbageholde op til 24.000 m³ vand. Det svarer til et stort regnvandsbassin. Anlægsomkostningerne har været ca. 430.000 kr., hvilket er billigt for et "regnvandsbassin". De nye naturprojekter forøger også biodiversiteten og er til glæde for skovens gæster.

Furesø Kommune og Naturstyrelsen samarbejder om klimasikringsprojektet i Store Hareskov.

Handlinger:

- Styrke indsatsen for at indgå nye partnerskaber om projekter på arealer forvaltet af Naturstyrelsen med det formål at tilbageholde og optage vand, så risikoen for oversvømmelser reduceres.
- Afdække muligheder for ekstern finansiering af nye samarbejdsprojekter om klimatilpasning.
- Fortsætte formidling af de gode eksempler, hvor skoven bidrager til klimatilpasning, herunder skaber synergi til andre skov- og naturindsatser, blandt andet via www.klimatilpasning.dk.

Baggrund

Skove kan bidrage til et rent vandmiljø

Skove kan bidrage til at mindske tilførsel af kvælstof til grundvand og overfladevand, fordi skovdrift er kendetegnet ved et lavt forbrug af gødning samt sjældne indgreb i form af jordbearbejdnings. Ved den naturnære drift af de skove, der forvaltes af Naturstyrelsen, anvendes ikke pesticider, og der gødskes kun undtagelsesvist. I det danske landdistriktsprogram prioriteres støtte til privat skovrejsning i områder, der afvander til kystvande med et opgjort indsatsbehov for reduktion af kvælstoftilførslen.

Miljøstyrelsen har gennemført en kortlægning af grundvandet i alle områder med særlige drikkevandsinteresser (OSD) og indvindingsoplande til almene vandforsyninger. Nu kortlægges indvindingsoplande til nye vandforsyninger og i begrænset omfang justeres gamle kortlægninger.

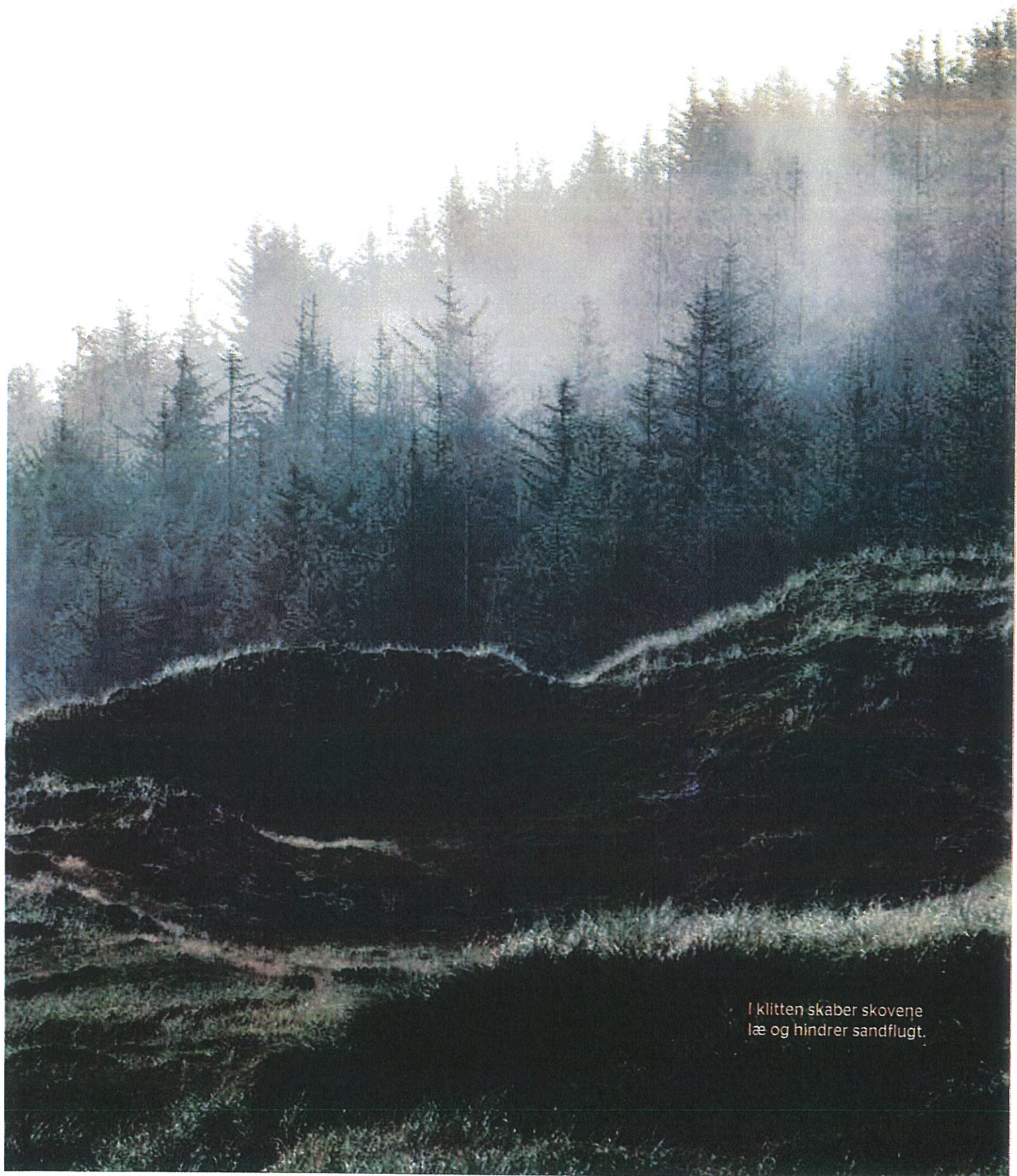
I dag er der kun i et vist omfang sammenfald mellem arealer med skov og arealer, der er beliggende inden for områder med særlige drikkevandsinteresser samt indvindingsoplande. Omkring 16 pct. af landets områder med særlige drikkevandsinteresser er således dækket af skov svarende til ca. 230.000 ha eller knap 40 pct. af det samlede skovareal. Heraf er godt 26.000 ha nye skove, der er kommet til siden 1990.

Træarten har stor betydning for, hvor meget grundvand der dannes under skov. Der dannes væsentligt mere grundvand under løvskov end under nåleskov. Det skyldes, at hovedparten af grundvandsdannelsen sker om vinteren, hvor løvtræerne står uden blade. Nåletræerne har derimod en tæt krone hele året, og en del af nedbøren bliver hængende i trækronerne og fordamper uden at blive til grundvand. Nyere undersøgelser viser, at der dannes nogenlunde lige meget grundvand under løvskov og marker.

Generelt er der et lavt nitratindhold i det vand, der siver ud af rodzonen under skov. Ved renafdrift eller stormfald kan der dog være forholdsvis høje koncentrationer af nitrat. Derfor vil et vedvarende skovdække bidrage til, at der dannes grundvand af høj kvalitet.

**høj kvalitet af grundvand - særligt fravær af pesticider!!!
kvælstof er et problem for overfladevand og vandløb.**

FORSLAG

I klitten skaber skovene
læ og hindrer sandflugt.

Skove kan tilbageholde og fartsinke regnvand, så huse beskyttes ved skybrud

Skove kan holde på vandet

Både nye og eksisterende skove kan indrettes, så de bidrager til klimatilpasning ved at tilbageholde og optage regnvand ved koblede nedbørshændelser og skybrud. Særligt i kuperet terræn er der mulighed for at opsamle regnvand i afgrænsede områder i skoven og derved bidrage til at hindre oversvømmelser. Områderne kan være nye søer, sumpskove eller andre vådområder i skovene.

Læ og beskyttelse mod erosion

Historisk har et vigtigt formål med plantning af nye skove i Danmark været at begrænse sandflugt og skabe læ i landskabet. Det gælder ikke mindst ved anlæg af de store nåletræsplantager i hede- og klitegne fra særligt midten af 1800-tallet. Ud over at skabe læ i landskabet har skovene også

en væsentlig funktion i forhold til at beskytte mod vanderosion ved kraftige regnskyl eller ved tørtid.

Skovene er et filter for luftforurening

Skovene fungerer som et filter, der fjerner luftforurening fra eksempelvis landbrugets udslip af kvælstof og bilos nær veje. Særligt nåleskove og skovkanter opfanger en større del af de forurenende stoffer end ubevoksede arealer. Forureningen afsættes i træernes kroner og skylles derefter ned til jorden af nedbøren.

Forureningen med kvælstof kan have væsentlige negative konsekvenser for økosystemernes funktion og biodiversitet på sigt. Floraen i skovbunden kan ændre sig i retning af mere kvælstofelskende arter og blive mere ensformig, og der kan ske ændringer i sammensætningen af svampefloraen.

Robuste og sunde skove

Strategisk pejlemærke

Sikre sunde, modstandsdygtige og robuste skove

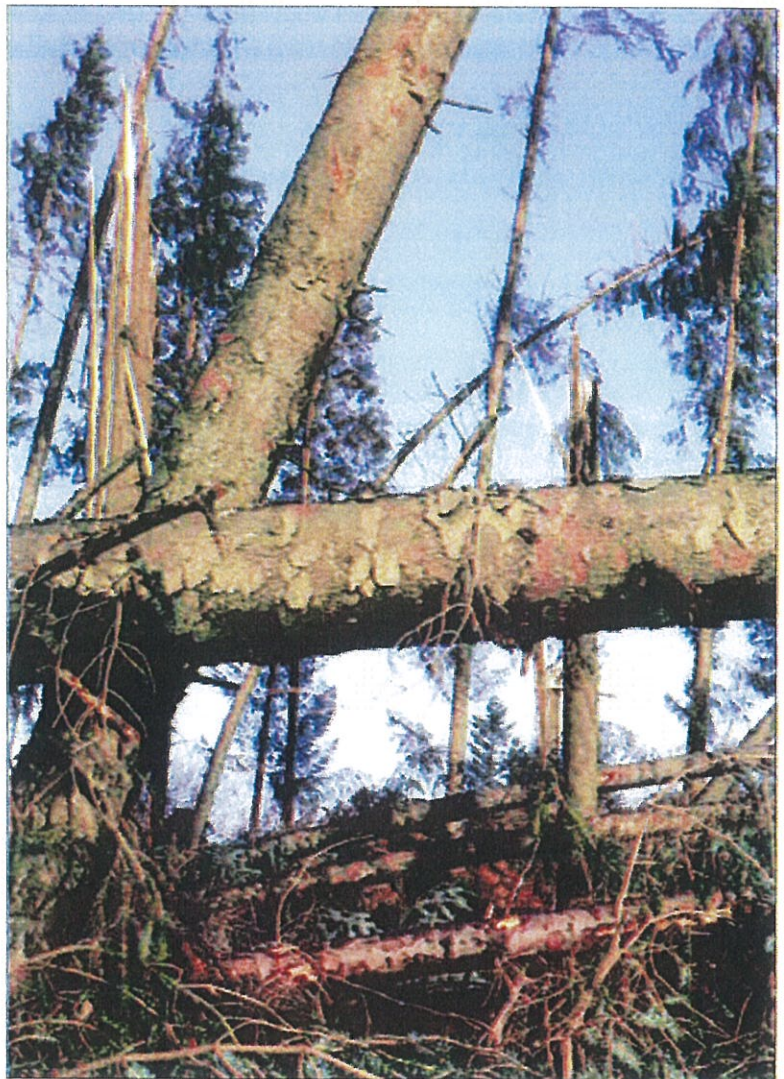
Fremtiden forventes at byde på klimaændringer, kraftigere storme og nye træsygdomme. Skovene skal kunne opfylde kommende generationers behov. I dette lys afhænger skovenes overlevelse af sunde, modstandsdygtige og robuste skove. Både de enkelte træers sundhed og opbygningen af bevoksninger med forskellige træarter er bestemmende for skovenes robusthed.

Naturnær skovdrift bygger på principper, der gør bevoksningerne bedre rustet til at modstå forstyrrelser som ændringer i klima eller katastrofer som storme og angreb fra skadevoldere, uden at alle træerne på store arealer dør samtidig. Omstillingen til naturnær skovdrift skal derfor fortsætte og videreudvikles for at sikre robuste, sunde og flersidige skove. Der henvises til kapitlet *Bæredygtig produktion*.

Landbrugsstyrelsen, Miljøstyrelsen og Naturstyrelsen har opgaver relateret til skovenes sundhed og til at sikre velegnet frø- og plantemateriale til skove. Derfor er der tæt dialog, samarbejde og koordinering mellem de tre styrelser. Landbrugsstyrelsen videreudvikler beredskab for plantesundhed.

Velegnet frø- og plantemateriale med stor genetisk diversitet er en forudsætning for sunde og robuste skove. Både Naturstyrelsen og de private aktører opbygger løbende frøkilder af mange træarter og med forskellig geografisk oprindelse (provenienser) samt buske til forskellige anvendelser. **Forskningsbaseret viden fra Københavns Universitet er centralt for at kunne fremtidssikre dette arbejde.**

ændring af genetisk sammensætning forudsætter plantning eller såning

Ødelagt træ, faldende træpriser og dyr oprydning følger med et stormfald. Skovklimaet forsvinder, og gør gentilplantningen svær. Desuden er der risiko for angreb af barkbiller på den nåleskov, der står tilbage.

Efter stormfaldskatastrofer træffer Stormrådet jævnfør lov om stormflod og stormfald afgørelse om hvorvidt kriterierne for at erklære stormfald i lovens forstand er opfyldt. Stormrådet yder tilskud til oprydning og efterfølgende genetablering med robuste skove. Robuste skove er skove, som gennem strukturer og træartsvalg er opbygget således, at de i vid udstrækning vil kunne modstå høje vindstyrker. I begrebet robust skov indgår desuden skovens indbyggede evne til at forynge sig naturligt, fx efter en ekstrem påvirkning som storm og orkan. På baggrund af anbefalinger fra et udvalg nedsat af erhvervsministeren blev loven revideret primo 2018.

Handlinger:

- Udføre overvågning for planteskadegørelse og varetage et beredskab for, hvordan eksisterende og potentielle skadevoldere skal håndteres ved udbrud.
- Efterspørge forskning, overvågning, udvikling og formidling om eksisterende og nye skadevoldere og trusler. Det sker ved årlige prioriteringer i rammeaftale mellem Københavns Universitet og Miljø- og Fødevarerministeriet om hhv. forskningsbaseret myndighedsbetjening og national skovovervågning.
- Opretholde Naturstyrelsens fremavlsprogrammer og derved levere væsentlige bidrag til en velegnet frø- og planteforsyning til de danske skove.
- Fokuserer på at bevare genetisk variation hos træer og buske for at fastholde et grundlag for diversitet i skovene fremover.
- Efterspørge forskning, udvikling og praksisnær rådgivning vedrørende klimatilpasset frø- og plantemateriale (arter og provenienser). Det sker ved årlige prioriteringer i rammeaftale mellem Københavns Universitet og Miljø- og Fødevarerministeriet om forskningsbaseret myndighedsbetjening.
- Implementere ændringer til stormfaldsordningen i lyset af anbefalingerne fra udvalget.

Baggrund

Skovens sundhed i dag

Miljø- og Fødevarerministeriet er Danmarks myndighed for plantesundhed og skovbrugets ressortministerium og har ansvaret for overvågningen af de danske skove.

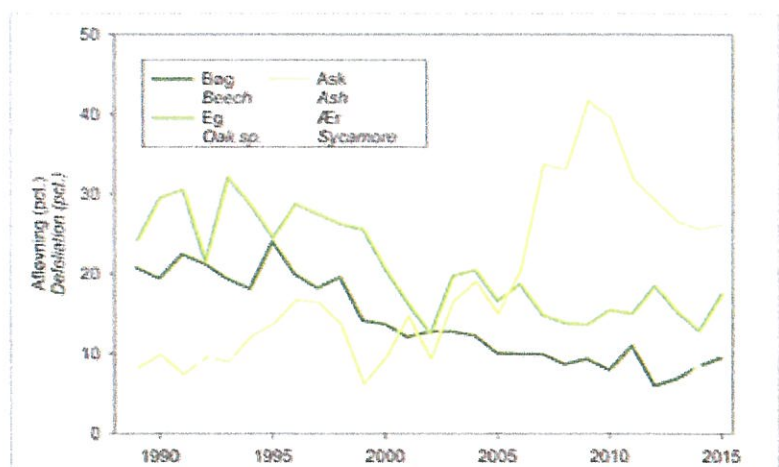
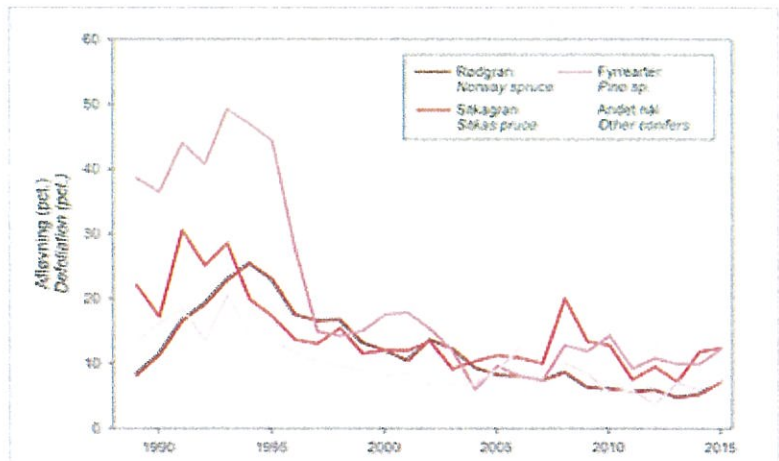
I skovovervågningen indgår en overvågning af skovens sundhed. Det er foregået systematisk siden slutningen af 1980'erne, hvor sundhedstilstanden var ringe i Danmark og i en række andre europæiske lande. Der blev derfor taget initiativer til at nedbringe luftforureningen. Siden 1989 er depositionen af kvælstof i Danmark faldet med ca. 31 pct., mens depositionen af svovl er faldet med ca. 73 pct. Overvågningen viser, at skovens sundhed er generelt forbedret

Risiko for nye skadevoldere

Øget handel med planter og planteprodukter over grænserne forøger risikoen for, at nye skadevoldere indføres og spredes i Danmark. Samtidig skaber klimaændringer forbedrede vækstforhold for en række potentielt alvorlige skadevoldende arter,

Fig 14 og 15

Generelt har nåletab og bladetab været aftagende i de seneste år. Det viser, at træerne trives og er sunde. Ask er en markant undtagelse, da ask siden 2005 har været truet af asketoptørre.

som ikke kan etablere sig i dag. I kombination med, at træernes generelle sundhed periodevis svækkes af ekstreme vejrforhold som tørke og storme, repræsenterer nye skadegødere en alvorlig trussel mod de danske skove og dermed mod skovens økonomiske, biologiske og rekreative værdier. Det er derfor et vigtigt at styrke overvågningssystemerne for forekomst af relevante nye skadegødere og at forske i skadegørernes biologi og forsvarsmekanismer. Målet er at sikre, at man fremover kan håndtere problemerne med nye skadegørere, og at man får implementeret de nødvendige forvaltningstiltag, som kan sikre skovenes fremtidige plantesundhed.

Et udvalg for planter og plantesundhed rådgiver miljø- og fødevarerministeren og Landbrugsstyrelsen i spørgsmål om at forebygge indførelse og udbredelse af planteskadegørere, bekæmpelse af planteskadegørere samt i spørgsmål om plantesundhed i øvrigt.

Robuste og modstandsdygtige skove i et ændret klima

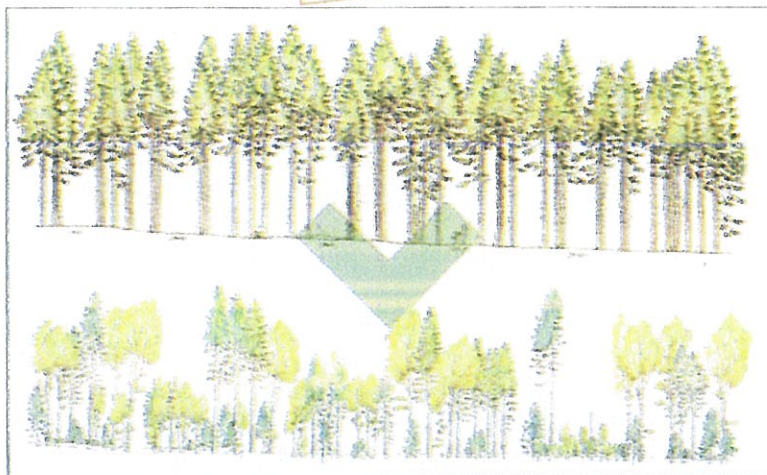
Klimaet er under forandring, og klimaændringerne forventes at medføre en højere gennemsnitstemperatur, mere vinternedbør og mindre sommernedbør i Danmark. Der forventes at blive en forøget risiko for tørke i vækstsæsonen. Samtidig forudses mere ekstremt vejr med flere skybrud og generelt kraftigere storme.

Uanset omfang og hastighed af klimaforandringerne er det vigtigt, at de danske skove er rustet til at kunne tilpasse sig skiftende klimabetingelser og modstå en bred palet af udfordringer. Det er ikke kun afgørende for skovenes produktion, men for alle skovens funktioner, herunder skovens betydning for landskabet, friluftslivet og biodiversiteten.

Selvom de fleste gængse skovtræarter forudses at blive negativt påvirket af klimaændringerne, forventes de hjemmehørende løvtræarter generelt at få færre problemer end de indførte nåletræarter. Særligt rødgran og sitkagran vurderes at være følsomme over for klimaændringerne. Klimaforandringerne kan vise sig at få et sådant omfang og ske med en sådan hastighed, at det kan blive nødvendigt at indføre nye træarter og bestande, som passer bedre til fremtidens klima.

Weiwei's analyser af arringsanalyser for forskellige træarter giver nye resultater

De skovdyrkningsprincipper, der vurderes at kunne sikre skoven bedst muligt mod klimaændringerne, er sammenfaldende med principperne for naturnær skovdrift.

Velegnet frø og plantemateriale

Skovbruget har en lang tidshorizont, og derfor må sundhed og robusthed opbygges langsigtet med fokus på variation. Variation i både træartssammensætning og genetisk sammensætning indenfor arterne ruster såvel skoven som helhed som den enkelte bevoksning til at kunne fungere under skiftende betingelser. Stor genetisk diversitet i frø- og plantemateriale er derfor vigtig i både eksisterende skove og ved skovrejsning.

Siden 1990'erne har stor genetisk variation været grundlaget for Naturstyrelsens fremavlsprogrammer, hvor sundhed, robusthed og kvalitet er de centrale fremavls mål. Naturstyrelsen har således anlagt 93 fremavlede frøkluder af skovtræarterne, og fra omkring 2020 forventes hovedparten af disse at være frøproducerende og levere et væsentligt bidrag til frø- og planteforsyningen i Danmark. Endvidere gennemfører Naturstyrelsen en omfattende bevaring af den genetiske variation hos træer og buske, der rækker ud over fremavlsprogrammerne. Det sker med afsæt i "Strategi for

Øverst:

Fig. 16: Den naturnære skovdrift sigter mod mere uensaldrende blandingsbevoksninger, der er mere robuste overfor storm, sygdomme og klimaændringer. Den naturnære skovdrift giver også bedre betingelser for biodiversiteten.

Nederst:

Indsamling af bog fra nøje udvalgte bevoksninger skal sikre sunde, robuste og produktive bøgeskove for kommende generationer.

plantning vs Naturnær selvfornyelse
plantemateriale vs frø

bevaring af genetiske ressourcer hos træer og buske i Danmark" fra 1994.

Handel med forstligt materiale forudsætter, at det er kåret. Landbrugsstyrelsens herkomstkontrol regulerer handel med skovfrø og -planter af visse træarter. Kontrollen omfatter kåring af bevoksninger og certificering af skovfrø og planter. Et udvalg for skovfrø og -planter rådgiver miljø- og fødevarerministeren og Landbrugsstyrelsen i spørgsmål om disse emner. Et kåringsudvalg har ansvaret for at indstille særlig gode frøkilder fra skovbevoksninger og frøplantager til kåring.

Arbejdet med at sikre velegnet frø- og plantemateriale og opbygge robuste frøkilder sker i tæt samarbejde mellem private aktører, forskere, Landbrugsstyrelsen og Naturstyrelsen.

Københavns Universitet og Naturstyrelsen har i samarbejde udviklet en hjemmeside - Plantevalg.dk - med anbefalinger om, hvilke træarter og frøkilder der er egnede til at plante på konkrete lokaliteter i Danmark.

Stormfald i Danmark

Stormfald forekommer jævnligt i Danmark. I forrige århundrede er der registreret seks store stormfald, hvor der er faldet mindst 250.000 m³ træ. Det mest omfattende var stormfaldet i december 1999, hvor der væltede 3,6 mio. m³ træ. Herefter fulgte stormfaldet i november 1981 med godt 3,2 mio. m³ og stormfaldet i 1967 med knap 3,2 mio. m³ træ. I dette århundrede er der foreløbig registreret to store stormfald i 2005 og i 2013, som vurderes at være henholdsvis det 4. og 5. mest omfattende stormfald til dato. Klimaændringerne forventes at øge styrken af storme og dermed risikoen for stormfald i Danmark.

Private skovejere kan søge tilskud fra Stormrådet til at rydde op og genetablere robust skov efter stormfald i deres skove, hvis der er tegnet basisforsikring mod stormfald for skoven. Tilskud efter stormfald sigter mod at give den enkelte skovejere et økonomisk incitament til og mulighed for at gentilplante en skov, der i højere grad tilgodeser samfundets interesser for robust skov. Der ydes alene tilskud til de ekstra omkostninger, ejeren har i forbindelse med at skifte træart, så skoven bliver mere robust efter stormfaldet. Der er specifikke krav til den robuste skov, blandt andet krav om en væsentlig andel hjemmehørende træarter.

Eksempler på aktuelle trusler

Asketoptørre

Asketoptørre er en sygdom, som skyldes svampen *Hymenoscyphus fraxineus* fra Asien. I Europa blev asketoptørre første gang observeret i Polen i 1992 og har nu bredt sig til de fleste europæiske lande. Asketoptørre blev konstateret i Danmark i 2002 og er en alvorlig trussel for askens fremtid i landet, især i skovene. Det ser ud til, at en lille andel (formentlig 1-2 pct.) af asketræerne har modstandskraft overfor sygdommen. At finde disse træer og bruge dem til at fremavle nye træer vurderes at være den bedste løsning til at redde asken i Danmark. Københavns Universitet har i samarbejde med Skovdyrkerne og Naturstyrelsen udpeget og opformeret sunde træer fra både statsskove og private skove. I 2015/16 har Naturstyrelsen anlagt to nye frøplantager med dette sunde materiale.

Europæisk visneskimmel

Nogle af de mest frygtede skadevoldere findes i slægten *Phytophthora*, der er en stor gruppe af mikroorganismer, som angriber mange forskellige plantearter over hele verden. *Phytophthora ramorum* har i de seneste 10 år vakt opmærksomhed som en alvorlig skadevolder på træer. Senest ved at dræbe lærk i stort omfang på de britiske øer. I Danmark har *Phytophthora ramorum* indtil videre udelukkende været et problem på rhododendron i planteskoler og enkelte parker. Efterladt haveaffald i skove udgør en risiko for at sprede skadelige *Phytophthora* arter til naturen. Svampen er omfattet af EU's karantæne-hasteforanstaltninger.

Ædelgrankræft

I 2011 blev en ny svampesygdom forårsaget af *Neonectria neomacrospora* konstateret i Danmark. Ædelgrankræft angriber især nordmannsgran og nobilis, der i stort omfang anvendes til juletræer og pyntegrønt. Svampen angriber også skovtræer som almindelig ædelgran. Typiske symptomer er døde skud og grene samt kræftsår med dødt væv under barken. Det gør træerne usælgelige som juletræer og klippegrønt. Sygdommen gør måske også træerne mere modtagelige for angreb af ædelgranbarkbillen (*Cryphalus piceae*). Det er p.t. ikke muligt at bekæmpe sygdommen, men den kan begrænses ved at fjerne inficerede træer. Forskere fra Københavns Universitet undersøger muligheden for at opbygge mere modstandsdygtige frøkilder med afsæt i Naturstyrelsens frøplantager.

Nationale og internationale rammer

Lovgivningsmæssige og institutionelle rammer

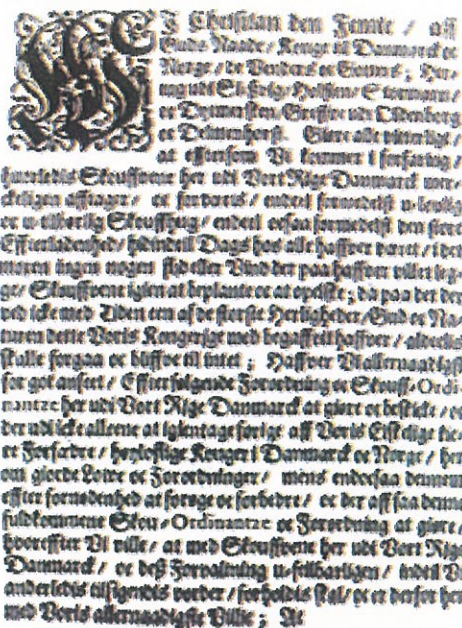
Lovgivning

Forvaltningen af skovene reguleres primært gennem skovloven, som fastlægger regler for driften af fredskovspligtige arealer i Danmark. Fredskovspligtige arealer udgør godt 70 pct. af Danmarks samlede skovareal. De ikke-fredskovspligtige arealer omfatter dels mange især mindre privatejede skove og arealer med juletræer og pyntegrønt, der er plantet på landbrugsjord¹⁶.

Det fremgår af skovlovens formål, at loven, udover at bevare og værne landets skove og forøge skovarealet, også skal fremme bæredygtig drift af skovene. Desuden fremgår det, at der i offentligt ejede skove skal lægges særlig vægt på at bevare og øge skovenes biologiske mangfoldighed samt på at sikre hensynet til landskab, naturhistorie, kulturhistorie, miljøbeskyttelse og friluftsliv.

Skovlovens bestemmelser om drift gælder alene for fredskovspligtige arealer. Hovedreglen er, at fredskovspligtige arealer skal holdes bevoksede med træer, der danner, eller som inden for et rimeligt tidsrum vil danne, sluttet skov af højstammede træer. Dog kan op til 10 pct. af det enkelte, samlede fredskovspligtige areal anvendes til stævningsdrift og skovgræsning, og yderligere 10 pct. kan anvendes til åbne naturarealer. Desuden kan 10 pct. dyrkes med juletræer og pyntegrønt i kort omdrift. Loven giver mulighed for at dispensere fra reglerne i særlige tilfælde.

Skovloven har bestemmelser om at kortlægge og beskytte skovnaturtyper og levesteder for arter på skovbevoksede, fredskovspligtige arealer i

Der er lang tradition for at lovgive om skovene i Danmark. Her Christian den Femtes skovforordning fra 1670, som er en af de første danske skovlove.

Natura 2000-områderne. Miljøstyrelsen udarbejder Natura 2000-planer og skovhandleplaner for områderne. En række aktiviteter, som kan skade disse områders naturtyper og arter, skal anmeldes forudgående til Miljøstyrelsen. Det giver styrelsen mulighed for at vurdere, om aktiviteterne vil skade og derfor ikke må sættes i værk.

Miljøstyrelsen er myndighed efter skovloven.

I EU er det forbudt i første led at sælge ulovligt fældet træ, og der stilles krav til skovejere og virksomheder, der bringer træ og træprodukter i omsætning, om at nedbringe risikoen for salg af ulovligt fældet træ. De konkrete regler er fastsat i en EU-forordning¹⁷ og de administrative bestemmelser for danske virksomheder og skovejere er fastsat i tømmerloven¹⁸.

Lov om stormflod og stormfald¹⁹ har bestemmelser om tilskud til at genopbygge ødefagte skove efter stormfald. Stormrådet beslutter, om tilskudsordningen skal sættes i kraft efter et stormfald.

Naturbeskyttelsesloven²⁰ har bestemmelser om naturbeskyttelse, fredning, byggelinjer og adgangsregler, som har betydning for skovene. Endelig har jagt- og vildtforvaltningsloven²¹ betydning for forvaltningen af skovens fauna.

Lovgrundlaget for Miljø- og Fødevarerministeriets skov- og naturarealer findes i dag i en række love, herunder skovloven, naturbeskyttelsesloven og de årlige finanslove samt i aktstykker. Det er besluttet i Aftale om Naturpakke, at der skal udarbejdes et lovgrundlag for drift af arealerne, hvor det kan slås fast, at det væsentligste formål med det statslige ejerskab af arealerne er effektivt at understøtte bio-

diversiteten og danskernes mulighed for friluftsliv. HVAD SA MED RESTEN AF STATSSKOVSAREALET??

og de 20 % nævnt tidligere s 28

Tilskud og Landdistriktsprogram

Efter skovloven kan miljø- og fødevarerministeren yde tilskud til bæredygtig skovdrift i eksisterende skove og tilplantning af private landbrugsarealer (skovrejsning). Både tilskud til bæredygtig skovdrift, herunder tilskud til at sikre skovnaturtyper og -arter i overensstemmelse med Natura 2000-planer, samt skovrejsning indgår i det danske landdistriktsprogram, der danner rammen om EU-finansierede støtteordninger for udvikling af landdistrikterne.

Forskning og uddannelse

Der forskes i skov på flere universiteter. På Københavns Universitet forskes på en række institutter. Forskningen spænder bredt og dækker emner om skovdyrkning, skovprodukter, skovøkonomi, skadevoldere i skov, skovens friluftsliv og skovens biodiversitet. En rammeaftale mellem Miljø- og Fødevarerministeriet og Københavns Universitet sætter rammerne for en del af skovforskningen. Rammeaftalen har til formål at sørge for, at der ligger forskningsresultater til grund, når myndighederne forvalter skove, rådgiver ministre og træffer afgørelser.

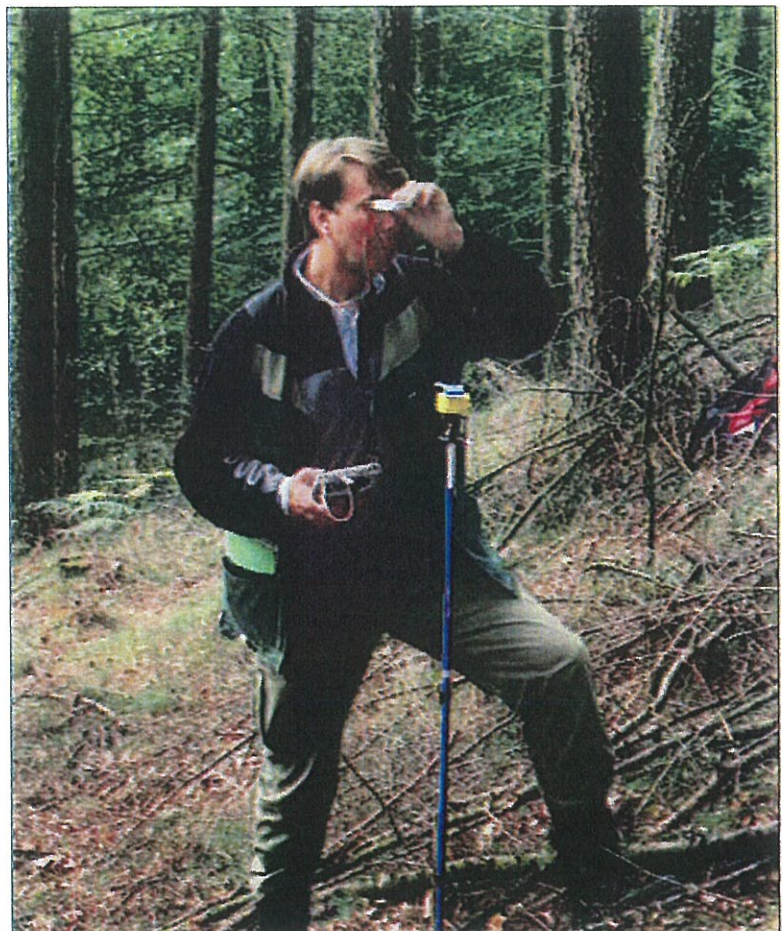
På Aarhus Universitet forskes i skovens biodiversitet samt i vildt og vildtforvaltning, og det er hertil, jægerne hvert år indsender oplysninger om nedlagt vildt.

Fleere uddannelsesinstitutioner underviser i skovfag på forskellige niveauer. Det Natur- og Bioviden-

skabelige Fakultet på Københavns Universitet (SCIENCE) udbyder bacheloruddannelse i naturressourcer. Som overbygning til en relevant bacheloruddannelse udbydes blandt andet to kandidatuddannelser i hhv. skovbrugsvidenskab og naturforvaltning. Der blev i 2016 uddannet henholdsvis 19 og 32 kandidater. Kandidatuddannelsen kan yderligere udbygges med en forskningsbaseret uddannelse (Ph.d.).

Under Københavns Universitet hører også Skovskolen i Nødebo. Skovskolen er et praksisnært uddannelsescenter, der arbejder med erhvervs- og professionsrettede uddannelser, kurser, rådgivning og udvikling inden for skov, park, landskab og friluftsliv. Skovskolen uddanner blandt andet skov- og landskabsingeniører (42 blev uddannet i 2016), og skov- og naturteknikere (99 blev uddannet i 2016). Grundforløbet i uddannelsen til skov- og naturtekniker foregår på en række erhvervsskoler. Uddannelserne er tilrettelagt, så det er muligt at udbygge en uddannelse som skov- og naturtekniker med en bachelor som skov- og landskabsingeniør og derefter fortsætte med en kandidatuddannelse.

Danmarks skovstatistik er baseret på data, der er indsamlet fra ca. 9.500 prøveflader i et landsdækkende 2 x 2 km net siden 2002.

National skovovervågning

En af miljø- og fødevarerministerens opgaver er, som beskrevet i skovloven, at "overvåge skovenes tilstand og skovbrugets udvikling i samarbejde med andre nationale og internationale myndigheder og institutioner". Danmarks skovstatistik, "Skove og plantager"²², udarbejdes af Københavns Universitet for Miljøstyrelsen. Skovstatistikken er bygget op om de samme internationalt vedtagne temaer for bæredygtig skovdrift som skovprogrammet.

Overvågning af skovenes biodiversitet sker desuden gennem det Nationale Overvågningsprogram for Vandmiljø og Natur (NOVANA). Her overvåges vandmiljøets og naturens tilstand inden for de områder, der prioriteres i forhold til de politisk fastsatte økonomiske rammer. NOVANA bidrager især til, at Danmark opfylder de forpligtelser, vi har i forhold til national lovgivning, EU-direktiver og internationale konventioner om overvågning af vandmiljø, natur og luft.

Internationale rammer

Bæredygtig forvaltning af verdens skove er et vigtigt middel til at indfri mange internationale mål for miljø, naturbeskyttelse, klima, energi og udvikling. Derfor er forvaltning af skov også et centralt tema i en række internationale forhandlingsprocesser om miljø og bæredygtig udvikling. EU og medlemsstaterne deltager i forhandlingerne om nye mål og midler på baggrund af fælles forhandlingsmandater. Danmark bidrager til at udvikle af disse. Det sker på baggrund af forhandlingsmandater, der fastlægges af regeringen efter høring af interessenter og forelæggelse for Folketinget.

De væsentligste forhandlingsprocesser er angivet nedenfor.

FN's Verdensmål, vedtaget i 2015

I 2015 vedtog FN 17 nye verdensmål og en række delmål, der tilsammen danner rammen for den globale udviklingsindsats frem mod 2030. Bæredygtig forvaltning af skove, stop for global afskovning og genskabelse af forarmede skove samt en væsentlig forøgelse af skovrejsning og gen-

plantning med skov indgår som delmål under et af de overordnede mål. Flere andre mål har også relevans for skove, herunder om fremme af bæredygtig produktion og forbrug.

Danmark har fokus på at bidrage effektivt til at indfri verdensmålene.

FN's skovforum

FN's skovforum (UNFF) er FN's primære globale forum for politiske drøftelser om skovforvaltning. Hovedopgaven er at fremme beskyttelse og bæredygtig udvikling af alle typer af skov og at styrke det langsigtede politiske engagement til sikring heraf. Et væsentligt resultat af forummets arbejde er en frivillig global aftale om skovforvaltning fra 2007. Forummet vedtog primo 2017 en global strategisk plan for skove for perioden 2017 til 2030 og et første dertil knyttet fireårigt arbejdsprogram. Planen udstikker seks overordnede globale skovmål og har stærk fokus på at integrere skovindsatsen i arbejdet med at udmønte FN's verdensmål og andre skov-relevante mål og processer relateret til blandt andet klima og biodiversitet.

Klimakonventionen, Parisaftalen og Kyotoprotokollen

FN's klimakonvention har til formål at stabilisere koncentrationen af drivhusgasser i atmosfæren på et niveau, som forhindrer en farlig menneskeskabt påvirkning af klimasystemet.

I mange internationale skovforhandlinger taler EU og medlemsstaterne med én stemme i forhandlingerne med øvrige parter. Her er danske forhandlere ved mikrofonen under det danske EU-formandskab i 2012.

I 2015 vedtog man den såkaldte "Parisaf tale", som er en juridisk bindende klimaaf tale, der forpligter parterne til at udarbejde og håndhæve nationalt bestemt klimamål, der skal bidrage til den samlede reduktion i udledningerne af drivhusgasser. Parisaf talen anfører, at parterne bør handle for at bevare og forøge, hvor det er relevant, optag og lagre af drivhusgasser i blandt andet skove og jorder. Den udstikker også som langsigtet globalt mål, at der i anden halvdel af dette århundrede opnås en balance, hvor der ikke udledes flere drivhusgasser, end der optages i kulstofdræen som fx skove og have.

De nærmere regler for at beregne CO₂-optag og -udledning har afgørende betydning for skovforvaltningens potentiale til at bidrage til nationale reduktionsmål. Parisaf talen fastsætter, at der i de kommende år skal udvikles nærmere retningslinjer for parternes opgørelse og medregning af optag og udledninger. For EU's medlemslande fastlægges fælles EU-regler herfor. Disse er derfor en vigtig ramme for medlemslandene. Regler til brug for perioden 2021 til 2030 er vedtaget ultimo 2017.

Under Kyotoprotokollen har en række i-lande forpligtet sig til kvantitative mål for reduktion af udledninger af drivhusgasser frem mod 2020. I den forbindelse skal virkningerne af skovforvaltning opgøres. EU og dets medlemslande har dog, i deres fælles forpligtende reduktionsmål frem mod 2020 (20 pct. i forhold til niveauet i 1990), valgt ikke at medtage optag i og udledninger fra skove og jorder.

Biodiversitetskonventionen

Biodiversitetskonventionens overordnede formål er at fremme beskyttelse og bæredygtig udnyttelse af biodiversitet og en fair og rimelig deling af udbytter, der opstår ved at udnytte genetiske ressourcer. Visionen frem mod 2050 er en verden, hvor biodiversitet er værdsat, beskyttet, genskabt og klogt udnyttet, og hvor økosystemer er bevaret for at styrke en sund planet og frembringe goder for alle mennesker. Der er også vedtaget et overordnet mål om at stoppe tilbagegangen af biodiversitet inden 2020 og 20 dertil knyttede delmål.

Både nationalt og internationalt har skove væsentlig betydning for at opfylde en række mål for miljø og klima. Skove dækker 30 % af klodens landareal og menes at understøtte op mod 80 % af alverdens landbaserede biodiversitet. Skove er i en række lande desuden et vigtigt livsgrundlag for mange lokalsamfund og oprindelige folk.

Et væsentligt fokusområde i konventionen er, hvordan skovene bedst kan bidrage til biodiversitetskonventionens formål.

Den paneuropæiske skovproces

"Forest Europe" er et frivilligt, mellemstatsligt, paneuropæisk samarbejde om skove og bæredygtig skovforvaltning. Arbejdet, der blev indledt i 1990 ved en ministerkonference, har blandt andet resulteret i en fælles europæisk definition af bæredygtig skovdrift og nogle overordnede kriterier og indikatorer herfor. Disse blev senest opdateret i 2015. Der er også udviklet fælles retningslinjer for udvikling af nationale skovprogrammer.

På ministerkonferencen i 2011 vedtog man en fælles vision for udvikling af Europas skove frem mod år 2020. Heri lægges vægt på, at skovene er vitale, produktive og multifunktionelle, og at alle skove bidrager effektivt til bæredygtig udvikling verden over. Desuden fremhæves skovenes betydning for menneskers velfærd, biodiversitet, værn mod klimaforandringer og bidrag til grøn økonomi.

Ministerkonferencen i 2011 gav mandat til at forhandle en mulig juridisk bindende mellemstatslig aftale om skove på plads, og man nåede til principiel enighed om et udkast til overordnede mål, midler og virkemåde. Uenighed især om tilknytningen til FN-systemet betød dog, at man i 2015 valgte at sætte forhandlingerne i bero med henblik på revurdering senest i 2020.

EU's regler til bekæmpelse af ulovligt fældet træ

EU's tømmerforordning¹⁶ er en krumtap i EU's indsats for at fremme god forvaltningspraksis på skovområdet og for at modvirke ulovlig tømmerhugst og handel med ulovligt fældet træ på EU's indre marked. Derudover indgår EU frivillige partnerskabsaftaler med tredjelande om import af træ til EU (FLEGT-licensordningen). Der er vedtaget dansk lovgivning om administration og kontrol med reglerne.

Tømmerforordningen forbyder salg i første led af ulovligt fældet træ på EU's indre marked. Virksomheder, der i første omsætningsled placerer træ på EU's indre marked skal via due diligence-ordning minimere risikoen for ulovligt fældet træ, dvs. undgå, at træet er fældet i strid med den relevante lovgivning i hugstlandet. Endvidere skal alle, der handler med træ i EU, holde styr på, hvem de køber træ fra, og hvem de sælger træ til. Kravet om due diligence og lovlighed af træet gælder også

for danske skovejere, der bringer træ på EU's indre marked.

Licensordningen skal sikre, at træ fra tredjelande, der har indgået en partnerskabsaftale med EU, kun kommer ind i EU, når det følges med en licens fra eksportlandet. Der er indtil videre indgået partnerskabsaftale med seks lande. De første produkter med licens kom på EU's indre marked fra Indonesien i 2016.

EU-skovstrategi

I 2013 lancerede Kommissionen en ny EU skovstrategi. Rådet bød denne velkommen i 2014 og udstak overordnede retningslinjer for udmøntningen. Strategiens overordnede formål er at sikre og påvise, at alle skove i EU forvaltes bæredygtigt. Strategien fremhæver behovet for at afbalancere skovenes forskellige funktioner, imødekomme efterspørgsel og sikre vitale økosystemtjenester. Desuden fremhæves, at den skovbaserede værdikæde skal kunne yde et konkurrencedygtigt bidrag til den biobaserede økonomi. Strategien udstikker en række pejlemærker for skovrelevante indsatser frem mod 2020. Den løbende udmøntning sker i samråd med medlemsstaterne i Kommissionens Stående Skovbrugskomite, som fastlægger årlige arbejdsprogrammer. Strategien evalueres i 2018.

EU's naturdirektiver

EU's fuglebeskyttelsesdirektiv og habitatdirektiv, tilsammen ofte kaldet EU's naturdirektiver, er helt centrale i naturbeskyttelsen i EU. Direktiverne er den retlige ramme for et omfattende EU-netværk af beskyttede Natura 2000-områder. I medfør af direktiverne er der i EU udpeget mange tusinde Natura 2000-områder, der dækker mere end 18 pct. af EU's landareal. Hertil kommer områder på havet. Op mod 50 pct. af landarealerne er dækket af skov. Direktiverne forpligter EU's medlemslande til at bevare og beskytte mere end 200 naturtyper, 700 arter af planter og dyr og over 170 fuglearter. Danmark bidrager til Natura 2000-netværket med 252 områder svarende til ca. 8 pct. af landarealet og ca. 18 pct. af havarealet. Her skal ca. 65 naturtyper og ca. 150 arter bevares. Den danske udpegning omfatter blandt andet 10 skovnaturtyper og knap 30 arter, der i større eller mindre grad er tilknyttet skovbevoksede arealer. Desuden rummer direktiverne generelle forpligtelser til at beskytte arter og deres levesteder, som også kan have betydning for skov. Blandt andet via de såkaldte bilag IV-arter, der er omfattet af habitatdirektivet

EU-regulering af invasive arter

En EU forordning om invasive arter indeholder regler om at forebygge og håndtere introduktion og spredning af invasive arter. Den trådte i kraft den 1. januar 2015. Regeringen er i gang med at implementere forordningens bestemmelser i Danmark. Miljø- og Fødevareministeriet gennemfører løbende informationstiltag og kampagner, der skal udbrede kendskabet til de invasive arter, der er opført på EU forordningens liste over invasive arter. Tiltagenes formål er blandt andet at styrke bekæmpelsen af disse arter. EU's liste indeholder ikke træarter af betydning for dansk skovbrug.

EU-biodiversitetsstrategi

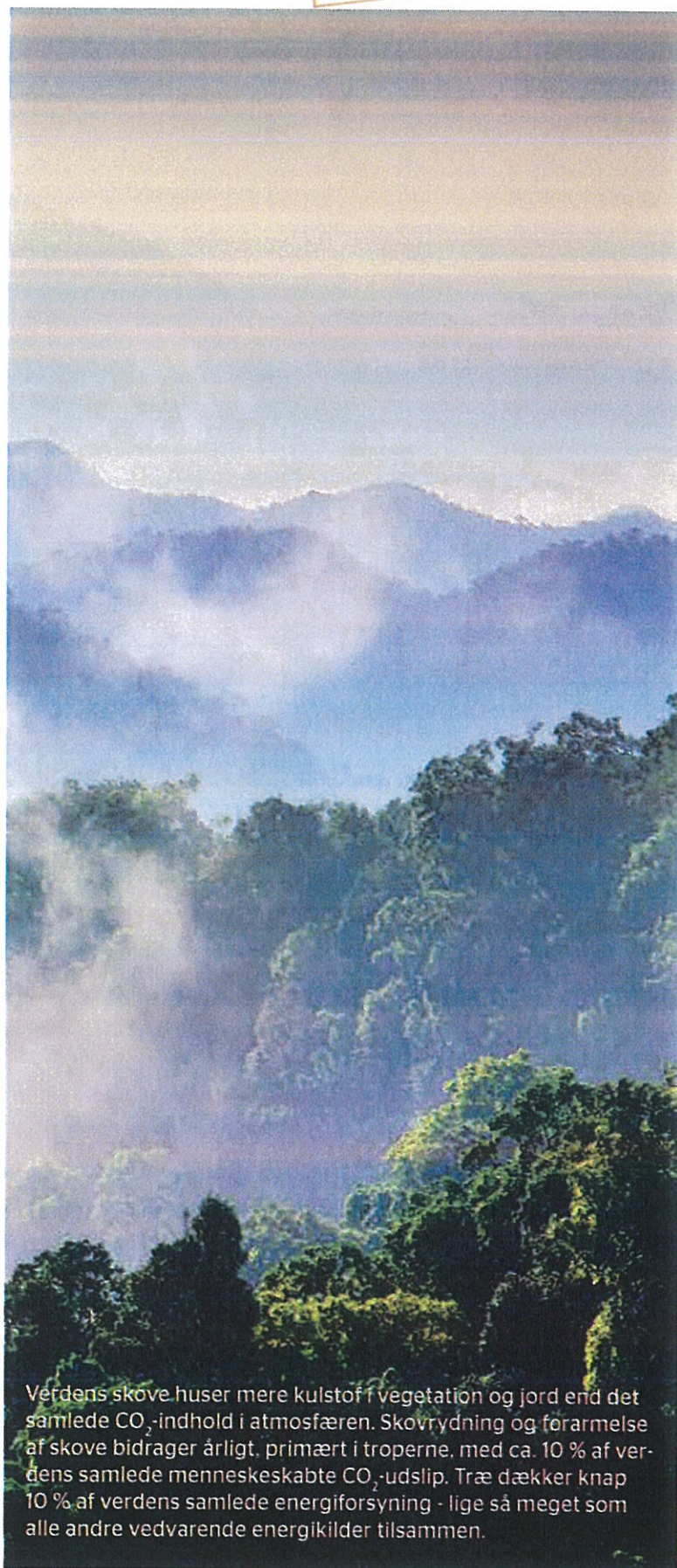
EU har i sin biodiversitetsstrategi fra 2011 fastsat seks prioriterede mål for biodiversiteten i 2020, blandt andet for at implementere Biodiversitetskonventionens mål og 20 delmål. Et af EU's delmål er at øge landbrugets og skovbrugets bidrag til at bevare og forøge biodiversiteten. Der er endvidere i EU-strategien fastsat en række foranstaltninger rettet mod skovbruget, herunder at medlemsstaterne skal sikre, at biodiversitetsforanstaltninger integreres i skovforvaltningsplaner.

Energiunionen og EU's ramme for klima og energi frem mod 2030

Energiunionen og udvikling af EU's klima- og energipolitik for perioden 2021 til 2030 kan potentielt have stor betydning for skove og skovbrug, herunder forbruget af biomasse til energi og transport. Det gælder blandt andet regler om at fastlægge reduktionsmål for drivhusgasser, og hvordan optag i og udledninger fra skov må medregnes i opfyldelsen. Regler herfor blev vedtaget ultimo 2017, mens et forslag om mål og regler for anvendelse af vedvarende energi i EU, herunder bæredygtighedskriterier for fast biomasse til el- og varmeproduktion stadig er under forhandling.

Nordisk skovsamarbejde

Også i nordisk regi foregår der et formaliseret samarbejde med relevans for skovene. Danmark deltager i arbejdet i Embedsmandskomiteen for Fiskeri og havbrug, Jordbrug, Levnedsmidler og Skovbrug under Nordisk Ministerråd. Det nordiske samarbejde om skovforskning (SamNordisk Skovforskning, SNS) er forankret i komiteen.

Verdens skove huser mere kulstof i vegetation og jord end det samlede CO₂-indhold i atmosfæren. Skovrydning og forarmelse af skove bidrager årligt, primært i tropenerne, med ca. 10 % af verdens samlede menneskeskabte CO₂-udslip. Træ dækker knap 10 % af verdens samlede energiforsyning - lige så meget som alle andre vedvarende energikilder tilsammen.

Skovrådet følger udviklingen

Skovrådet er nedsat i medfør af skovloven og skal rådgive miljø- og fødevarerministeren i spørgsmål om skove. Rådet kan også på eget initiativ udtale sig om emner af betydning for skovene og generelt følge udviklingen på området.

Rådets formand er udnævnt af miljø- og fødevarerministeren, og rådet består derudover af medlemmer, der udnævnes af ministeren efter indstilling fra myndigheder, foreninger og organisationer med interesse inden for lovens område. Miljøstyrelsen er sekretariat for rådet.

Skovrådet inviteres til at følge op på skovprogrammet ved at drøfte arbejdet med at sikre, at de danske skove udvikler sig bæredygtigt.

Skovprogrammet og Danmarks skovstatistik bygger på de samme seks overordnede temaer for

bæredygtig skovforvaltning. Temaerne er udviklet og defineret i det europæiske skovsamarbejde, Forest Europe.

På baggrund af Danmarks skovstatistik rapporteres til internationale fora om udviklingen i bæredygtig skovforvaltning, blandt andet til Forest Europe. Skovstatistikken udarbejdes for Miljøstyrelsen af Københavns Universitet, som også foretager de internationale rapporteringer. Dermed er der en tradition for, at en uafhængig part rapporterer fakta om de danske skoves udvikling på et solidt datagrundlag.

Rapporteringerne til Forest Europe er sammen med skovstatistikken et godt udgangspunkt for Skovrådets opfølgning og drøftelse af den generelle udvikling mod bæredygtig skovdrift i Danmark, de igangsatte initiativer og eventuelle barrierer.

Skovrådet rådgiver ministeren om spørgsmål vedrørende skove. Medlemmerne kommer fra organisationer, foreninger mv. med interesse i skov.

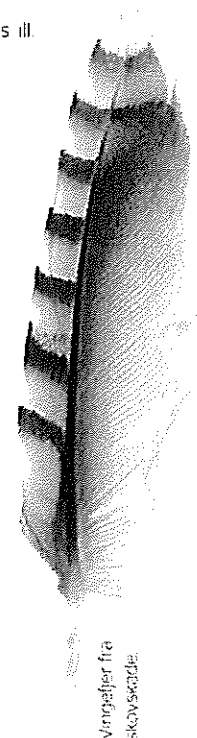
Kildemateriale

Henvisninger:

- 1) Non-Legally Binding Authoritative Statement of Principles for a Global Consensus on the Management, Conservation and Sustainable Development of All Types of Forests, vedtaget på verdensopmødet om miljø og udvikling, Rio 1992.
- 2) Non-legally binding instrument on all types of forests, Resolution 62/98 vedtaget på FN's Generalforsamling 1712 2007.
- 3) Vienna Resolution 1, Strengthen synergies for sustainable forest management in Europe through cross-sectoral co-operation and national forest programmes.
- 4) Konkrete opgørelser og erfaringer fra 20 års skovrejsning - med fokus på lokalitet, træart og vækst / Schou, Erik; Johannsen, Vivian Kvist; Nord-Larsen, Thomas; Jørgensen, Bruno Bilde, Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet, 2014. 46 s. (IGN Rapport).
- 5) Evaluering af privat skovrejsning / Goldberg et al., Orbicon A/S, 2013.
- 6) Handlingsplan for naturnær skovdrift i statsskovene / Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen, 2005.
- 7) Analyse af udvalgte rammevilkår i skovbruget
Meilby et al., Institut for Fødevarer og Ressourceøkonomi, Københavns Universitet, 2014. (IFRO Rapport 234)
- 8) Muligheder for bæredygtig udvidelse af dansk produceret vedmasse 2010-2100. Perspektiver for skovens bidrag til grøn omstilling mod en biobaseret økonomi. / Graudal, L., Nielsen, U.B., Schou, E., Thorsen, B.J., Hansen, J.K., Bentsen, N.S., og Johannsen, V.K., Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet, 2013. 86 s. ill.
- 9) Naturnær skovdrift, Evaluering af aktuel status og erfaringer med omstilling til naturnær skovdrift i statsskovene. / Madsen, Palle, Hansen, Gro Kampff, Johannsen, Vivian Kvist, Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet, 2013. 260 s. ill.
- 10) Bevarelse af biodiversiteten i de danske skove En analyse af den nødvendige indsats, og hvad den betyder for skovens andre samfundsgoder. / Petersen, A.H., T.H. Lundhede, H.H. Bruun, J. Heilmann-Clausen, B.J. Thorsen, N. Strange og C. Rahbek, Center for Makroøkologi, Københavns Universitet, 2016. 110 sider.
- 11) Evaluering af indsatsen for biodiversiteten i de danske skove 1992 - 2012. / Johannsen, V. K., Dippel, T. M., Møller, P. F., Heilmann-Clausen, J., Ejrnæs, R., Larsen, J. B., Raulund-Rasmussen, K., Rojas, S. K., Jørgensen, B. B., Riis-Nielsen, T., Bruun, H. H. K., Thomsen, P. F., Eskildsen, A., Fredshavn, J., Kjær, E. D., Nord-Larsen, T., Caspersen, O. H., Hansen, G. K., Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet, 2013. 90 s. ill.
- 12) Resultater om udeskole på EMU Danmarks læringsportal finder her: <https://www.emu.dk/modul/udeskole>
- 13) Undersøgelse af udbredelsen af udeskole i 2014.
Niels Ejbye-Ernst, VIAUC & Peter Bentsen, Steno Diabetes Center, 2015. Udarbejdet i forbindelse med projekt Udvikling af udeskole.
- 14) Databasen Fund og Fortidsminder findes her: <http://www.kulturarv.dk/fundogfortidsminder/>
- 15) Vejledning om pleje af fortidsminder findes her:
http://www.kulturarv.dk/fileadmin/user_upload/kulturarv/publikationer/emneopdelt/arkaeologi/plejevej/fortidsminder_plejevejledning.pdf
- 16) Lovbekendtgørelse nr. 1577 af 8. december 2015 om skove.
- 17) Rådets rammeforordning (EU) nr. 995/2010 til bekæmpelse af ulovligt fældet træ i EU.
- 18) Lovbekendtgørelse nr. 849 af 27. juni 2016 om handel med træ og træprodukter med henblik på bekæmpelse af handel med ulovligt træ
- 19) Lov om stormflod og stormfald, jf. lovbekendtgørelse af 20. oktober 2014 som ændret ved lov nr. 1730 af 27. december 2016 § 4 og lov nr. 64 af 30. januar 2018.
- 20) Lovbekendtgørelse nr. 1217 af 28. september 2016 om naturbeskyttelse.
- 21) Lovbekendtgørelse nr. 1617 af 8. december 2015 om jagt og vildtforvaltning
- 22) Skove og plantager 2015 / Thomas Nord-Larsen, Vivian Kvist Johannsen, Torben Riis-Nielsen, Iben Margrete Thomsen, Kjell Suadicani, Lars Vesterdal, Per Gundersen og Bruno Bilde Jørgensen, Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet, 2016.

Figurer:

- Fig 1, 2 og 3 Thomas Nord-Larsen, Vivian Kvist Johannsen, Torben Riis-Nielsen, Iben M. Thomsen, Kjell Suadican, Lars Vesterdal, Per Gundersen og Bruno Bilde Jørgensen (2016): Skove og plantager 2015, Skov & Landskab, Frederiksberg, 2016 128 s ill.
- Fig 4: Miljøstyrelsen
- Fig 5: Opdateres.
- Fig 6 Thomas Nord-Larsen, Vivian Kvist Johannsen, Torben Riis-Nielsen, Iben M. Thomsen, Kjell Suadican, Lars Vesterdal, Per Gundersen og Bruno Bilde Jørgensen (2016): Skove og plantager 2015, Skov & Landskab, Frederiksberg, 2016 128 s ill.
- Fig 7 Graudal, L., Nielsen, U. B., Schou, E., Thorsen, B. J., Hansen, J. K., Bentsen, N. S. og Johannsen, V. K. (2013): Dansk skovbrugs mulige bidrag til øget træproduktion og imødegåelse af klimaforandringer. Perspektiver for skovenes bidrag til grøn omstilling mod en biobaseret økonomi, Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet, Frederiksberg, 16 s ill.
- Fig 8 Thomas Nord-Larsen, Vivian Kvist Johannsen, Torben Riis-Nielsen, Iben M. Thomsen, Kjell Suadican, Lars Vesterdal, Per Gundersen og Bruno Bilde Jørgensen (2016): Skove og plantager 2015, Skov & Landskab, Frederiksberg, 2016 128 s ill.
- Fig 9 Flemming Rune
- Fig 10 Johannsen, V. K., Dippel, T. M., Møller, P. F., Heilmann-Clausen, J., Ejrnæs, R., Larsen, J. B., Raulund-Rasmussen, K., Rojas, S. K., Jørgensen, B. B., Riis-Nielsen, T., Bruun, H. H. K., Thomsen, P. F., Eskildsen, A., Fredshavn, J., Kjær, E. D., Nord-Larsen, T., Caspersen, O. H., Hansen, G. K. (2013): Evaluering af indsatsen for biodiversiteten i de danske skove 1992 - 2012 90 s ill.
- Fig 11, 12, 13, 14 og 15: Thomas Nord-Larsen, Vivian Kvist Johannsen, Torben Riis-Nielsen, Iben M. Thomsen, Kjell Suadican, Lars Vesterdal, Per Gundersen og Bruno Bilde Jørgensen (2016): Skove og plantager 2015, Skov & Landskab, Frederiksberg, 2016 128 s ill.
- Fig 16 Naturstyrelsen

FORSLAG

Danmarks nationale skovprogram 2018 afløser skovprogrammet fra 2002. Det nationale skovprogram beskriver skovpolitikken i de kommende år og sætter rammerne for bæredygtig skovforvaltning i Danmark.

Miljø- og Fødevareministeriet
Miljøstyrelsen
Haraldsgade 53
2100 København Ø
www.mst.dk

Miljø- og Fødevarerministeriet
Miljøstyrelsen
Mst@mst.dk

Landbrug & Fødevarer FmbA

Axelborg, Axeltorv 3
DK 1609 København V

T +45 3339 4000
F +45 3339 4141
E info@lf.dk
W www.lf.dk

CVR DK 25 52 95 29

Vedr. Høring af Danmarks Nationale Skovprogram

Miljøstyrelsen har sendt udkast til et nyt nationalt skovprogram i høring.

Landbrug & Fødevarer finder overordnet set, at der er tale om et relevant og afbalanceret skovprogram, der vil være et godt udgangspunkt for en fremtidig forvaltning af de danske skove – private såvel som offentlige.

Skovene spiller en vigtig rolle i Danmark både som producent og leverandør af træ og andre træprodukter, som yndet friluftsmål, i forbindelse med klimasikring, kulstofbinding og drikkevandsbeskyttelse og som en vigtig parameter i forbindelse med at bevare og fremme biodiversiteten.

Det er derfor helt afgørende, at et nyt nationalt skovprogram afspejler alle disse funktioner og skaber rammer, der sikrer det fornødne samspil mellem de mange interesser så skovenes multifunktionelle bidrag til samfundet bevares og udvikles.

Det er således meget positivt, at udkastet til nyt nationale skovprogram gennem de valgte pejlemærker fremhæver og anerkender vigtigheden af at have en økonomisk holdbar produktion af træ og træprodukter i Danmark. Det er i den forbindelse helt afgørende, at der med bæredygtig produktion forstås både miljømæssigt, social og økonomisk bæredygtigt, sådan som det også er beskrevet side 18 i Skovprogrammet, og at der gennem programmet også sættes fokus på, hvordan afsætningen og anvendelsen af træprodukter kan fremmes.

Når man taler om bæredygtig produktion er skovbrugets rammevilkår en meget vigtig faktor, og der er således ikke kun brug for "klare rammevilkår", som der står i det strategiske pejlemærke, men for rammevilkår, der fremmer et rationelt og konkurrencedygtigt skovbrugserhverv i Danmark.

I skovprogrammet videreføres målsætningen om skovrejsning fra det nationale skovprogram fra 2002, der siger, at skovlandskaber skal dække 20-25 pct. af Danmarks areal inden den 21. århundrede. I forlængelse af denne målsætning er det vigtigt, at man løbende ser på og skaber gode økonomiske og forvaltningsmæssige rammer for skovrejsningsindsatsen.

Der er ingen tvivl om, at skovene er helt afgørende for bevarelsen af biodiversiteten. Det er derfor meget positivt, at skovprogrammet anerkender, at indsatser for biodiversitet i private skove skal ske på baggrund fra frivillighed og mod kompensation – sådan som det blandt andet er tilfældet i medfør af Naturpakken.

Fremme og bevarelse af biodiversitet i skovene kan ske på mange forskellige måder og i større eller mindre grad kombineres med produktion af træ og træprodukter. Det er i den sammenhæng

vigtigt, at der sikres størst muligt fleksibilitet for skovejere til at vælge, hvordan de ønsker at drive et bæredygtigt skovbrug med fokus på både produktion og biodiversitet. På denne baggrund bør det tydeliggøres, at "naturnær skovdrift" som driftsform blot er en af flere muligheder for skovejeren.

Det er endvidere positivt, at Skovprogrammet fremhæver skovens rolle i en klimasammenhæng og har optag og lagring af kulstof som et strategisk pejlemærke.

Landbrug & Fødevarer er bekendt med, at Dansk Skovforening har afgivet et høringssvar til udkastet til Nationalt Skovprogram. Landbrug & Fødevarer kan som supplement til ovenstående tilslutte sig bemærkningerne i dette høringssvar.

Med venlig hilsen

Karen Post
Chefkonsulent

Vand og Natur

D +45 33 39 46 52
M + 45 22 99 84 83
E kpo@lf.dk

Miljøstyrelsen
mst@mst.dk

Kontor
Klimakontoret

Dato
6. april 2018

J nr. 2018-1116

/ ETA

Energi-, forsynings- og klimaministeriets høringssvar på Nationalt Skovprogram 2018

EFKM skal takke for at blive hørt i denne sag.

Overordnet er det EFKM's opfattelse, at Danmarks nationale skovprogram 2018 giver en god og dækkende behandling af klima- og energirelaterede problemstillinger i relation til skove og træ.

EFKM har dog et enkelt forslag til at gøre teksten lettere at forstå. Desuden kan teksten med fordel udbygges et andet sted:

Pg. 13: Teksten nævner skovens kulstoflager både i tons kulstof og i CO₂, men det kan være svært at forstå sammenhængen for en mindre vidende læser. Derfor anbefales, at der kun refereres til CO₂ – som andet steds i teksten sættes i relation til de samlede, årlige udledninger af CO₂ i Danmark.

Pg. 57, billedtekst: Teksten kan med fordel udbygges med en henvisning til, at kulstofoptaget i biomasse – helt overvejende skove - globalt set væsentligt overstiger udledninger fra skovrydning. Desuden kan tilføjes, at optaget i skove er omtrent fordoblet siden 1960'erne, hvilket har mindsket stigningen i CO₂-indholdet i atmosfæren væsentligt og derved dæmpet klimaforandringerne.

Med venlig hilsen

Erik Tang
Chefkonsulent
25 44 12 04
eta@efkm.dk

6. april 2018

Høringsvar: Nyt skovprogram

Skovprogrammet vil sætte retningslinjerne for, hvad myndighederne i de kommende år vil gøre for at beskytte naturen og stoppe artstabet i de private og offentlige skove. Derfor er indholdet af det meget væsentligt for skovnaturen.

Desværre byder skovprogrammet ikke på nye tiltag i forhold til natur- og artsbeskyttelse, og er i sin nuværende form ikke egnet til at stoppe artstabet.

I Danmark har vi et accelererende artstab trods en national målsætning om, at tabet skal være stoppet i 2020.

Regeringens svar på det er, at 10 procent skov i 2040 skal have biodiversitet som det primære driftsformål. Et mål, der er identisk med det eksisterende skovprogram fra 2002.

Naturbeskyttelse.dk vil indlede med 5 punkter, der, såfremt de implementeres, kan styrke skovprogrammets naturindsats væsentligt. Efterfølgende vil vi begrunde hvorfor.

Vi foreslår:

- At skov, der tinglyses som natur uden skovhugst, eller er omfattet af en anden permanent beskyttelse, fritages for beskatning. Dette bør også gælde §3 beskyttede arealer.
- At der afsættes midler, så der indenfor en meget kort årrække som minimum sikres beskyttelse af 53.000 hektar privat skov og 22.000 hektar offentlig skov. De bør have en tinglyst beskyttelse, der sikrer, at skovene alene har natur- og biodiversitetsmål.
- At der arbejdes frem mod, at alle offentlige skove, hvor det er muligt, skal rumme en bestand af store planteædere, udover hjortevildt. Det kunne være heste, der kan holdes inde med almindeligt elhegn, uden at påvirke andre arter. Det er i den forbindelse væsentligt, at der ikke tilskudsfores.
- At skov og lysåbne arealer forvaltes sammen. Skovarterne er i høj grad knyttet til overgangszonerne mellem skov og lysåben natur, derfor er det vigtigt, at disse

arealer ses i en sammenhæng, og ikke som nu, ofte forvaltes separat.

- At skovhugsten på 10-50 år i de statslig skove til biodiversitetsformål bortfalder, og at der kun skoves i det omfang, det eksplicit giver mening for at fremme naturkvaliteten. Læs høringssvar til [biodiversitetsskov \(1\)](#)

Vi mangler ikke skov, men natur.

Det burde efterhånden stå mejst i skovens gamle træer, at det, vi gør nu, ikke er i nærheden af at kunne stoppe artstabet - det har [videnskabelig rapport \(2\)](#) på videnskabelig rapport vist.

Uanset om det er 50 eller 100 procent af Danmarks skove, der er i ugunstig bevaringsstatus, er det uacceptabelt, at et af verdens rigeste lande ikke kan levere arterne i skovene en bedre beskyttelse.

Skovprogrammet har en målsætning om, at 20-25 procent af landet skal være dækket af et "skovlandskab" inden udgangen af dette århundrede. Naturbeskyttelse.dk anerkender, at skove har mange forskellige formål. Det kan lyde flot med 20-25 procent skov, men det er ikke skov, vi mangler, men arealer, hvor naturen har førsteprioritet, naturlige dynamikker, og særligt, at de gamle træer ikke fældes.

Hvad enten det er i private eller offentlige skove, tømmeres de i dag systematisk for de gamle træer. Det burde undre alle, der kommer i skovene, hvor de gamle træer er blevet af. De står ikke på roden og ligger ikke som træruiner i skovbunden. Stormene og træernes alder (hvis de fik lov til at blive gamle) burde ellers levere masser af dødt ved, men situationen i dag er, at få måneder efter, at de er faldet eller gået ud, er de fleste væk, og der er ryddet pænt op.

Vil regeringen have intensive produktionsskove, så fint, men forklæd det ikke under den positive betegnelse "skovlandskab". Kald det, hvad det er: produktionsskove.

I Skovprogrammet skriver regeringen, at 10 procent af skovarealet skal have fokus på biodiversitet. Det kan lyde flot, men ser man på, hvad der i Skovprogrammet medregnes i denne kategori, bliver resultatet, der skulle sikre artsrigdommen, virkelig udvandet. Eksempelvis er produktionsskov med selvforyngelse medregnet i denne kategori. Uanset, at denne produktionsmåde er mere naturvenlig end andre, så er det at stikke befolkningen blår i øjnene at påstå, at der gøres en effektiv indsats for de sjældne og sårbare arter med den slags tiltag.

Naturbeskyttelse.dk mener, at de 10 procent skov, der skal dedikeres naturformål, skal have entydigt fokus på udvikling af vild natur. Det betyder bl.a., at der ikke skal skoves, med mindre det direkte tjener et biodiversitetsformål. Det er væsentligt, da arterne ellers fortsat risikerer at tabe til fortællingen om bæredygtighed, naturnær skovdrift og vores voksende skove - voksende i tømmerværdi måske, men absolut ikke i artsrigdom.

Det skal også bemærkes, at skovbeskyttelse ikke bør tage udgangspunkt i, om et areal er stort eller lille, men i, hvor arterne lever og er truede. Selv små lommer kan i dag rumme en høj artsdiversitet, som mod alle odds har overlevet. Disse små lommer skal der bygges videre på, så arter kan sprede sig og derved forbedre deres overlevelsesmuligheder.

Men heller ikke her vil skovprogrammet levere tilstrækkelig beskyttelse eller fremskridt.

Der skal tages hånd om beskyttelsen i de private skove

Hovedparten af vores arter lever i de private skove, og hvis ikke beskyttelsen styrkes væsentligt og finansieres, kan vi gøre nok så meget i de offentlige uden, at tabet stoppes.

Der er ikke vundet meget, hvis skovningsmaskinerne bare kører løs i de private skovområder i stedet for de offentlige. Ud af Danmarks cirka 625.000 hektar skovareal er 75 procent ejet af private.

I den minimumshandling for skovens natur, som Københavns Universitet nåede frem til i rapport "[Bevarelse af biodiversiteten i de danske skove](#)" (3) fra 2016, er det akutte behov for arealer udlagt til entydige naturformål opgjort til 53.000 hektar privat og 22.000 hektar offentlig urørt skov.

Det bør dog bemærkes, at det, der i rapporten fra KU lægges til grund for at sikre arter mod at uddø, er, at de har bestande tre steder i Danmark.

Tre steder i Danmark er meget, meget lidt, og derfor bør anbefalingerne også ses som en absolut minimumsindsat for skovens arter.

Politisk er denne erkendelse vigtig, da der altså ikke er tale om naturbeskyttelse, men alene om en nøgtern videnskabelig redegørelse for, hvad der skal til, hvis regeringen skal undgå den ultimative konsekvens: at flere arter uddør nationalt.

Det skal bemærkes, at Naturbeskyttelse.dk anbefaling er, at 30-40% af Danmarks samlede skovareal lades urørt, hvis skoven og arterne i dem skal sikres tilstrækkelig beskyttelse.

Økonomi

Men det kræver som nævnt, at der arbejdes med lovgivning og en økonomisk model, som sikrer, at hugsten ikke bare intensiveres i de resterende skove.

Det kræver politisk vilje til handling og ikke kun retorik om, at man gerne vil tilgodese naturen, når pengene er fundet. Her kunne et væsentlig værktøj være, at skove, der er tinglyst til naturformål uden hugst, blev fritaget fra beskatning. Det ville sikre skovejere et langvarigt incitament til at lade naturen blive omdrejningspunkt på deres arealer.

Såfremt regeringen ikke vil afsætte midlerne på finansloven, har Naturbeskyttelse.dk [her](#) (4) skitseret en model til, hvordan skovbeskyttelsen kan finansieres ved, at vi alle bidrager med et beskedent "naturgenopretningsbidrag" på ca. 0,3 af personbeskatningen.

Det kræver som nævnt vilje til handling, og et første skridt må som minimum være, at den plan, der ligger for skovene, er ambitiøs og har en tidshorisont (5 – 10 år), der kan gøre en reel forskel for de vilde arter. Som det er nu, risikerer vi, at arterne uddør lokalt og nationalt, inden vi ser effekten af tiltagene.

Med venlig hilsen

Peder Størup

Naturbeskyttelse.dk

Bilag:

1: <http://www.naturbeskyttelse.dk/2018/04/06/hoeringssvar-til-udpegning-af-skov-til-biodiversitetsformaal/>

2: <http://dce.au.dk/aktuelt/nyheder/nyhed/artikel/status-over-naturen-i-danmark/>

3: http://macroecology.ku.dk/dk/medier/news_list/2016/saadan-redder-vi-dyr-og-planter-i-de-danske-skove/

4: <http://www.naturbeskyttelse.dk/2017/05/17/red-naturen-med-en-naturskat/>

Miljøstyrelsen

Høringssvar på Danmarks nationale skovprogram fra Danske Maskinstationer og Entreprenører
Danske Maskinstationer og Entreprenører (DM&E) takker hermed for muligheden for at kommentere på Danmarks nationale skovprogram. Det er efter vores mening vigtigt, at der ligger en politiske ramme for udviklingen i danske skove og at skovbranchen anses som et selvstændigt erhverv. Et erhverv der beskæftiger omkring 23.000 årsværk og omkring 100 af vores medlemsvirksomheder, med en omsætning på 500 mio om året. Mange af disse virksomheder befinder sig i udkants Danmark.

Vi vil ikke kommentere på alle kapitlerne, men har valgt dem ud, vi mener har betydning for vores medlemmer, der arbejder i skoven.

Mere skov og mindre global opvarmning

Vi er glade for at skovprogrammet ønsker, at øge skovarealet på sigt, samt at der er sat midler af, i hvert fald i den nærmeste fremtid til at fører det ud i livet. Vi er også overbevist om at Naturstyrelsen samarbejde i forskellige konstellationer, fx med forsyningselskaber, vil være med til at finansiere fremtidens nye skove.

Bæredygtig produktion

Vi ser også meget positivt på, at der er et ønske om at øge den bæredygtige træproduktionen i Danmark og sikre at vilkårene er på plads for de danske skovejere.

Det er også vores holdning, at der skal arbejdes på ensartede og operationelle standarder for bæredygtigt træ. Vi har siden brancheaftalen om sikring af bæredygtig skovbiomasse trådte i kraft i 2016, arbejdet med at udvikle operationelle procedure til danske skoventreprenører, der kan begrænse den administrative byrde når man skal dokumentere en bæredygtig produktion af biomasse. Det er vores erfaring, at med de mange små og mellemstore skovejendomme, der er i Danmark, er en risikobaseret tilgang til bæredygtig produktion den mest effektive måde at sikre en bæredygtig produktion. Da det med de nuværende certificeringsordninger er en stor

udfordring, både økonomisk og administrativt, for små og mellemstore skove at blive certificeret. Certificeringsordningen Sustainable Biomasse Program og alternativ dokumentation igennem brancheaftalen, bygger på en risikobaseret tilgang til produktion af biomasse og der er vores forhåbning, at man vil vælge denne metode. Når der skal arbejdes med en ensartet tilgang til bæredygtig træproduktion. Det er vores forventning, at behovet for skovens træprodukter vil stige i den nærmeste fremtid. Ikke kun på træ til biomasse, men også til konstruktionstræ og nye produkter, der skal være med til at udfase brugen olie i fx plast produkter eller bomuld i tekstilindustrien. Vi mener, at en risikobaseret tilgang til bæredygtighed, kan overføres fra biomasse, til produktion af tømmer, kævler og andre af skovens produkter.

Handlingspunkter der bør inddrages i Skovprogrammet

- Videreudvikle metoder og værktøjer til at gøre den risikobaserede tilgang til bæredygtighed bedre og mere ensartet. Herunder metoder til at sikre sikring af nøglebiotoper og biodiversitet.
- Sikre minimum uddannelse af de personer, der står for produktion af bæredygtigt træ

Friluftsliv og kulturværdier

Vi mener, at befolkningens brug og adgang til de danske skove er, som i selv skriver, med til at udvikle bevidstheden om naturen. Vi støtter ligeså op omkring udvikling af udeskoler, da vi mener det er vigtigt, at man som barn lærer at færdes i naturen og bruge naturen.

Men når man læser skovprogrammets tekst omkring friluftsliv og kulturværdier, er der en skæv vridning i formidlingen, med fokus på hvordan skoven kan være en ramme omkring friluftsliv. Handlingspunkterne fokuserer på befolknings færdsel i skovene, digitalisering af naturguider, forbedring af livskvalitet og projekter omkring biodiversitet.

Vi mener, at et af handlingspunkterne også bør være at give befolkningen en forståelse af at, udover at favne, løbe klubber, svampejægere, skovbørnehaver, shelter pladser, jægere, mountainbikes, hjemmeverns øvelser og meget, meget mere, så sker der også en produktion af træ og biomasse i de danske skove. En produktion som den danske befolkning ikke kender ret meget til. Derfor bør liste af handlingspunkter udvides med:

- At der i udeskolen skabes kendskab omkring produktionsskovens cyklus
- At der skabes kendskab omkring skovens produkter og hvad skovens produkter bruges til

Skoven beskytter

Her er vi igen enige med skovprogrammet. Skov er en utrolig effektiv måde at beskytte vores grundvand og rensere luften. Men kan der også udvides med en ekstrahandling. Efter vores mening er en passet skov, hvor der løbende fældes og plantes træer, med til at reducere CO2 i luften. For hver gang der fældes et træ og det bruges til konstruktion eller møbler er der bundet CO2 i træet. Og når der plantes et nyt, fortsætter optagelsen af CO2 i skoven. En passet skov er altså efter vores mening en CO2 venlig skov og på den måde med til at forbedre vores klima. Det bør der ligges vægt på i kommunikationen med både borgere og politikere.

Robuste og sunde skove

Selvfølgelig skal vi sikre sunde, modstandsdygtige og robuste skove. Derfor ser vi forskning og udvikling af praksisnære metoder til at bibeholde og udvikle skove, der trives i fremtidens klima som meget vigtig. Det er vigtigt for os at kunne træffe den rigtige beslutning, når vi skal rådgive omkring fx plantning.

Hvad mangler der?

Selvom at vi mener, at skovprogrammet kommer langt omkring, er der stadig nogle punkter som vi undres os over ikke er med. De er kort uddybet herunder og vi stiller gerne op hvis nogle punkter kræver yderligere forklaring.

Hvor er udvikling af IT og kommunikation med industrien

En vigtig del for skovene, er at være konkurrencedygtige og levere det som de skovbaserede industrier efterspørger. Dog uden at man går på kompromis med bæredygtigheden.

Her kan udvikling og implementering af forskellige IT værktøjer, såsom digitale beskyttelseskort eller en videreudvikling af HNV kortet, bare for at nævne nogle eksempler, være med til at gøre produktionen i skove mere effektiv. Men der er ingen steder i skovprogrammet, hvor man ligger op til at kigge på denne del af skovbruget. Det mener vi bør skrives ind.

Kommunikation med de forskellige skovbaserede industrier, mener vi også skal berøres. Kan vi fx blive bedre til at levere de rigtige produkter på de rigtige tidspunkter.

Med den hurtige udvikling, der er i skovens maskinelle muligheder og de mulighederne for at anvende skovens produkter, kunne der dannes et forum hvor man ser på mulighederne sammen . For på den måde at optimere på hele værdikæden. Man kan kalde det ressource effektiv skovdrift. Det kunne være andre afregnings metoder på flis, hvor der tages højde for det enkelt varmegærks specielle krav til fx fugtprocenter mm.

Uddannelse og tiltrækning af arbejdskraft til skoven

Uddannelse af personale til at arbejde i skoven og til at forskere i skovdrift, berøres stort set ikke i skovprogrammet, hvilket må siges at være en stor fejl.

Hvis vi skal sikre, bevare og udvikle de danske skove, skal der velkvalificeret personale til. I skovbranchen er det allerede nu svært, at tiltrække velkvalificeret arbejdskraft, både til at køre maskinerne i skoven, men også til forvaltning.

Så kan skovprogrammet ikke nøjes med, at beskrive hvordan status er nu, men der bør arbejdes med, hvordan man kan gøre skoverhvervet attraktivt og fremtidssikre de skovbrugsfaglige uddannelser. Samarbejdet imellem det private skovbrug og de forskellige uddannelsesintuitioner skal udvides, så man sammen kan finde løsninger, der kan tiltrække unge mennesker til erhvervet.

For at kunne tiltrække flere til erhvervet, er det også vigtigt at der er et kendskab til skovbruget som erhverv i befolkning. Hvilket understøtter behovet for, at informere omkring produktionsskovens cyklus og hvordan der arbejdes i skoven. Efter vores mening gerne tidligt, fx i forbindelse med de foreslåede udeskoler.

Håber vores kommentarer kan håndteres inden for skovprogrammets rammer og vi står gerne til rådighed med en uddybning af vores synspunkter og kommentarer såvel som besvarelse på eventuelle spørgsmål.

Med Venlig hilsen

Claus Danefeldt Clemmensen

DM&E SKOV

Miljøstyrelsen
Haraldsgade 53
2100 København Ø
mst@mst.dk

København 6. april 2018

WWF Verdensnaturfondens høringsvar på udkast til Danmarks Nationale Skovprogram, 2018

Hermed fremsendes WWF Verdensnaturfondens høringsvar på udkastet til Danmarks nationale skovprogram. Vi anerkender vigtigheden af det længe ventede skovprogram, da det udstikker de langsigtede målsætninger og rammer for skovene som værdifuld ressource og levested for mennesker, erhverv og natur.

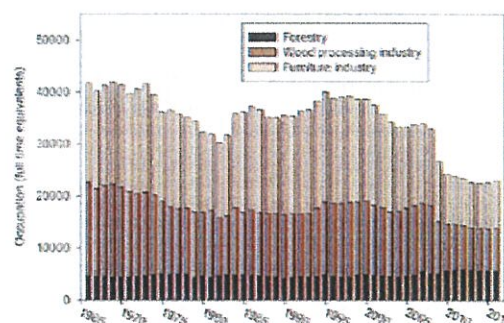
Skovens nationaløkonomiske betydning er dog mindre og beskæftigelsen i skoverhvervet vigende.

Til gengæld har de danske skove en stor og stigende rekreativ betydning for befolkningen, og de danske skove er en omkostningseffektiv "løsning" på biodiversitetskrisen også herhjemme.

Kapitlet: Om det nationale skovprogram – s. 5-9:

Her oplyses, at de danske savværker "køber hovedparten af deres træ fra danske skove". Her vil det være relevant at få klarlagt om disse opkøb er stigende/faldene, samt i hvor høj grad, der sources fra hhv stats- og/eller privatskove.

Det oplyses, "at omkring 23.000 årsværk er ansat i skovbruget og træindustrien" uden nærmere detaljer. I Skov & Plantager 2016¹ oplyses: "Den samlede beskæftigelse i skovbruget udgør ca. 5.600 årsværk. Medtages den associerede beskæftigelse i træ- og møbelindustrien, er det samlede antal årsværk 23.000, men en stor del af råvarerne til industrien bliver importeret og andelen af beskæftigelse, der hidrører fra dansk produceret træ, kendes ikke." (figur t.h. fra ovennævnte kilde).

¹ Nord-Larsen, T., Johannsen, V. K., Arndal, M. F., Riis-Nielsen, T., Thomsen, I. M., Suadicani, K., & Jørgensen, B. B. (2017). Skove og plantager 2016: Forest statistics 2016. Frederiksberg

for a living planet

Det er relevant at få oplyst den direkte beskæftigelse i skovbruget, udviklingstendenserne, samt afhængigheden af dansk træ og tømmer.

Kapitlet: Mere skov og mindre global opvarmning – s. 10-17:

Side 10: Gennem afsnittet lægges der vægt på skoves betydning som CO₂-lager og dermed et betydeligt argument for skovrejsning og brug af offentlige og private midler på dette.

WWF Verdensnaturfonden skal, påpege at der ikke er nyere videnskabeligt belæg for at plante skove, i stedet for at bevare skove, når det handler om klimatiltag. Desuden underbygger forskningen heller ikke, at træprodukter fra plantede skove er bedre til at lagre CO₂ end skove.

Med andre ord: skovrejsning, tømmerhugst og produktion af træprodukter er ikke mere effektive metoder til klimaindsats end bevaring af skove – og særligt løvskove, samt lade træ være til naturligt henfald. Denne opfattelse understøttes af ny videnskabelig litteratur²:

“Reforestation, afforestation, lengthened harvest cycles on private lands, and restricting harvest on public lands increase NECB (net ecosystem carbon balance) 56% by 2100, with the latter two actions contributing the most. Resultant cobenefits included water availability and biodiversity, primarily from increased forest area, age, and species diversity.

(...)

Utilizing harvest residues for bioenergy production instead of leaving them in forests to decompose increased emissions in the shortterm (50 yr), reducing mitigation effectiveness...

(...)

Increasing forest carbon on public lands reduced emissions compared with storage in wood products because the residence time is more than twice that of wood products.

(...)

Hence, temperate forests with high carbon densities and lower vulnerability to mortality have substantial potential for reducing forest sector emissions.”

Samme opfattelse understøttes og diskuteres af en anden videnskabelig artikel i Science³, der bl.a. konkluderer, at der er en ikke ubetydelig klimabelastning til produktion og transport af fx træpille- og flisproduktion.

Det er vores opfattelse, at skovrejsning kun leverer på to af de i skovprogrammet anførte formål – det er:

- 1) tømmerproduktion og
- 2) hurtig etablering af rekreative områder som kan øge værdien af privat ejendom.

² <http://www.pnas.org/content/pnas/early/2018/03/13/1720064115.full.pdf>

³ <http://science.sciencemag.org/content/sci/359/6382/1328.full.pdf>

for a living planet

Derimod er der bedre, mere fokuserede og omkostningseffektive alternativer til den omkostningstunge skovrejsning, når det handler om:

- 3) biodiversitet,
- 2) klimaindsatser og
- 3) grundvandsbeskyttelse.

WWF Verdensnaturfonden savner en klarere og fagligt begrundet årsagssammenhæng mellem formål og virkemiddel i skovprogrammet.

Side 11: Opkøb af "750 ha landbrugsjord til ny statsskov" angives som en **handling** (boks s. 11) – men afhængig af bevilling 2018-2021. **WWF Verdensnaturfonden anerkender behovet for mere plads til vild natur i Danmark men anerkender ikke behovet for mere statsejet, plantet skov, endsige statslig tømmerproduktion.** Desuden skal de pågældende arealer naturligvis erhverves dér hvor de giver størst omkostningseffektivitet i fht biodiversitet, samt overlades til naturlig succession – evt suppleret med ekstensiv helårsgræsning uden vinterfodring.

Af samme grund, virker det beklageligt, at fx Naturstyrelsen i samarbejde med private aktører som Growing Trees Network, der nævnes i skovprogrammet, markedsfører dette som klimatiltag.

Side 13: Vedrørende etablering af nye skove i Danmark fokuserer skovprogrammet ensidigt på aktiv skovrejsning uden *også* at målsætte naturlig skovdannelse gennem fri succession.

Det undrer WWF Verdensnaturfonden, at naturlig skovdannelse gennem fri succession ikke medtages, da det både er billigere, er bedre for grundvandsbeskyttelse, har et betydeligt større biodiversitetspotentiale og giver mulighed for langt flere rekreative naturoplevelser for befolkningen.

Naturligvis er tømmerproduktionspotentiale (om ca 100 år) ringere, men på statens arealer bør dette have mindre prioritering.

Side 15: I afsnittet "Skovene lagrer kulstof" fremgår at lagret kulstof fastholdes i træ anvendt i byggeri, møbler og papir – samt at "skovrejsning og nettovækst i eksisterende skov er blandt de få virkemidler i klimaindsatsen, der bidrager gennem øget optag af CO₂...". **WWF Verdensnaturfonden finder ikke formuleringerne dækkende med henvisning til ovennævnte videnskabelig artikel i PNAS.**

I øvrigt mener WWF Verdensnaturfonden, at udgifter til målrettede klimaindsatser – fx skovrejsning – bør finansieres af Klima- og Energiministeriet, hvorved midler i Miljø- og Fødevareministeriet kan frigives til naturindsatser. Herved vil skovrejsning også blive effektvurderet af klimaekspertter og indtænkt i en sammenhæng med andre klimaindsatser.

for a living planet

Kapitlet: Mere skov og mindre global opvarmning – s. 18-27:

Side 20: Der lægges her vægt på fortsat omstilling til naturnær skovdrift af alle skove, hvilket WWF Verdensnaturfonden bakker op om.

Den naturnære skovdrift giver dog ikke den nødvendige, positive effekt på biodiversitet, og kan derfor ikke bruges som målsætning for en biodiversitetsindsats i private skove. Det viser erfaringerne fra den naturnære statskovdrift.

Det bør i det nationale skovprogram tydeligt anerkendes, at naturnær skovdrift ikke er omkostningseffektiv fsva biodiversitet. Her må der i stedet fokuseres på ”biodiversitetsskov” – dvs urørt skov, græsningsskov uden udtag af gamle træer, skabelse af naturlig hydrologi m.m.

En tydelig og målsat opdeling af skove i biodiversitetsskove, skove med naturnær drift, produktionskove ønskes.

Side 19+25: WWF Verdensnaturfonden finder, at certificeringsordninger spiller en vigtig rolle i skovbevarelsen, og i forhold til at sikre at træet kan spores fra skov til produkt. Dette giver kunderne mulighed for at vælge produkter fra skove, der forvaltes økonomisk, socialt og miljømæssigt forsvarligt. Dette gør sig gældende for både forvaltningen af de danske skove, samt i relation til det træ der importeres.

Der er imidlertid stor forskel på de forskellige certificeringssystemer og deres grad af bæredygtighed. WWF har udviklet certificeringsvurderingsværktøjet (CAT) for at vurdere styrken af certificeringssystemer. CAT-undersøgelsen⁴ viser, at Forest Stewardship Council (FSC) med en stærkere systemstyrke, på nuværende tidspunkt giver den mest troværdige skovcertificeringsordning.

Vi mener, at FSC er det eneste troværdige skovcertificeringssystem, der sikrer miljømæssig og social ansvarlig forvaltning af skovene. Derfor anbefaler vi FSC til forbrugere, virksomheder, politikere og skovforvaltere og vi finder at denne ordning for nuværende, er eneste garant for betegnelsen ”bæredygtig”.

Vi forslår derfor, at der i den nuværende situation bør differentieres mellem FSC og øvrige certificeringsordninger i relation til statens fremme af bæredygtige indkøb af skovprodukter, samt i fremtidige og tiltrængte indsatser for fremme af skovcertificering hos det private skovbrug.

WWF Verdensnaturfonden foreslår at private skovejere motiveres økonomisk til omstilling til FSC-produktion. Finansieringen kan ske vha skovrejsningsmidler særligt på statslige arealer.

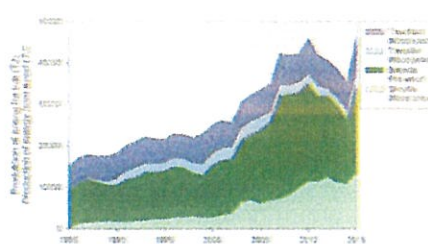
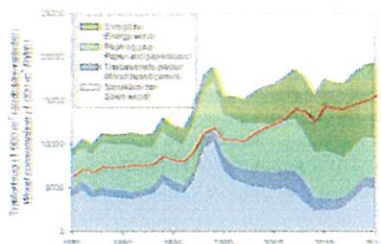
Side 19: Der tages en hastigt stigende vedmasse af brændselsflis ud af danske skove – og også af statskove, der på papiret drivet naturnært. Flisen laves af trætoppe, grene, småtræer og endda dødt ved (se figurerne herunder¹).

⁴ <http://wwf.panda.org/?246871/WWF-Forest-Certification-Assessment-Tool-CAT>

WWF for a living planet

WWF Verdensnaturfonden og bekymret for om dette negativt påvirker indholdet af dødt ved i danske skove – og særligt i statsskovene. Vi savner, at dette omtales i skovprogrammet.

Kapitlet Mere biodiversitet – s. 28-37

Side 28-29: Hvis vi anslår den årlige tilvækst af skovarealet fra nu (624.676 ha skov inkl. juletræsplantager) til 2040, svarer til den nuværende gennemsnitlige årlige tilvækst på ca. 1.000, vil der i 2040 være ca. 23.000 ha mere skov i Danmark. Hvis vi anslår at der i 2040 er 650.000 ha skov, vil dette betyde 65.000 ha natur og biologisk mangfoldighed som primære driftsform, svarende det nationale skovprogram's målsætning om, at 10% af det samlede skovarealet i 2040 har natur og biologisk mangfoldighed som primære driftsform.

Minimumsarealet for urørt skov – forstået som skov uden udtag af træ – som blev anbefalet af Københavns og Århus Universiteter var 75.000 ha. Der mangler altså stadig 10.000 hektar i målsætningen for bare at opfylde disse biologisk videnskabelige minimumsmålsætninger!

Naturpakke 2016's nye udlæg af biodiversitetsskov giver samlet set 28.300 hektar - i 2050!

WWF Verdensnaturfonden mener, at Danmarks nationale skovprogram's målsætning om, at 10% af det samlede skovarealet i 2040 har natur og biologisk mangfoldighed som primære driftsform er uambitiøst og helt utilstrækkeligt.

Derudover mangler helt konkret en strategi for:

- Hvordan skal sådanne udlæg prioriteres?
- Hvordan skal sådanne udlæg finansieres?
- Handler målsætningen om private eller offentlige skove?
- Hvordan samtænkes 10% målsætningen med Naturpakken 2016?

Et væsentligt problem ved det nationale skovprogram's strategi for en biodiversitetsindsats i danske skove er, at programmet tilsyneladende helt ignorerer forskningsmæssig viden – samt den evidens og de erfaringer der er gjort med den hidtidige indsats. Fx at:

N2000 skovnatur ikke per se yder beskyttelse af biodiversitet, da almindelig skovdrift pågår i både stats- og privateskove til skade for arter og naturtyper. EU-kommissionen skriver fx i febr. 2017:

WWF for a living planet®

"Det er alarmerende, at alle vurderinger af levesteder i skove er af typen ugunstig-ringe..."⁵. Uden videre at medregne N2000 uden bemærkning om en indsats for naturen i N2000-skov anser WWF Verdensnaturfonden for stærkt bekymrende og useriøst.

Målsætningen om 10% forholder sig i skovprogrammet ikke til hvilke evidens- og forskningsbaserede kriterier, der anvendes:

- Skal det være skov med eller uden udtag af træ? Vi ved at udtag af træ er den for biodiversiteten mest skadelige aktivitet.
- Skal det være nål eller løvskov. Vi ved at gammel løvskov indeholder mest biodiversitetspotentiale.
- Skal indsatsen være baseret på forsknings- og evidensbaseret biologisk viden om arters forekomst som ved udlæg af urørt skov i Naturpakken 2016, eller bliver det skovområder som det nu passer lodsejeren bedst?
- Bliver der fokuseret på større, sammenhængende skovnaturområder mhp omkostningseffektivitet og almen økologisk og biologisk viden?

WWF Verdensnaturfonden savner en klarlæggelse af kriterierne for en målsat, fokuseret og omkostningseffektiv biodiversitetsindsats i udkastet til det nationale skovprogram 2018.

I modsat fald risikerer vi, at det fra 2018 til 2040 går som med statens biodiversitetsindsats 1992-2012 i skove:

"Ser man på den samlede prioritering af urørt skov, ligger 52 pct. af arealet med urørt skov i kvadrater med maksimalt to af de udvalgte rødlistede arter, der gavnnes særligt af dette virkemiddel. Virkemidlet kunne således have været lokaliseret med større effekt i forhold til de udvalgte rødlistede arter"⁶.

Side 31: Livstræerne fremhæves som målrettet indsats for statsskovenes biodiversitet. Igen er der tale om en ufokuseret, dyr og udokumenteret biodiversitetsindsats. WWF Verdensnaturfonden må formode at der skal anvendes betydelige midler på denne ikke tidsbestemte indsats med "fredning" af 500.000 træer. Hvis alle 500.000 træer bliver livstræer vil de alle skulle godkendes i felten af en medarbejder, have opsat skilt, ud over administration i fht app, skovkort m.m. Hvis vi alene regner med 2 arbejdstimer á 350 kr per træ, vil den samlede anslåede omkostning være 350.000.000 kroner (!). **Denne estimerede enorme omkostning ved livstræer er helt ude af proportioner med den videnskabeligt vurderede biodiversitetseffekt i fht andre virkemidler:**

⁵ http://ec.europa.eu/environment/eir/pdf/report_dk_da.pdf

⁶ <http://ign.ku.dk/formidling/publikationer/rapporter/filer-2013/evaluering-biodiversitet-1992-2012.pdf>

for a living planet

Kapitlet Friluftsliv og kulturværdier – s. 38-43

Store, sammenhængene naturområder med oplevelser i form af vilde dyr og planter er værdifulde for friluftslivet og de rekreative oplevelser, hvor familier, fuglekiggere, cyklister og mange andre vil kunne fortabe sig i timevis i en mere storslået natur. En natur hvor vilde dyr og planter vil forekomme i endnu større artsrigdom og antal og byde på endnu flere oplevelser. Noget som bl.a. efterspørges af befolkningen i de undersøgelser som Friluftsrådet har foretaget.

Store, vilde og sammenhængene naturskvsområder vil desuden være en væsentlig værdi for lokale erhvervsdrivende, da ejendomspriser øges tæt på sådanne områder, og turismeerhverv oplever vækst. I det hele taget er stor, vild natur en god investering – og på sigt langt bedre samfundsinvestering med et lang større afkast, end den minimale nedgang de nye statslige urørte skove vil betyde for Naturstyrelsens økonomi.

WWF Verdensnaturfonden mangler at det nationale skovprogram anerkender dette og prioriterer den vilde skovnatur – samt formidlingen af den.

Med venlig hilsen

Thor Hjarsen, M. Sc.
Seniorbiolog, biodiversitet og naturpolitik
Miljøfaglig Afdeling
WWF Verdensnaturfonden
t.hjarsen@wwf.dk / 2212 9360

Miljø- og Fødevarerministeriet
Miljøstyrelsen
Haraldsgade 53
2100 København Ø.
Email: mst@mst.dk

6. april 2018

Høring over forslag til Danmarks nationale skovprogram

Friluftsrådet glæder sig over, at forslag til Danmarks nationale skovprogram nu endeligt foreligger med en vision for skovene i Danmark, strategiske pejlemærker og handlingsforslag. Først og fremmest vil Friluftsrådet gerne kvittere for den brede inddragelse af interessenter i processen med udarbejdelse af skovprogrammet. Dette både via arbejdet i Skovpolitisk Udvalg, Skovrådet af flere omgange og dialog med interessenter i workshops og skovkredsmøder. Friluftsrådet er dog ked af, at der gik uforholdsvist lang tid, konsekvenserne ved den politiske virkelighed til trods, fra udkastet til skovprogrammet forelå til det endeligt blev sendt i offentlig høring.

Friluftsrådets har følgende bemærkninger til skovprogrammet i den rækkefølge de er præsenteret i forslaget:

Ad. Vision for Danmarks skove

Friluftsrådet bakker op om forslagens vision for Danmarks skove:

"Et skovareal i vækst med sunde og robuste skove, hvor der er plads til forskellighed, og hvor der er gode muligheder for at producere bæredygtigt træ og skabe arbejdspladser, tage hånd om biodiversiteten og beskytte naturperler, modvirke klimaændringer og beskytte grundvand og for at tilbyde gode oplevelser for friluftslivet. I nye og gamle skove og til gavn og glæde for både nuværende og kommende generationer". Friluftsrådet er rigtig glad for den rummelige vision, som netop tydeliggør skovenes store samfundsværdi på mange forskellige planer, herunder de rekreative og naturmæssige. Som det ganske rigtigt fremgår af forslaget modtager skovene ca. 65-70 mio. skovbesøg om året, og er dermed den mest benyttede ramme om danskernes friluftsliv. Derfor er det helt på sin plads, at den meget store rekreative værdi også fremgår af visionen.

Ad. Målet for Danmarks skovareal

Friluftsrådet bakker op om det strategiske pejlemærke om at *"øge Danmarks skovareal og øge den samfundsmæssige nytte af nye skove"*. Som tidligere nævnt er skovene den foretrukne ramme for danskernes friluftsliv. Friluftsliv dækker en stadig større bredde af forskellige aktiviteter fra de traditionelle skovture over orienteringsløb og ridning til rollespil, mountainbiking og skovmeditation, for bare at nævne nogle, og oplever stigende popularitet. Det betyder en stadig større søgning til skovene som ramme for udfoldelse af friluftsliv. Friluftsrådet bakker derfor op om det langsigtede mål om, at skovlandskaber skal dække 20-25 % af Danmarks areal inden udgangen af det 21. århundrede. Skovrejsning vil styrke mulighederne for et aktivt friluftsliv for

endnu flere danskere samt afbøde noget af det publikumspres, som især de bynære skove i stadig højere grad er udsat for.

Friluftsrådet noterer sig, at der anvendes et nyt begreb i forbindelse med ønsket om at øge Danmarks skovareal: skovlandskaber. Skovlandskaber udgøres jf. forslaget både af skovarealer og andre områder, der er påvirket af nærliggende skov. For Friluftsrådet er det naturligvis afgørende, at der med dette nye begreb også tages stilling til adgangsreglerne i skovlandskaberne. Det er væsentlig at erindre, at adgangsreglerne er vidt forskellige afhængig af ejerforhold og areal typer, og således er adgangsreglerne meget forskellige, om man befinder sig i privat eller offentlig skov, dyrket eller udyrket areal, på veje, stier mv. Når det således anføres i forslaget, at skovrejsning kan *"opfylde flere forskellige samfundsnyttige funktioner på samme tid og sted gennem den rette placering og opbygning af nye skove...De kan styrke friluftslivet"*, så skal sikring af adgang til de nye skove/skovlandskaber naturligvis indtænkes, så friluftslivet rent faktisk styrkes, som tiltænkt.

Friluftsrådets mangler imidlertid et klart enkeltstående mål i skovprogrammet om forøgelse af bynære skovarealer, hvad enten det sker via statslige, kommunale eller private skovrejsninger. Friluftsrådet vil gerne påpege, at den største rekreative gevinst ved nye skovrejsninger især sker omkring bynære områder, hvor der bor mange mennesker. En tæt beliggenhed til bopælen fordrer større brug af skoven, så den også bruges i hverdagene og ikke kun i weekender og helligdage, hvor man har bedre tid til at køre til en skov, der ligger længere væk. Rejsning af bynære skove bidrager således også mest til at afbøde publikumspresset i andre skove.

Ad. Mere biodiversitet

Friluftsrådet bakker op om de strategiske pejlemærker om *"at bevare og øge skovenes biologiske mangfoldighed på særlige lokaliteter"* og *"fremme generelle naturhensyn i skovdriften"*. Friluftsrådet mener, at skov med biodiversitetsformål, herunder urørt skov har potentiale for en anden slags friluftsoplevelser, og at man i disse typer skove vil kunne se frem til at opleve mere vildnis, en tættere underskov med væltede træer, buske og slyngplanter, flere plante- og dyrearter, flere våde og mudrede arealer og et miks af mørke og mere lyse skovpartier.

Friluftsrådet har i høringssvaret vedr. udpegning til skov med biodiversitetsformål fremhævet behovet for at udvikle og fastholde en god infrastruktur i skov med biodiversitetsformål, da en konsekvens af mere ufremkommelig skov (pga. væltede træer, en rigere undervegetation og vådere skovbund) kan betyde, at publikum i højere grad holder sig til stier og skovveje i statskov. *Det er skovprogrammets mål, at 10 % af det samlede skovareal inden 2040 har natur og biologisk mangfoldighed som det primære driftsmål (20 % på Naturstyrelsens arealer).* Dette mål bakker Friluftsrådet op mod forudsat, at den rekreative infrastruktur i disse skove udvikles og fastholdes, så publikum netop har mulighed for at opleve skovene og deres biologiske mangfoldighed.

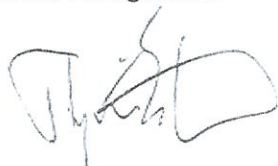
Ad. Friluftsliv

Friluftsrådet er glade for og tilfredse med, at friluftslivet har fået et kapitel i forslaget til det nye skovprogram. Friluftsrådet bakker ligeledes op om det strategiske pejlemærke: *"fastholde og udvikle skov som et velfærdsgode, hvor befolkningen sikres muligheder for friluftsliv og naturoplevelser"*. Det glæder således Friluftsrådet, at skovprogrammet fremhæver, at *"alle skal have mulighed for friluftsliv og naturoplevelser knyttet til skovene for at kunne styrke sundheden og udvikle bevidstheden om naturen"*. Friluftsrådet kan dog ikke lade være med at bemærke, at der også er en lang række andre gevinster ved friluftsliv i skoven ud over de nævnte f.eks. mental sundhed og afstresning, fællesskaber, stilhed, muligheden for at se dyr og fugle, grounding mv.

Friluftsrådet er positiv over for de foreslåede handlinger i kapitlet om friluftsliv, men mangler en særskilt handling om udvikling og drift af publikumsfaciliteter i statskov. Det er af allerstørste vigtighed for publikum til skovene, at der er gode parkeringsforhold, vedligeholdte veje og stier, mulighed for overnatning i shelters (en kæmpe succes), udkigsbænke, madpakkehuse til børnehaven mv. Disse faciliteter er forudsætningen for gode friluftsliv- og naturoplevelser i skovene for langt størstedelen af danskerne. Friluftsrådet forstår godt, at en handling om udvikling og drift af faciliteter ikke lyder af noget særligt i et strategisk udviklingsperspektiv for skovene, som skovprogrammet er, men det er ikke desto mindre det allervigtigste for de skovgæster som besøger skovene. Friluftsrådet har bemærket, at der er en handling om at sætte *"partnerskaber i gang om friluftsliv og biodiversitet i skov, fx nye publikumsfaciliteter.."* og denne handling bakker Friluftsrådet naturligvis op om, men handlingen kan ikke erstatte en særskilt ambition om at udvikle og drive publikumsfaciliteterne i statskov.

Friluftsrådet bidrager meget gerne med viden der, kan kvalificere udviklingen af www.udinaturen.dk og digitale naturguider for enkeltområder jf. handlingerne herom i forslaget til skovprogram. Det er ydermere en glæde for Friluftsrådet, at Oplev Mere-Brug Naturen-kampagnen er nævnt i forslag til skovprogrammet. Slutteligt ser Friluftsrådet frem til revision af friluftsstrategier for skov og andre naturområder, der forvaltes af Naturstyrelsen, som også foreslået i skovprogrammet, og anbefaler Naturstyrelsen at inddrage skovbrugerrådene og interessenterne i den forbindelse.

Med venlig hilsen

Torbjørn Eriksen
Vicedirektør

Biodiversitet, klima og bæredygtigt forbrug lider under uambitiøse mål og mangel på nye initiativer i Danmarks nationale skovprogram

– hørings svar fra DN

God statusbeskrivelse af skovenes mange samfundsværdier

Skovprogrammet udgør en meget fin beskrivelse af, hvad skovene kan bidrage med til samfundet – og det er ikke småting. Det indeholder også en redegørelse for eksisterende viden og mange gode hensigter. Det udgør således et godt fundament at arbejde videre på for implementering af en ambitiøs skovpolitik. Tak for det!

Visionen for Danmarks skove bærer dog også lidt præg af at være en statusbeskrivelse. Formuleringen "tage hånd om biodiversiteten" føles lidt som et slattent håndtryk med tanke på de store udfordringer med at vende tabet af arter og naturtyper, som Danmarks natur står midt i. DN kunne ønske sig, at regeringen bliver klarere i mælet om, hvorfor skovene er så utroligt vigtige for Danmark – som mere naturlige og velfungerende levesteder for en mangfoldighed af arter, som større kulstoflager, udvidet oplevelsesrum og som kilde til fornybare og energieffektive materialer.

Uambitiøse mål, der ikke overholder Danmarks forpligtelser

Skovprogrammet skal sætte retningen for den danske skovpolitik i de kommende mange år. Derfor er mål og pejlemærker vigtige. De totalt 13 strategiske pejlemærker, som er inddelt i seks temaer, giver rigtig god mening og er generelt svære at være uenige i. Desværre favner de to eneste mål, som programmet indeholder, slet ikke i tilstrækkelig grad pejlemærkerne eller visionen.

Skuffende biodiversitetsmål

Det er direkte skuffende at videreføre det uambitiøse mål fra det gamle skovprogram fra 2002 om at blot 10 procent af skovene så langt ude i fremtiden som år 2040 skal have biodiversitet som det primære formål. Det er alt for lidt og alt for langsomt til at stoppe tabet af biodiversitet. Det lever på ingen måde op til FN's og EU's biodiversitetsmål.

Forskere har peget på et behov for 13 % skov helt urørt af træproduktion som et absolut minimum for at leve op til 2020-målet om at stoppe artstabet. Effekten ville forudsætte, at beskyttelsen sker helt kontrolleret i de (primært private) skove, hvor arterne stadig findes. DN's mål er 20 % urørt skov i 2030, hvilket giver større sikkerhed for arterne og mere spillerum for skovejerne. Natur- og Landbrugskommissionen påpegede også behovet for meget mere urørt skov, både i offentlige og private skove.

I dag er under to procent af skovene formelt beskyttet som urørt skov - altså skov, der ikke bruges til træproduktion – og tallet kommer op på knap fire procent, når Naturpakken er fuldt implementeret i 2066. Men stat og kommuner kan fra i morgen sikre alle deres biologisk set mest værdifulde skove, og de private skovejere har udvist meget større interesse for at indgå aftaler om urørt skov, end finansieringen af Naturpakken kan kvittere for. Ifølge skovprogrammet er Naturstyrelsen i mål, når Naturpakken er implementeret, eftersom ambitionen her er 20 %, hvilket DN mener er utilstrækkeligt for statsskovene.

Der er behov for en højere målsætning, delmål samt konkrete handlinger, som understøtter målopfyldelsen for skov med biodiversitet som hovedformål. Eftersom levetiden på programmet som standard bør være 10 år, ville et 10-års delmål være logisk. Desuden er der behov for mål og handlinger, som understøtter pejlemærket om at fremme naturhensyn i skovdriften generelt. En vigtig handling, som desværre mangler i programmet, er kortlægning af naturperlerne – de biologiske særligt værdifulde skove – i de danske private skove. Viden er helt afgørende for en omkostningseffektiv indsats. Danske skovejere og træbranchen har et troværdighedsproblem i dag, fordi bæredygtigheden af træet ikke kan garanteres på en enkel måde, så længe der ikke er fælles viden om naturperlerne.

Svævende mål om mere skov

Målet om mere skov er også nogenlunde fastholdt fra det gamle skovprogram, bortset fra at mållinjen endnu engang er flyttet længere ud i fremtiden (nu til udgangen af det 21. århundrede, hvor der oprindeligt i 1989 blev sagt en trægeneration, hvilket blev tolket som 80-100 år). Der er også stadig lidt beklagelig elastik på hele fem procent af Danmarks areal i målet. Desuden er der opstået debat om begrebet skovlandskaber. Det ville være mere tydeligt at sætte et mål om skovareal, eftersom ordet skov har en tydelig definition, som bruges i skovovervågningen, skovlovgivningen og international afrapportering. Tanken i skovlandskaberne er dog god, eftersom det handler om at skabe et mere varieret landskab med økologisk sammenhæng mellem forskellige trædækkede og lysåbne naturtyper til gavn for arterne og oplevelserne. Begrebet bør dog ikke bruges til at udvande målet, så arealet med skov holdes på et lavere niveau end oprindeligt tiltænkt. DN's mål er 20 % skov i 2050 og 25 % i 2090. Det kræver en skovetablering på 5.500 ha årligt mod de seneste ca. 15 års 3.300 ha ny skov om året. Mere skov er vigtig for alle skovens goder, ikke mindst friluftsliv i skovfattige egne samt større kulstoflager til gavn for klimaet.

Behov for klarhed om skovens rolle i Paris-aftalen

Regeringen bør sætte nogle meget klare og ambitiøse mål for, hvordan skovene skal spille deres helt afgørende rolle for klimaet uden at skade biodiversitet eller andre vigtige samfundsværdier på vejen. Det er muligt, og forskerne er kommet med bud på veje frem. Skovprogrammet lægger foruden en utilstrækkelig skovrejsning kun op til at "følge" diverse indrapporteringer, internationale forhandlinger samt overvåge status – det er virkelig tyndt! DN lægger vægt på rollen som kulstoflager, som kan gå hånd i hånd med biodiversitetsbeskyttelse, og som virker meget effektivt i de kommende afgørende årtier for klimaet. DN støtter også udvikling af højere træproduktion med bæredygtige midler, herunder på det større skovareal, mens foreningen er noget betænkelig ved at øge fokus på nåletræer, som allerede i dag udgør en helt unaturlig stor del af skovarealet. DN fastholder, at træet skal bruges klogt, hvilket ikke indebærer en energiforsyning baseret på afbrænding, og papirforbruget bør nedbringes til et minimum.

Hvordan vil regeringen fastholde og udvikle skoven som velfærdsgode?

Pejlemærket for friluftsliv lyder "Fastholde og udvikle skov som et velfærdsgode, hvor befolkningen sikres muligheder for friluftsliv og naturoplevelser." DN vil påpege, at det i den forbindelse er afgørende at friholde de bynære skove for byggeri og de store, mere øde skovområder for vindmøller og andre larmende anlæg, samt fastholde en restriktiv fredskovspligt. Der er behov for mere konkrete mål og handlinger for at få flere danskere ud i skoven og naturen i øvrigt, herunder en målrettet satsning på mere bynær skov og bedre adgang til bynære skove.

Green washing af målopfyldelse?

I Altinget den 21. februar 2018 giver ministeren udtryk for at biodiversitetsmålet (som er uambitiøst, se ovenfor) allerede skulle være opfyldt. Det mener DN tenderer green washing.

Målet lyder på 10 % af skovarealet i 2040, som skal have biodiversitet som hovedformål. Hvis vi ser på dagens skovareal, så svarer det til 62.500 ha.

11.700 ha er sikret i dag som urørt skov, græsningsskov mm ifølge Naturpakkens baseline. Heri er DN enig. Hertil kommer de nye urørte skove i regi af Naturpakken på 10.000 ha plus eventuelt de 3.300 ha såkaldt anden biodiversitetsskov, hvor formålet er biodiversitet, men det stadig er uklart hvordan den nedsatte træproduktion bliver udmøntet efter indfasningen. Den urørte nåleskov (3.300 ha) skal først være indfaset i 2066, så de kan evt. regnes fra. Så langt, så godt.

Skovprogrammet redegør derudover for, at yderligere 45.000 ha er "*øvrige naturmæssige værdifulde skove med en binding*".

Med det regnestykke skulle målet allerede være opfyldt. DN er uenig i, at de bindinger, som medregnes her, sikrer, at skovene har biodiversitet som det primære driftsformål, og at konflikter mellem produktion og beskyttelse dermed undgås.

Fredninger KAN have den tilstrækkelige sikring, men bestemmelserne i de enkelte områder har ofte (blot) haft til formål at sikre en status quo, f.eks. bibeholde det som løvskov, men ikke at lade de biologiske værdier udvikle sig i en optimal retning for arterne. Natura 2000-skovnaturtyper BURDE have den sikring, men har det slet ikke i dag, hvor der blot er krav om basissikring, som ikke ødelægger de nuværende værdier, men heller ikke kræver udvikling af gunstig bevaringsstatus, selv om EU's biodiversitetsstrategi kræver det¹. Beskyttelsen af egekrat har også primært haft til formål at fastholde dem som egebevoksninger, hvilket ikke er tilstrækkeligt til at undgå alvorlige målkonflikter alle steder. Det samme gælder træbevoksede moser, som kan være beskyttede mod aktiv ødelæggelse af naturbeskyttelsesloven, men hvor fuldt lovlig træproduktion fastholde kvaliteten som levested for skovens mange arter på et unaturligt lavt niveau.

DN har direkte til Naturstyrelsen samt i Skovrådet efterspurgt en opgørelse over niveauet og typen af biologisk sikring af de 45.000 ha anslået øvrig naturmæssigt værdifuld skov, men ikke fået uddybende svar. DN er enig i, at de nævnte sikringer har betydning for biodiversiteten, ikke mindst som en bremse for direkte skade, men anser ikke, at sikringerne er tilstrækkeligt for at fastslå, at biodiversitet er det primære driftsformål i dag. Mange steder i de nævnte skove foregår der stadig en forholdsvis intensiv træproduktion, som ved hugst og udtynding med

¹ Målsætninger i EU's biodiversitetsstrategi mod 2020

MÅL 1: FULDSTÆNDIG GENNEMFØRELSE AF DIREKTIVERNE OM FUGLE OG LEVESTEDER

Standse statusforringelsen for alle arter og levesteder, der er omfattet af EU-naturlovgivning, og realisere en mærkbar og målelig forbedring i deres tilstand, således at der i forhold til de nuværende vurderinger i 2020 vil være: i) 100 % flere levestedsvurderinger og 50 % flere arts-vurderinger i medfør af habitatdirektivet, der opviser en forbedret bevaringsstatus, og ii) 50 % flere arts-vurderinger i medfør af direktivet om fugle, der opviser en sikker eller forbedret status.

mere løbende begrænser mulighederne for udvikling af egnede levesteder for arterne knyttet til naturtypen.

Hvis målet virkelig allerede var nået, ville det jo være endnu mere logisk, at ministeren satte et fremtidigt politisk mål betydeligt højere i et bredt forlig på tværs af Folketinget, f.eks. 20 % skov urørt af træproduktion i 2030.

Nærmest total mangel på nye initiativer

Handlingerne, som er listet under hvert af skovprogrammets seks temaer, er alle fornuftige. De er desværre bare en stille opremsning af det, som stort set allerede gøres, eller som i hvert fald ikke koster noget. Der er dog nogle gode, fremadrettede undtagelser især mht. initiativer til partnerskaber og mere tilgængelig viden.

Når det kommer til konkrete handlinger, som for alvor skal lukke hullet mellem status for biodiversiteten og de andre vigtige goder fra skoven og de dokumenterede behov, så skrider det til himlen, at regeringen ikke vil afsætte de nødvendige midler og udvise det nødvendige politiske mod. Konkret handler det blandt andet om mere viden om hvor skovenes vigtigste biodiversitet findes; f.eks. i form af kortlægning af naturperler og en 2020-artsanalyse for alle skove.

Det er også nødvendigt med endnu kraftigere incitamentter for skovejere til at beskytte og udvikle levestederne, herunder som urørt skov, certificeret skov og gennem en skovkontoordning, som kan udjævne udgifter og indtægter fra skoven til gavn for både naturtiltag og effektiv produktion. En konkret handling kunne være at kontakte de skovejere, hvis 20-årige aftaler om ekstensiv skovdrift nu er udløbet, for at indgå nye aftaler med dem om f.eks. urørt skov, ellers kan samfundets og ejerens indsats være spildt. En handling, som kunne gentages fra det tidligere skovprogram er at *"Gennemføre en formidlings- og rådgivningsindsats vedrørende biodiversitetsskov overfor skovbrugserhvervet"*; gerne med udgangspunkt i den vidensbaserede udpegnings og indfasning af Naturpakkens biodiversitetsskov i statens eje.

En satsning på øget brug af træ til byggeri samt nye materialer ville være en stor gevinst for klimaet, og i den forbindelse bør afbrænding af træ ikke udbygges, fordi alle typer af træ og træfibre meget snart skal bruges til diverse erstatningsmaterialer.

De offentlige skove bør også i endnu højere grad gå foran, når det gælder at afsætte plads til biodiversiteten og vilde skovoplevelser uden konflikt med træproduktion. Alle disse tiltag kalder på en Naturpakke II, som selvfølgelig ikke bør begrænse sig til skovene.

Er det dyrt at beskytte biodiversitet?

Den primære anledning til manglen på konkrete initiativer må være en antagelse om, at det er for dyrt. Det kan vel ikke være mangel på forståelse og interesse?

Efter DN's mening er det billigt at sikre gode levesteder og spændende skovoplevelser i en femtedel af de danske skove. Der vil være store samfundsøkonomiske gevinster ved mere naturrig skov, men de er ikke opgjort.

Forskere ved Københavns Universitet påviste i 2016 i rapporten "Bevarelse af biodiversitet i de danske skove" at *"det vil koste knap 143 mio. kr. årligt at henlægge det udpegede biodiversitetsnetværk på ca. 75.000 hektar som følge af tabte indtægter fra skovbruget"*, svarende til (sølle) 60 kr. per husstand. De 75.000 hektar, som udgør omkring 13 procent af det samlede skovareal, er et absolut minimum for at opnå en vis sikkerhed for bevarelse af de truede arter. Arealet udgør under 2 % af Danmarks landareal. De økonomiske vismænd deres vismandsrapport "Økonomi og Miljø 2012" har vist at betalingsviljen i befolkningen er betydeligt større end som så for at redde hovedparten af Danmarks truede arter. Citat fra s. 222 i rapporten: "Et

forsigtigt bud på betalingsvilligheden for at beskytte knap 200 truede dyrearter i Danmark er 300-700 kr. pr. familie pr. år."

Forskernes bud på 75.000 ha er baseret på analyse af 229 truede skovarter plus nogle ikke truede. Ved at følge anbefalingen reddes ikke blot de truede arter, som indgår i analysen fordi man har data nok på dem, men også alle de andre truede samt de mange flere mere almindelige arter, som også vil blive mere talrige, fordi levestederne forbedres.

Åbning af skovloven

Regeringen barsler muligvis snart med et forslag til lempelse af skovlovens regler om byggeri samt fredskovspligt. Skovprogrammet har som handling at "der ses på behovet for eventuelle ændringer af skovloven, så den i højere grad kan tage højde for de ønsker til brug af skovene, som samfundsudviklingen medfører". Det vil DN følge meget tæt.

Det er uvist for DN om handlingen i skovprogrammet om "at sikre et samlet lovgrundlag for driften af Naturstyrelsens arealer" er en del af dette. DN har spurgt, men ikke fået svar.

Der bør efter DN's mening laves et bredt politisk forlig om konkrete mål for 2030 og handlinger som fører til målopfyldelse; både for biodiversitet, klimaeffekt og friluftsliv.

DN er gerne fortsat i dialog om udvikling af Danmarks nationale skovprogram og opfølgende handlinger.

Med venlig hilsen

Nora Skjernaa Hansen
Skovpolitisk rådgiver i DN

DN's pressemeddelelse om skovprogrammet
<http://www.dn.dk/nyheder/nyt-skovprogram-skuffer-faelt/>

DN's skovpolitik "Vildere Skove"
www.dn.dk/politik

Att.: Miljøminister Esben Lunde Larsen

Cc Miljøstyrelsen
Haraldsgade 53
2100 København Ø

Nærum 6. April 2018

Høring af udkast til Danmarks nationale skovprogram

Dansk Træforening takker for muligheden for at bidrage i høringen af udkast til Danmarks nationale skovprogram.

Det er glædeligt, at revisionsprocessen for dette vigtige arbejde nu er nået så langt. Vi mener, det er essentielt, at Danmark har et nationalt skovprogram, som tager et samlet blik på skoven og dens værdi for samfundet, og at programmet er opdateret og fremtidsorienteret.

Det nationale skovprogram tjener som et redskab til at fremme bæredygtig skovdrift. Men det er også et stærkt kommunikationsredskab, der rækker langt udover skovsektoren selv. Det nationale skovprogram er vigtigt for at sikre befolkningens forståelse og anerkendelse af skovens brede samfundsmæssige værdi med den mangfoldighed af goder, som skovene er i stand til at levere til samfundet til gavn for nuværende og fremtidige generationer.

Vi bakker op om programmets overordnede vision for Danmarks Skove.

Grundlæggende mener vi, at skovprogrammet rammer en fin balance mellem benyttelse og beskyttelse, som afspejles i de opstillede temaer og strategiske pejlemærker.

Vi hilser velkommen, at skovprogrammet indledes med ikke blot at fremhæve skovens store samfundsværdi, men også eksplicit med at fremhæve skovens vigtige rolle i samfundets grønne omstilling. Skove og træes rolle som klimaredskab er godt beskrevet i programudkastet.

Skarpere fokus på at øge efterspørgsel efter bæredygtigt træ

I dette lys glæder vi os i særdeleshed over de pejlemærker, der sigter mod at:

- Øge Danmarks skovareal,
- Øge optag og lagre af kulstof i skove og træprodukter gennem bæredygtig skovdrift og
- Øge efterspørgsel efter og udbud af dokumenterbart bæredygtigt træ.

Vi savner imidlertid stærkere og bedre beskrevne virkemidler, der skal sikre at disse pejlemærker nås.

Fx mener vi, at det er utilstrækkeligt blot at 'følge udviklingen af tiltag der indberettes til EU, og som kan øge eller bevare CO₂-optaget i skovene og begrænse eller reducere CO₂-udslippet fra skovene' (side 12). Eller at 'Følge udviklingen i relevante klimarelaterede fora, herunder den nærmere udmøntning af Parisaftalen og EU's klima- og energirammer for 2030, med henblik på at vurdere og fremme skovsektorens potentielle bidrag til at indfri de fastlagte mål' (side 12). Her kunne vi ønske anvisning af mere konkrete handlinger til at øge optag og lagre af kulstof i skove og træprodukter.

For så vidt angår pejlemærket 'øge efterspørgsel efter og udbud af dokumenterbart bæredygtigt træ' bakker vi op om de anførte virkemidler, men virkemidlerne må ikke begrænses til blot at understøtte allerede igangværende initiativer på området.

Vi mener, at virkemidlerne skal suppleres med nye tiltag, der mere målrettet stimulerer anvendelsen af træ i Danmark, for at høste det fulde potentiale for træprodukters klimagevinst, der er resultatet af træets kulstoflagring og substitutionseffekt ved fortrængning af mere CO₂-intensive materialer.

Dette kan ske gennem en national strategi for anvendelsen af træ, herunder et nationalt træbyggeprogram. Skovpolitisk Udvalg kom i 2011 med en række konkrete anbefalinger, der kan skabe en reel øget efterspørgsel på bæredygtige træprodukter, som bør indarbejdes i skovprogrammet, fx:

- Forskning og udvikling i brug af træ i byggeriet og i nye produkter.
- Forskning i den medfølgende CO₂- gevinst ved lagring og substitution, samt udvikling af metoder til indregning af CO₂ lagring i træprodukter.
- Sikre uddannelse af ingeniører, arkitekter, designere mv. i brug af træ
- Bred information til befolkningen om klimafordelene ved og muligheder for brug af træ.
- Mulighed for øget brug af træ i offentligt og privat byggeri og offentlige indkøb i øvrigt.
- Mulighed for fremme af træ i kommuneplanerne.
- Demonstrationsbyggerier.

'Opbygning og finansiering af skovprogrammet'

I øvrigt må det være en fejl når der i afsnittet 'Opbygning og finansiering af skovprogrammet' på side 9 intet står om finansiering?

Nationale og internationale rammer

Afslutningsvist lægger vi vægt på at Danmark har en fortsat klar og stærk stemme i den internationale skovpolitik i de relevante politiske fora hvor rammerne for international skovpolitik udstikkes.

Det er afgørende at der sikres en sammenhæng mellem den nationale indsats og den internationale indsats på skovområdet, sådan at der også internationalt arbejdes for at skabe

anerkendelse af skovenes vitale rolle i samfundets grønne omstilling og generelle værdi for samfundet.

Det kan undre at dette ikke er blevet en del af temaerne eller de strategiske pejlemærker, og det bør overvejes at fremhæve vigtigheden af dette arbejde i skovprogrammet, som skal tegne dansk skovpolitik mange år frem i tiden.

Vi ser frem til det endelige skovprogram.

Med venlig hilsen

A handwritten signature in black ink, which appears to read 'Jakob Rygg Klaumann'. The signature is written in a cursive, flowing style.

Dansk Træforening
Direktør Jakob Rygg Klaumann

Til Miljøstyrelsen

Kun sendt som mail, mst@mst.dk

6. april 2018
HW/-

DOFs høringssvar vedr. Miljøstyrelsens forslag til 'Danmarks Nationale Skovprogram'

Miljøstyrelsen har sendt ovennævnte forslag i høring frem til den 6. april 2018, ligesom styrelsen gav en kort introduktion til programforslaget på Skovrådets møde den 5. marts 2018 i Kolding.

DOF har med stor interesse gennemlæst programmet, som foreningen har set meget frem til, eftersom det seneste af slagsen daterer sig helt tilbage til 2002, og foreningen vil gerne kvitterer for en meget grundig beskrivelse af forudsætninger m.v. for de seks overordnede kriterier for bæredygtig skovdrift fra 2002-programmet, som det nye forslag bygger videre på, og som foreningen kan tilslutte sig.

Imidlertid savner DOF nogle mere håndfaste og målrettede handlingsanvisninger for vejen frem mod de strategiske pejlemærker for først og fremmest klima ('mere skov og mindre global opvarmning'), 'bæredygtig produktion' og 'biodiversitet' samt 'friluftsliv og kulturværdier'.

I det følgende uddybes dette:

Mere skov og mindre global opvarmning

Der er her fastsat to strategiske pejlemærker, som DOF i øvrigt fuldtud kan tilslutte sig:

1. Øge Danmarks skovareal og øge den samfundsmæssige nytte af nye skove.
2. Øge optag og lagre af kulstof i skove og træprodukter gennem bæredygtig drift.

Når det imidlertid kommer til handlinger, så er det eneste, der anføres f.s.v.a. det første strategiske pejlemærke, at regeringen vil tilbyde private lodsejere tilskud til at rejse i alt 5.000 ha skov og – 'afhængig af aktuel bevilling' - opkøbe 750 ha landbrugsjord til ny statskov (begge dele frem mod 2021), samt, som det hedder 'arbejde for at finde alternative finansieringskilder...', hvilket selvfølgelig kan være nok så fornuftigt, men en kende uambitiøst.

Det anføres endvidere (p. 11 ø) at "med afsæt i et ønske om at sikre forsyningen af nåletræ i god kvalitet til træindustrien kan nåletræ, herunder særligt rødgran, være et skovbrugsfagligt fornuftigt alternativ til de hjemmehørende løvtræarter. Produktion af nåletræstømmer er samtidig med til at fastholde arbejdspladser lokalt i træindustrien. Der vil derfor blive set nærmere på at forbedre muligheden for tilskud til at plante nåletræer i tilskudsordningen for privat skovrejsning."

Og igen p. 19 – endda under afsnittet 'Bæredygtig produktion' – at "der er behov for at overveje incitamentter til at øge andelen af rødgran, der kan indgå i robuste skovbevoksninger'.

Ud over fastholdelse af arbejdspladser lokalt i træindustrien – som selvfølgelig er al ære værd – ses der i hvert fald i fugleperspektiv ikke at være nogen som helst behov for at øge andelen af rødgran, og DOF skal opfordre til, at regeringen finder andre veje at sikre lokal beskæftigelse på, end ved at re-introducere rødgran, som bestemt ikke er ønskelig set i biodiversitetssammenhæng.

Det nævnes, at udbuddet af egnede, hjemmehørende træarter på næringsfattige og sandede lokaliteter er begrænset. Dette synspunkt kan undre og udtrykker en vanetænkning omkring skovdyrkning på næringsfattig bund, der bør imødegås med alternative og flersidige dyrkningsformer, der tilgodeser flere hensyn end blot industriens behov for råtræ. Der findes en række hjemmehørende træarter, der er egnede til skovdrift på næringsfattig bund, som – omend de måske ikke er optimale til en industriel skovdrift – vil tilgode rekreative og biodiversitetsmæssige behov.

Ønsket om at indplante mere rødgran synes at være et væsentligt skridt tilbage mod en industriel og ensidig tankegang, der ligger fjernt fra målet med en flersidig og naturnær skovdrift. Det bør i det mindste i statsskovene ikke længere være hensigten at planlægge efter skovdriftsformer, der er baseret på monokulturer og renafdrifter. Om rødgran ønskes ind i statsskovene i et øget omfang på grund af efterspørgsel, bør indplantning ske i blandede bevoksninger, således at der tages hensyn til biodiversiteten, rekreative interesser og ikke mindst behovet for at undgå renafdrifter.

Hvad angår det andet strategiske mål, 'Øge optag og lagre af kulstof i skove og træprodukter gennem bæredygtig drift', synes de foreslåede handlinger direkte defensive, således at

- *følge udviklingen i tiltag, som indberettes til EU,*
- *følge udviklingen i relevante klimarelaterede fora og at*
- *overvåge status og udvikling i Danmarks skovareal, vedmasser og kulstoflagre.*

Her så DOF langt hellere, at regeringen fremmer tiltag, der kan

- *bevare CO₂-optaget,*
- *aktivt går ind i udviklingen af troværdige LULUCF-mekanismer og*
- *aktivt øger skovareal, vedmasse og kulstoflagre.*

Bæredygtig produktion

Her er opstillet 4 strategiske pejlemærker, hvor DOF især kan tilslutte sig de tre sidstnævnte:

1. Klare rammevilkår for produktion af træ og andre goder
2. Øge efterspørgsel efter og udbud af dokumenterbart bæredygtigt træ
3. Ensartede og operationelle standarder for bæredygtigt træ
4. Fortsætte med at omstille til naturnær skovdrift

Men igen – når det kommer til handlingerne – synes programmet at lade noget tilbage.

Til det første strategiske pejlemærke lægger programforslaget således kun op til, at *'der skal ses på behovet for eventuelle ændringer af skovloven'*, og at man skal *'følge udviklingen inden for skatteregler knyttet til skovbruget'* – begge dele eksempler på ikke-handlinger, hvor DOF er ganske tilfreds med, at der ikke sker lempelser af skovlovgivningens restriktive praksis vedr. byggeri i fredskov, men omvendt gerne havde set forslag om fritagelse for ejendomsskatter for arealer, der udlægges som urørt skov eller biodiversitetsskov.

Hvad angår det andet strategiske pejlemærke, øget efterspørgsel og udbud af dokumenterbart bæredygtigt træ, skal DOF rose handlingsforslagene om at revidere og opdatere vejledningen om sikring af bæredygtigt træ i offentlige indkøbsaftaler; at fremme kendskabet til mulighederne for at bruge dokumenteret bæredygtigt træ i byggeri gennem relevante fora og netværk samt at efterspørge forskning og udvikling om bæredygtig produktion og anvendelse af træ.

Hvad angår handlingsforslaget om at efterspørge forskning i og formidling af nye metoder til skovdyrkning, som øger bæredygtig produktion af træ til energiproduktion, skal DOF appellere til, at der her sættes en tyk streg under *bæredygtig*, og at der derfor *netop ikke* skal være tale om, som det fremgår af p. 26, at *'for privat skovrejsning med tilskud skal træerne fremover plantes tættere'*, da det angiveligt *'giver bedre mulighed for at høste biomasse'*. Det står i skærende kontrast til billedteksten lige overfor (p. 27), hvoraf det netop fremgår, at *'i den naturnære skovdrift er der flere træarter i forskellige aldre'* og at *'her er der også plads til lysninger'*.

Som allerede nævnt fremføres der også argumenter for at øge rødgranandelen under dette pejlemærke, hvilket som anført også strider direkte imod det strategiske pejlemærke om omstilling til naturnær skovdrift.

Hvad angår det sidste handlingsforslag under det strategiske pejlemærke, *'at øge efterspørgslen efter dokumenteret bæredygtigt træ'*, synes det igen for vagt blot at *'følge udmøntningen af energibranchens rammeaftale om sikring af bæredygtig biomasse'*. Staten bør efter DOFs opfattelse spille en langt mere synlig rolle her – bl.a. i sin egenskab af leverandør af biomasse fra statsskovene og i sin egenskab af storindkøber af energi.

Hvad angår det strategiske pejlemærke *'ensartede og operationelle standarder for bæredygtigt træ'* er anført to handlinger, nemlig dels at *'følge og påvirke arbejdet med standarder inden for forskellige faktorer'*, dels at *'støtte kommissionens forslag om fælles bæredygtighedskriterier for fast biomasse i EU'*. DOF kan tilslutte sig begge, i hvert fald i det omfang påvirkningen går i retning af at sikre biodiversiteten og ikke - som DOF oplevede det i forbindelse med revisionen af FSC-standarden - tager skikkelse af en direkte kontraproduktiv holdning hvad angår sikring af beskyttelseszoner omkring forstyrrelsesfølsomme skovfuglearters redetræer.

Endelig hvad angår det fjerde og sidste strategiske pejlemærke, *'fortsætte med at omstille til naturnær skovdrift'*, kan DOF tilslutte sig handlingsforslaget om efterspørgsel af forskning i naturnær skovdrift og formidling af praktiske erfaringer, mens handlingsforslaget om at følge op på evalueringen af omstillingen til naturnær skovdrift vel knap kan kaldes en handling, og DOF kan godt blive betænkelig ved den meget fokusering på økonomien her, især når det eksplicit nævnes, at der kan være behov for at udvikle flere fremtidsscenerier for naturnær skovdrift, herunder et scenarie, der i højere grad retter sig mod bæredygtig produktion af biomasse, og scenarier med øget andel af rødgran (der som anført alene har til formål at

sikre en indenlandsk forsyning til de danske nåletræssavværker, og intet har med naturnær skovdrift at gøre).

Omstilling til naturnær skovdrift er en helt central proces i bestræbelserne på at øge den biologiske mangfoldighed. Skovprogrammet videregiver nogle gode intentioner, men der savnes en konkretisering af mål effektueret i skovene, således at der ikke alene satses på øget vidensindsamling, men sker en reel udmøntning af tiltag, der styrker naturnærheden. Som eksempel kan det nævnes, hvor stor en betydning veludviklede ydre og indre skovbryn har for biodiversiteten, og her kunne skovprogrammet med fordel anvise nogle konkrete mål.

Biodiversitet

Forslaget til skovprogram angiver her to strategiske pejlemærker:

1. Bevare og øge skovenes biologiske mangfoldighed på særlige lokaliteter.
2. Fremme generelle naturhensyn i skovdriften.

Hvad angår det første pejlemærke, skal DOF opfordre til, at 'på særlige lokaliteter' slettes. Der er således generelt et behov for at bevare og øge skovenes biologiske mangfoldighed, hvilket ikke sikres alene gennem det andet pejlemærke (fremme generelle naturhensyn i skovdriften), selv om DOF selvfølgelig til fulde også kan støtte dette pejlemærke.

Det erklærede mål om at 10 % af det samlede skovareal inden 2040 har natur og biologisk mangfoldighed som primære driftsmål er måske ikke specielt ambitiøst, især ikke når henses til, at det var det formulerede mål allerede i 2002-Skovprogrammet.

Hvad angår de anførte handlingsforslag er de to første jo allerede vedtaget i Naturpakken (13.000 nye ha skov til biodiversitetsformål og urørt skov (heraf de 10.000 som urørt) i statskovene og 3.300 ha (heraf 900 ha som urørt) i de private skove), mens de øvrige fire handleforslag er rene skrivebordsprojekter, hvoraf implementeringen af skovhandleplanerne for Natura 2000-områderne tillige er rene pligt-projekter i henhold til gældende EU-lovgivning, ligesom analyserne af Naturstyrelsens skove for at kortlægge hvilke arter og naturtyper, der spiller en særlig rolle for biodiversiteten, stort set allerede er udført i f.m. §25-registreringen og udpegningen af urørt skov og biodiversitetsskov. Endelig anføres det, at analyserne alene skal gennemføres for at afdække, hvor der *kan* (ikke skal) udføres målrettet pleje på den mest omkostningseffektive måde.

Skovprogrammet gengiver en viden på centrale områder af betydning for biodiversiteten i skovene, men der savnes klare og kvantificerbare mål i denne del af skovprogrammet. Dette kunne være mål omkring mængden af dødt ved, der skal være i statskovene, mål for andelen af arealer med naturlig hydrologi, mål for længden/arealet af naturligt udviklede skovbryn og lysbrønde mv. Den tilgængelige viden om biodiversitetsfremmende tiltag er overordentlig stor, så udfordringen er ikke at indsamle mere viden, men at omsætte den eksisterende viden til konkret og målbar praksis.

DOF så derudover gerne nogle mere offensive tiltag, som eksempelvis kortlægning af §25-skov i det private skovbrug (subsidiært at det private skovbrug som minimum SKAL anvende den nøgle til §25-registrering, som Naturstyrelsen har udviklet, i deres driftsplanarbejde, herunder registrerer §25-skov forud for skovning

eller andre skovbrugsmæssige aktiviteter i givne områder) og gennemførelse af støtteordninger/skattefritagelser, der kunne virke som incitament for yderligere beskyttelse og fremme af biodiversiteten i §25-skov.

Hvad angår det andet strategiske pejlemærke, at fremme generelle naturhensyn i skovdriften, er anført to handleforslag, nemlig dels at sikre et samlet lovgrundlag for driften af naturstyrelsens arealer, dels at udpege fem livstræer pr. ha i Naturstyrelsens skove i samarbejde med frivillige.

Hvad sidstnævnte angår, skal opmærksomheden henledes på, at eftersom Statens skove alle er FSC-certificeret og det er et krav i den reviderede standard, at der skal udpeges 5 træer til henfald pr. ha, så ville staten alligevel skulle leve op til dette krav, hvorfor skovprogrammet her ikke bidrager med yderligere beskyttelse.

Hvad første handleforslag angår, ville det være ønskeligt, om skovprogrammet direkte foreskrev, at kravet til de offentlige skove om, at de (også) skal bidrage med bæredygtig træproduktion på den mest omkostningseffektive måde, bør fraviges, således at de offentlige skove (også) vil kunne drives udelukkende med f.eks. biodiversitetsformål.

Friluftsliv og kulturværdier

Skovprogrammet har her to strategiske pejlemærker, som DOF principielt kan tiltræde, nemlig:

1. Fastholde og udvikle skov som et velfærdsgode, hvor befolkningen sikres muligheder for friluftsliv og naturoplevelse
2. Bevare de kulturhistoriske værdier i skovene.

Der er foreslået en række handlemuligheder i forhold til det første pejlemærke, herunder udvikling af hjemmesiden 'Udinaturen.dk', udvikling af digitale naturguider, brug af skoven til sociale inklusionsprojekter og igangsætning af partnerskaber om friluftsliv og biodiversitet og endelig en revision af friluftsstrategien for de skove og naturområder, der forvaltes af Naturstyrelsen.

Det er fint, at skovprogrammet lægger op til en styrkelse af friluftslivet i skovene, men der savnes i høj grad en tilkendegivelse af de problemer og konflikter, der er og i stigende omfang vil være mellem friluftslivet og skovens biodiversitet. Den nuværende forstyrrelse af især skovens ynglefugle er visse steder meget omfattende og ødelæggende for fuglelivet, og dette problem vil stige markant, om der ikke sættes ind med klare og skarpe retningslinjer omkring friluftslivets brug af statsskovene. Dette forhold bør træde langt tydeligere frem i skovprogrammet.

Hvad angår det andet pejlemærke, bevarelse af kulturhistoriske værdier, hæfter DOF sig især ved handleforslaget der retter sig mod udvikling af løsninger på, hvordan naturnær skovdrift kan forenes med hensynet til fortidsminder.

Bemærkninger i øvrigt

Under afsnittet 'Om Skovprogrammet' anføres det i en underoverskrift p. 9, at men her vil kunne læse om

programmet opbygning og finansiering. Sidstnævnte ses ikke at være tilfældet, men DOF forventer selvfølgelig, at det endelige skovprogram OGSÅ vil indeholde en finansiering.

Det er derudover flere steder i skovprogrammet anført, at skovene har betydning for mange brugere og interessenter, hvilket også er det væsentlige grundlag for hensyn omkring flersidighed mv.

Som en konsekvens af dette anbefaler DOF, at der gennemføres en egentlig kortlægning af skovenes økosystemtjenester, således at denne flersidighed i højere grad synliggøres og værdisættes på en systematisk vis. Netop i de mange situationer, hvor flere anvendelser af skovenes værdier skal planlægges og afvejes mod hinanden, vil en kortlægning af de konkrete økosystemtjenester kunne bidrage til en objektiv prioritering. Kortlægningen kunne tillige tjene som grundlag for en prioritering af kommende skovrejsninger.

DOF står gerne til rådighed med uddybende bemærkninger om ønsket.

Med venlig hilsen

Henrik Wejdling
HB-medlem og DOFs repræsentant i Skovrådet

På vegne af

Dansk Ornitologisk Forening
Vesterbrogade 140
1620 København V
TLF. +45 3328 3800
E-MAIL: DOF@DOF.DK

Hørings svar til "Skovprogram 2018"

Hermed mine kommentarer til udkast til Skovprogram 2018.

Det er positivt, at man med Skovprogram 2018 ønsker at fremme den biologiske mangfoldighed i de danske skove, bl.a. fordi mere end 40 % af de arter, der er truede af udryddelse i Danmark, kun lever i skoven.

På den baggrund overrasker det, at kun 10 % af Danmarks samlede skovareal skal have natur og biologisk mangfoldighed som det primære driftsformål, især når forskere har sat 13 % urørt skov som minimum, for at biodiversiteten ikke forringes. Ambitionsniveauet bør derfor sættes en del højere end det er tilfældet i udkastet.

Der mangler desuden en klar definition af begrebet bæredygtighed, som bruges overalt i Skovprogram 2018, og den eksisterende brancheaftale om bæredygtig biomasse er ingen garanti for at sikre biodiversiteten ud over måske på udvalgte lokaliteter.

Min kritik er endvidere rettet mod prioriteringerne i programmet. Her fremstår produktion= økonomi som havende forrang frem for biologisk mangfoldighed og økosystemers integritet. Træernes nytteværdi som bl.a. energikilde fremhæves som afløser for fossile brændsler trods stor usikkerhed om CO₂-reduktionen som følge af denne erstatning.

Lilian Nielsen

Eva Tørning Svendsen

Fra: Flemming Bo Petersen <fbp@fsek.dk>
Sendt: 6. april 2018 14:19
Til: MST Miljøstyrelsens hovedpostkasse
Emne: Skovprogram 2018
Vedhæftede filer: høringssvar forslag til nationalt skovprogram 2018 - JA.DOCX

Sag: MST-020-00049
Sagsdokument: 7842340

Kære Miljøstyrelse
Her er JA's høringssvar.

JA er (som det fremgår af indholdet) positiv i forhold til det udarbejdede forslag og ser frem til at bidrage aktivt til den videre proces, hvis det falder naturligt.

Venlig hilsen

Flemming Bo Petersen

Chefkonsulent, cand. silv.

D: +45 3913 1081 | M: +45 2029 4545

JA | www.ja.dk | +45 3321 2800
Peter Bangs Vej 30 | DK-2000 Frederiksberg

Hørings svar Skovprogram 2018

Målrettet naturindsats i en positiv udgangssituation

Der er grund til optimisme. Skovarealet er voksende, og ny skov har endnu ikke udviklet sit potentiale i forhold til især biodiversitet. Positive forandringer er derudover sat i gang i eksisterende skove. Skovbruget har en meget lang tidshorisont, og der er brug at målrette indsatsen – jo før jo bedre.

Det nationale skovprogram skal roses for den brede og åbne proces, som ligger forud for det fremlagte forslag. Ligeledes for det overordnede og ambitiøse mål om at lade de fremtidige skove i Danmark bygge på ønsket om en ligevægt mellem mange forskellige krav og ønsker. Den offentlige mening om brugen af skovene er løbende under forandring. Det er derfor glædeligt, at der nu er kommet et opdateret skovprogram. Men det er trist, at der sættes et skovprogram i søen med det udgangspunkt, at det ikke må koste noget.

Det er også tankevækkende, at det alene er Miljøstyrelsen, der er afsender på det nye skovprogram. Skovens mange goder har en bred vifte af formål, som også rummer sundhed, byplanlægning, industri samt energi og klima. Træ som råvare er heldigvis et vigtigt element i skovprogrammet, og det er derfor også af stor betydning at overveje og betone en øget brug af træ som erstatning for fx beton og stål samt behovet for et træartsvalg, der i højere grad er tilpasset det fremtidige klima.

Størst opmærksomhed har spørgsmålet om urørt skov fået. Der er i den offentlige debat en manglende forståelse for skoven og den menneskeskabte natur som et dynamisk miljø, der skal understøttes for at fremme den biologiske mangfoldighed i balance med andre hensyn i skoven. Der kan være gode grunde til at have arealer med urørt skov, ligesom der kan være behov for arealer, hvor friluftsliv eller træproduktion er altdominerende, men helt overordnet er det en misforståelse, at se urørt skov som et mål i sig selv. Urørt skov er jo blot et middel til at opnå en biologisk mangfoldighed, som i langt de fleste tilfælde dybest set kan opnås både hurtigere og mere effektivt gennem en målrettet indsats.

Helt konkret mangler skovprogrammet en tydelig stillingtagen til en række konflikter, der er imellem forskellige regler og ønsker. Regler for "§3-" og Natura2000-områder samt områder udlagt som uønsket til skovrejsning gør det ikke nemt for private, når det handler om at etablere nye skove.

Den gode balance er helt central

Det er udgangspunktet for en bæredygtig skovdrift, at der er en balance mellem væsentlige samfundsmæssige interesser som træprodukter, friluftsliv, klimahensyn og biologisk mangfoldighed.

Det er samtidig en stor udfordring at tage afsæt i de mange og ofte modsatrettede hensyn, som skovene skal tage med i planlægningen og i beslutningsprocesserne, når planerne skal føres ud i livet.

Skovprogramforslaget rummer offentlige og private skove, som alle påvirkes økonomisk i takt med, at der sættes begrænsninger for skovenes indtjening samtidig med, at kravene til skovene øges. Der er forskellige udgangspunkter for, hvilke samfundsbehov offentlige og private skove forventes at kunne imødekomme. Der vil være behov for stimulere private skoves aktiviteter til gavn for borgerne og naturen gennem målrettede og adfærdsfremmende tilskud.

Ambitioner på enkelte områder

Det er vigtigt at fremhæve forslagetets bredde og alle de afvejninger, der ligger til grund. Også selv om de ikke fremgår direkte af teksten. Man kan måske savne ambitioner på enkeltområder, herunder fx friluftsliv, men det er helt centralt, at skovprogrammet udtrykker en nødvendig afvejning. Som det er nu, savnes et redskab til at foretage valg om, hvad der skal prioriteres. Fx behovet for bæredygtige produkter (gennem bl.a. træartsvalg) i forhold til biologisk mangfoldighed – i de tilfælde, hvor der kan være tale om en modsætning.

Ud fra en helhedsorienteret synsvinkel er behovet for balance helt centralt, og det er vigtigt, at skovprogrammet holder fast i både produktion, biodiversitet, rekreative hensyn og alle de mange andre positive gevinster ved at dyrke skov.

Det vil være en naturlig udmøntning af skovprogrammet, at forskning, praktiske erfaringer, nytænkning og ikke mindst respektfuld dialog løbende kan rette målene til. Det vil være oplagt at benytte det brede faglige engagement mere konstruktivt til løbende at overveje, om programmets balance ligger rigtigt. Om naturen, friluftslivet eller den produktionsmæssige dimension får tilstrækkelig plads, eller om der er behov for at justere – inden for rammen af en ligevægt – lokalt eller nationalt. Det er da også oplagt med en åben dialog og en gensidig respekt for hinandens fagligheder samt forståelse for det politiske og økonomiske råderum. Skovbrugets fagfolk er uddannet til en løbende afvejning af flersidige hensyn. Det er nærliggende at samarbejde med biologiske eksperter, friluftslivets repræsentanter og ikke mindst politiske beslutningstagere om mulighederne ved skovdyrkning og en planlægning, der afvejer de mange hensyn og tager højde for skovbrugets lange tidshorisont.

Påkrævet indsats

Der kan ligge en udfordring i at forstå, hvordan en aktiv skovdyrkningsmæssig indsats bedst kan styrke og bevare truede arter og sårbare biotoper. At have naturhensyn som det primære formål er allerede en naturlig del af målsætningen for en række skove. En indsats på dette område er vigtig og må bygge på faglighed i bred forstand.

Urørt skov

Uanset faglighed, så må der være enighed om, at urørt skov er et middel og ikke et mål i sig selv. Det foreslås i programmet at udlægge yderligere 10.000 ha urørt skov. Man kan spørge, om det er den rigtige løsning "ikke at gøre noget på et areal", hvis man derved afskærer sig fra muligheden for at gribe ind og styrke en gunstig udvikling for den biologiske mangfoldighed på disse arealer.

Det skovbillede og den forventning til mangfoldighed og natur, der er knyttet til en urørt skov, kan og bør fremmes gennem hensigtsmæssige indgreb, der understøtter naturens egne kræfter og forkorter vejen fra den traditionelle dyrkede skov til et skovbillede med elementer, der ønskes fremmet af hensyn til biodiversiteten. Fx døde træer, vand, artsvariation, aldersvariation osv.

Der ligger en stor pædagogisk udfordring i at forklare, hvordan man kan fremme udviklingen af attraktive skove med mere af, hvad man i daglig tale kunne opfatte som "vild natur" gennem en målrettet – skovbrugsfaglig (menneskestyret) – indsats. I de fleste tilfælde er det en bedre løsning at ændre fokus fra "forbud" til målrettet indsats og nuancere begrebet urørt skov, så man på disse arealer kan tillade indgreb til gavn for den biologiske mangfoldighed i faglig enighed med fx biologer. Det kan være en udfordring for skovbrugsuddannede at høre andre faggruppers opfattelse af, hvad skovbrugsfaglighed er. Der er stor

mulighed for at styrke dialogen om målene, hvis man kan øge en gensidig faglig respekt om de forskellige midler.

I stedet for at opfatte urørte skove som primær kilde til biodiversitet bør man fokusere på værdien af positivt at styrke naturhensyn aktivt i træartsvalget og gennem skovdriften. Programmet omtaler konkret 3.300 ha biodiversitetsskove. Den samlede indsats for den biologiske mangfoldighed er langt større i skovene end blot disse arealer. Det er ikke en optimal løsning med en zonerings, som underforstået kategoriserer de resterende skovarealer som arealer til ugunst for biodiversiteten.

Det handler om et gennemgående styrket naturhensyn i flere skove – fx ved at lade vådområder brede sig, at blotte mineraljord lokalt (af hensyn til særlige arter eller naturlig selvforyngelse af visse skovtyper) eller små rydninger i tætte bevoksninger for at skabe rum for lyskrævende arter samt lade flere træer blive gamle og forfalde. Det vil i en overgang kræve opmærksomhed og indsats – ikke mindst lokalt. Disse tiltag har desuden allerede været i gang de seneste årtier ligesom en øget brug af hjemmehørende arter og blanding af arter og aldre i bevoksningerne. Vi har endnu til gode at se frugterne af dette arbejde, da skovene reagerer langsomt på sådanne ændringer.

Program med muligheder - og potentielle konflikter

Der er i det fremlagte forslag til skovprogram en omfattende samling forslag til handlinger og en iderigdom, der rummer langt de fleste udviklingsmuligheder, problemstillinger og potentielle konfliktfelter for fremtidens skove. Man kunne savne en mere tydelig markering af skovens rolle og betydning i forhold til at modvirke klimaforandringer, bl.a. gennem kulstoflagring, og ved at levere byggematerialer, der er fremstillet på en klimavenlig måde, og som kan erstatte stål og beton. Der er også et globalt aspekt ved at styrke den danske træproduktion og derved begrænse importen af træ. Der kunne godt være konkrete ambitioner om certificeret træproduktion og skovbrug efter internationalt godkendte bæredygtighedsprincipper. Træproduktion kan derved bidrage til naturbeskyttelse og biodiversitet andre steder i verden.

Der er med disse tilføjelser et styrket fokus på de globale aspekter, og det fremlagte forslag til et nationalt skovprogram kunne derved blive et glimrende udgangspunkt for at sikre en fortsat balance mellem de mange hensyn i skovene.

Med venlig hilsen

JA

Fagforening og interesseforeninger for jordbrugsakademikere, herunder bl.a forstkandidater, landskabsforvaltere, agronomer samt forvaltere af natur og miljø i bred forstand

v. formand for JA Hans-Henrik Jørgensen og medlem af bestyrelsen forstkandidat Eva Ortvald Erichsen

Miljøstyrelsen
Haraldsgade 53
2100 København Ø

Hørings svar: Udkast til Danmarks nationale skovprogram

Danske Træindustrier (DTI) og Træ- og Møbelindustrien (TMI) takker for muligheden for at afgive kommentarer til udkast til Danmarks nationale skovprogram.

DTI/TMI bakker op om det store arbejde, der er gjort for at udarbejde en samlet politisk plan for hvordan de danske skove skal udvikles i fremtiden og hilser derfor Danmarks nationale skovprogram velkomment.

Grøn omstilling

Klimavenlige træprodukter fra skovene kan både fortrænge CO₂-intensive produkter og lagre kulstof gennem træproduktets levetid. Efter endt brug kan træet genanvendes, eller energien udnyttes ved forbrænding. De danske skove er centrale for en grøn omstilling af det danske samfund.

Vi bakker derfor op om programmets strategiske pejlemærker om at øge Danmarks skovareal og om at øge optag og lagring af kulstof i skove og træprodukter gennem bæredygtig drift.

For at udnytte skovenes samfundsmæssige potentiale endnu bedre mener vi dog, at der er rum for enkelte, men centrale justeringer i den retning skovprogrammet udstikker for landets skove og de produkter, skovene leverer. I det følgende vil vi redegøre for sådanne tiltag.

Bæredygtig træindustri

Danske træforbrugende virksomheder er afhængige af stabile og rigelige leverancer af træ for at kunne drive en lønsom forretning, der skaber værdi for ejere, medarbejdere og samfundet. I modsat fald risikerer virksomhederne at lukke, hvorved arbejdspladser, primært beliggende i udkantsområder og som primært beskæftiger ufaglærte medarbejdere, tabes.

Danmark har derfor behov for flere skove, og de eksisterende skove skal gerne gøre endnu mere gavn, end de allerede gør, så de, blandt mange formål, kan understøtte en bæredygtig dansk træindustri med tilhørende beskæftigelse.

Derfor er vi tilfredse med, at skovprogrammet fastholder ambitionen om, at Danmarks skovareal skal øges, med målet om at dække 20-25 pct. af landarealet. Det skaber grundlag for fremtidig træproduktion og forsyning til træforbrugende virksomheder på langt sigt. Vi opfordrer derfor til at efterstræbe ambitionen med endnu større iver end hidtil, da vi ellers frygter, at målet ikke nås.

Vi er derimod bekymrede for de vidtgående ambitioner skovprogrammet udstikker vedr. at lægge 10 pct. af landets skovarealer urørte, hvilket vi mener bør nedtones. Vi bakker op om målsætningen om at skabe bedre og mere biodiversitet, men mener, at dette kan gøres samtidig med, at skoven fortsat er produktionssted for bæredygtige træprodukter. Vi er bekymrede for, at træ- og møbelindustrien bliver ramt økonomisk og at både samfund og virksomheder, som følge deraf, vil gå glip af væsentlige gevinster på grund af mangel på dansk råtræ.

Vi er også bekymrede for de nyligt indførte og meget attraktive tilskudsordninger, til udlægning af eksisterende skove til biodiversitetsformål, til private skovejere. På sigt vil de medføre, at skovarealet med natur og biologisk mangfoldighed som det primære driftsformål, vil overstige 10 pct. af det samlede skovareal. Vi ønsker derfor, at der i skovprogrammet præciseres, at der vil ske en tæt opfølgning på dette mål, samt at disse attraktive ordninger rettet mod private skove ved målopfyldelsen vil blive udfaset.

Naturnær skovdrift

Den meget ensidige fokusering i skovprogrammet på "Handlingsplan for naturnær skovdrift i statsskovene", som model til efterfølgelse for kommunale og private skovejere, mener vi, er en fejl. De foreløbige resultater, Naturstyrelsen har opnået i denne omstilling, er næppe dokumenteret tilstrækkeligt til at kunne fungere som en økonomisk bæredygtig model. Vi henstiller derfor til, at der i skovprogrammet fokuseres mere på forskning i omstilling til naturnær skovdrift, der udover og at se på Naturstyrelsens erfaringer, også inddrager private indenlandske og udenlandske erfaringer.

Udover at mangle økonomisk bæredygtighed, så besidder den naturnære driftsform en væsentlig ulempe ved at være mindre produktiv og dermed ikke være fuldt ud i stand til at udnytte potentialet for at optage CO₂ fra atmosfæren. Her vil intensiv drift med hurtigtvoksende træarter i kulturer med højt plantetal, ammetræer og vækstkraftige bestandstræer præstere langt bedre og være leveringsdygtige i både store mængder biomasse til energiproduktion og gavntre til varige træprodukter. Med skovprogrammets strategiske mål om at øge optag af kulstof i skove og træprodukter, så mener vi, at der i højere grad bør fokuseres på sådanne produktive og dermed klimavenlige driftsformer. I den forbindelse vil det være passende, at nye skove, der etableres for at nå målet om 20-25 pct. skovdække, for en væsentlig dels vedkommende bliver etableret med netop denne driftsform, og at der i skovprogrammet indføres mål for dette.

Træartsvalget

Nåletræ fra danske skove er en vigtig ressource for dansk træindustri. Vi er derfor tilfredse med skovprogrammets positive fokus på nåletræ. Nåletræ har ellers været udskældt for bl.a. ikke at være hjemmehørende, men spiller en afgørende rolle for den danske træindustri, hvor træet hovedsageligt anvendes til at producere byggematerialer og træemballage. I en klimasammenhæng bidrager nåletræet desuden med en vigtig egenskab ved at optage og lagre større mængder kulstof fra atmosfæren end mange løvtræarter.

Som motivation til at øge andelen af rødgran og andre for industrien vigtige nåletræarter, foreslår vi, at plantning af nåletræ ved skovrejsning tilskudsmæssigt sidestilles med plantning af løvtræ, således at det bliver muligt for skovejere at foretage et optimalt og økonomisk bæredygtigt træartsvalg i forhold til jordbund og lokalitet. Dette vil i det hele taget øge incitamentet til at rejse ny skov, så målet om 20-25 % skovdække kan realiseres.

Træbyggeprogram

For at understøtte træets vigtige rolle som CO₂-fortrænger og kulstoflager, så mener vi at skovprogrammet skal følges op af et træbyggeprogram. Et træbyggeprogram vil bidrage til, at de bæredygtige og klimavenlige træprodukter, der ønskes produceret i danske skove, rent faktisk også bliver anvendt og får en lang kulstoflagrende levetid i det danske samfund.

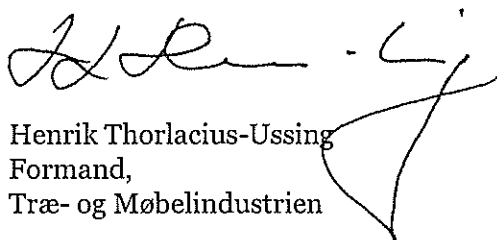
Skovprogrammet fremhæver, at det offentlige skal fremme efterspørgslen på bæredygtigt træ igennem offentlige indkøbsaftaler. Det bakker vi op om, men mener, at fokus for faktisk at opnå en mærkbar effekt skal udbredes til også at fremme anvendelsen af træ generelt, i offentligt byggeri og i samfundet som sådan. Et træbyggeprogram vil stimulere anvendelsen af bæredygtige træprodukter og føre til en langsigtet bæredygtig anvendelse af træressourcen.

Kredit for træets kulstoflagring

En stimulering af træanvendelsen vil også sikre, at Danmark i højere grad får kredit for den kulstoflagring, der sker igennem danske skoves træproduktion. I de senere år er en stor andel af gavntræproduktionen blevet eksporteret, hvilket er en betydelig andel på 30-40 pct. af landets samlede produktion af gavntræ. Udover at eksporten fører til tabte arbejdspladser og tabt værditilvækst¹ for samfundet, så er det også "spildte" muligheder for kulstoflagring, da eksporteret træ ikke kan indregnes i Danmarks nationale CO₂ regnskab. En stimulering af træanvendelsen igennem et træbyggeprogram vil understøtte anvendelsen af dansk træ i Danmark, skabe danske arbejdspladser, dansk værditilvækst, dansk kulstoflagring og dermed virkeliggøre skovprogrammets vision om skovenes samfundsmæssige nytte, til gavn for både nuværende og kommende generationer.

¹ Værditilvæksten ved at bearbejde råtræ i Danmark kan estimeres til at udgøre 450 kr./m³ nåletræ og 1.150 kr./m³ løvtræ. Sammenholdt med, at der i alt eksporteres omkring 600.000 m³ råtræ af nål og 150.000 m³ råtræ af løv, er der tale om en tabt værditilvækst på omkring 425 millioner kroner. Foruden en reduceret bearbejdning, resulterer dette i tabte arbejdspladser, primært ufaglærte og beliggende i udkantsområder.

Med venlig hilsen

Henrik Thorlacius-Ussing
Formand,
Træ- og Møbelindustrien

Knud Svinding
Oldermand,
Danske Træindustrier

Miljøstyrelsen
mst@mst.dk

6. april 2018

Høringssvar til udkast til nyt nationalt skovprogram

Dansk Skovforening hilser udkastet til nyt nationalt skovprogram velkommen.

Skovene er vigtige for både ejerne og samfundet. Faktisk er der så mange ønsker til produkter og ydelser fra skovene, at de ikke kan rummes på de 625.000 ha skov, som vi har i dag. Vi har behov for flere skove, og de eksisterende skove skal gerne gøre endnu mere gavn, end de allerede gør.

Det er fint afspejlet i skovprogrammet, som beskriver mulighederne og behovet for alle skovenes samfundsmæssige goder inklusiv både produktion af træ og biodiversitet. Det beskriver samtidig skovens muligheder for at bidrage til optag og lagring af kulstof, sikring af rent drikkevand, friluftsoplevelser m.m.

Skovprogrammet giver et samlet overblik og et godt fundament for de næste mange års politiske beslutninger om skovene. Vi håber derfor, at skovprogrammet bliver bredt forankret i hele Folketinget og på tværs af ressortområderne.

Gør vi det fornuftigt, og bevarer den gode balance, som vi mener programmet er udtryk for, kan skovene få en nøglerolle, når Danmark skal være fossilfri og nå de internationale klimamål.

Det er vigtigt, at programmet ikke alene sætter rammerne for de 18% af skovene, som staten ejer, men at skovprogrammet også fastlægger, hvordan politikerne vil skabe gode vilkår for at eje og drive de 82 % af skovene, som ejes af private og kommuner.

Skovprogrammet er politikernes mulighed for at påvirke skovejere til at investere i udviklingen af skovene i den retning, som også samfundet har mest glæde af.

For Dansk Skovforening er det særligt positivt at skovprogrammet anerkender vigtigheden af at have en aktiv skovdrift i Danmark, der kan balanceres med de andre hensyn samfundet efterspørger. På den måde kan skovene fortsat levere træ og andre samfundsgoder.

Skovprogrammet har således en fin balance mellem benyttelse og beskyttelse.

Særligt skal det fremhæves, at programmet anerkender at:

- Skoven leverer mange forskellige ydelser – herunder træproduktion
- Bæredygtig drift af skovene forudsætter en bæredygtig økonomi i skovbruget
- Der er behov for øget produktion af biomasse og særligt behov for at fastholde nål som en væsentlig træart i skovbruget
- Skatteregler er et afgørende økonomisk rammevilkår
- Udlæg af urørt skov og anden biodiversitetsskov på private arealer skal ske på frivillig basis og mod compensation
- Skoven har et stort potentiale i klimasammenhæng
- Følgeindustrien og dermed fastholdelse af arbejdspladser her er vigtig
- Der er behov for mere viden om økonomien i statens naturnære skovdrift
- Biodiversitet kan styrkes ved målrettede tiltag på særligt værdifulde lokaliteter og ved at tage generelle hensyn i den almindelige skovdrift
- Det er af stor betydning at overvåge planteskadegørere, herunder såvel eksisterende som nye skadevoldere og trusler

På nogle områder mener vi at skovprogrammet kan forbedres og styrkes yderligere:

1. Gode og klare rammevilkår

Et strategisk pejlemærke er: **”Klare rammevilkår for produktion af træ og andre goder”**.

Det er ikke tilstrækkeligt at reglerne er klare. Der bør stå:

”At regeringen vil sikre rammer og vilkår, som understøtter et bæredygtigt og effektivt skovbrug. At regeringen vil gøre skovbruget bedre rustet til at producere mere og medvirke til at skabe vækst og beskæftigelse i Danmark.

Reglerne skal understøtte målene og ruste skovbruget til at producere mere af de ønskede ydelser.”

Skattereglerne er et afgørende økonomisk rammevilkår. Bl.a. skovkonferencen på Christiansborg i efteråret 2017 og Skovpolitisk Udvalgs anbefalinger i 2011 har tydeligt vist, at skovbrugserhvervets har behov for supplerende skatteregler. I Danmark mangler vi bl.a. en skovkontoordning, der tilskynder skovejere til at geninvestere i skovene og udvikle disse. Vi ønsker derfor at en skovkontoordning, bliver en handling i programmet.

2. Metodefrihed

Naturnær skovdrift fremhæves flere steder i programmet, som den skovdyrkningsmetode der er mest optimal. Der er vi ikke enige i. Der er et behov for mere viden om økonomien i bl.a. statens naturnære skovdrift, og det er på nuværende tidspunkt uklart, om naturnær skovdrift kan imødekomme samfundets behov for øget produktion af biomasse.

Vi erkender dog, at nogle af principperne i den naturnære drift har fordele i forhold til fx at sikre rent drikkevand etc. De steder, hvor der henvises til den naturnære drift, kunne det gøres

tydeligere, hvilke af principperne fra den naturnære drift der er særlig gavnlige og anbefalelsesværdige.

For de private ejere er metodefrihed i driften en meget væsentlig parameter. Vi forventer at skovprogrammet tydeligt understreger den enkelte ejeres metodefrihed i valg af driftsform, og at det understreges, at naturnær skovdrift blot er en i blandt flere driftsformer. Naturnær skovdrift i statens skove er valgt med henblik på med tiden at etablere og dokumentere resultater og erfaringer, så andre ejere kan vurdere, om driftsformen er et relevant valg også for dem.

Fokus på metodefrihed for den enkelte skovejer vil stemme godt overens med skovprogrammets overordnede vision om *'plads til forskellighed'* i skovene.

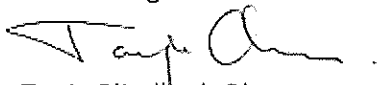
3. Øget brug af træ kan gavn klimaet

Et strategisk pejlemærke er: **At øge efterspørgslen og udbuddet af bæredygtigt produceret træ.**

Det mål bør gøres operativt og udbygges med mål om øget brug af træ til varige produkter fx i byggeriet. En konkret handling kunne være at lave et træbyggeprogram. Det blev også anbefalet af et enigt Skovpolitisk Udvalg.

Vi har vedlagt et notat med en række mere specifikke kommentarer til programmet og med egentlige tekstforslag, der kan adressere vores ønsker til forbedringer.

Med venlig hilsen

Tanja Blindbæk Olsen

Dansk Skovforenings detaljerede bemærkninger til udkastet til nyt nationalt skovprogram

Generelle betragtninger:

Det er som nævnt vigtigt, at programmet kommer til at sætte rammerne for hvordan politikerne vil skabe gode vilkår for at **alle** typer af skovejere. Statens egne skove fylder meget i programmet. Det bør tydeligere understreges, at det er vigtigt at opbygge tillid, samarbejde, frivillighed og samtidig respektere ejendomsretten - for at motivere skovejerne til at skabe de værdier, som samfundet efterspørger.

Mange af handlingerne afspejler, at der for flere områder er brug for mere viden (forskning eller undersøgelser) og det er flere steder nævnt, at denne vidensopbygning skal sikres gennem de årlige prioriteringer i kontrakten mellem Miljø- og Fødevarerministeriet og Københavns Universitet om den forskningsbaserede myndighedsbetjening. Det er vigtigt, at der heri også ligger en forpligtigelse til formidling af de opnåede forskningsresultater til de private skovejere i de tilfælde, hvor det er relevant. På den måde kan skovejerne tage dem til efterretning og bruge dem som input i deres praktiske skovdrift.

Afsnittet: Om det nationale skovprogram

Side 4 – andet afsnit, anden sætning:

Her ønsker vi "indtægter fra biproduktion" udskiftet med "andre indtægter fra skovdriften"

Side 5 – andet afsnit:

Vi foreslår sætningen "Klare rammevilkår for skovbruget...." udskiftet med "Klare og bedre erhvervsvilkår for skovbruget...."

Side 9 – afsnittet "Opbygning og finansiering af skovprogrammet"

Afsnittet er lidt tyndt og overskriften er lidt misvisende, da der ikke står noget om finansiering.

Afsnittet: Mere skov og mindre global opvarmning

1. Øge Danmarks skovareal og øge den samfundsmæssige nytte af nye skove

Gode og attraktive vilkår for at plante og drive skov er betydende for at fremme skovrejsningen. Det er ikke altid, at gode tilskudsmuligheder til tilplantning er tilstrækkelige. Det er fint beskrevet på side 11. Et fornuftigt mix af trævarer på hylderne kan være betydende på sigt, og det er derfor positivt, at der nu ses på at forbedre muligheden for også at plante nåletræer inden for tilskudsordningen.

2. Øge optag og lagre af kulstof i skove og træprodukter gennem bæredygtig drift

Det er beskrevet på side 12, at dette strategiske pejlemærke søges fremmet gennem løbende fokus på skovenes og skovbrugets potentiale for at bidrage til Parisaftalen og EU's klimamål mv. Det vil være passende også at koble det sammen med det strategiske pejlemærke, der handler om at fremme anvendelsen af træ (side 18). Særligt ved at fremme anvendelsen af træ i byggeriet og andre varige produkter, kan samfundet øge lagringen af CO₂ markant.

På samme måde er det muligt at øge optaget af kulstof gennem mere klimatilpassede skovdyrkningssystemer. Det kunne derfor være effektivt, hvis der var en handling, der relaterede sig til det pejlemærke, som handler om at fremme klimatilpassede skovdyrkningssystemer gennem forskning og information.

Baggrund

Side 15 – andet afsnit:

Sætningen "Gennem statsligt ejerskab af nye skove sikres offentlighedens adgang og hensyntagen til eksisterende natur og landskab" kan give et indtryk af at privat skovrejsning ikke giver adgang og at der ikke tages hensyn til eksisterende natur og landskab. Vi foreslår at sætningen ændres til: "Gennem statsligt ejerskab af nye skove sikres offentligheden en øget adgang til de nye skove."

Afsnittet: Bæredygtig produktion

1. Klare rammevilkår for produktion af træ og andre goder

Det er som nævnt ikke tilstrækkeligt at reglerne er klare. Klare regler er ikke ensbetydende med, at de er gode. Vi foreslår at det strategiske pejlemærke bliver: Gode og klare rammevilkår, som understøtter et bæredygtigt og effektivt skovbrug.

Det er positivt, at en af de anførte handlinger i afsnittet er at følge udviklingen i skatteregler knyttet til skovbruget, lige som at det er positivt at det anerkendes, at skattereglerne er et afgørende rammevilkår for skovbruget. Et af skovbrugets store udfordringer er, at indtægter og udgifter svinger betydeligt fra år til år. Oftest er store indtægter og store udgifter tidsmæssigt forskudt fra hinanden med mange år, hvilket er særligt tydeligt for ejendomme med en skæv aldersfordeling af træerne i skoven. Det vil kunne løses med en skovkontoordning, som vil være til gavn for både skovejere, for skovene, for træindustrien og for samfundet.

Derfor er det uheldigt at der i det tilhørende baggrundsafsnit (side 22) alene henvises til konklusionen i rapporten fra KU om skattemæssige rammevilkår for skovbruget uden at forklare rapportens snævre forudsætning om en bestemt beslutningsadfærd. Herudover sætter de metodiske forudsætninger (bl.a. en forudsætning om at den anvendte kalkulationsrentefod holdes konstant uanset ejers økonomiske situation) begrænsninger op for KU's konsekvensvurderinger i beskrivelsen af ejernes reelle valg – herunder træartsvalg. Fx vil ejers likviditetsmangel efter et generationsskifte øge dennes interne rentefod, hvilket igen vil føre til en forskydning i træartsanvendelsen fra løv til nål. KU's valgte metode kan ikke belyse sådanne reaktionsmønstre.

Det er positivt, at der som en handling nævnes, at der skal ses på behovet for at ændre skovloven, så den tager højde for de ønsker samfundet har. Skovloven giver en fornuftig afvejning mellem de enkelte formål, som skoven kan opfylde for samfundet (træ til træprodukter og energi, sikring af biodiversitet, friluftsliv og oplevelser, beskyttelse af grundvand etc.) – under hensyn til at skovene for den største del er ejet af private. Det er derfor vigtigt at bevare skovloven som selvstændig sektorlov.

2. Øge efterspørgsel efter og udbud af dokumenterbart bæredygtigt træ

Det er helt centralt, at der skabes en øget efterspørgsel efter træ og træprodukter og dette pejlemærke kan som nævnt supplere ønsket om øget lagring af kulstof i træprodukter. Vi forslår derfor målet udvidet til at omfatte øget brug af træ i mere varige produkter fx byggeriet. Desuden bør handlingerne gøres mere målrettede end blot at understøtte allerede igangværende initiativer på området. Det kunne fx være gennem et program for øget anvendelse af træ i byggeriet.

Der bør derfor være mere fokus i handlingerne på at formidle den viden, der allerede findes om mulighederne for på bæredygtig vis at øge produktionen fra de danske skove (som nævnes på side 23).

Certificering af skovdriften er en anerkendt måde til at dokumentere en bæredygtige skovdrift – ikke bare i Danmark men også globalt. Det kan dog ofte være en stor omkostning at blive certificeret – særligt for mindre skove. Tidligere har der været givet tilskud til udarbejdelse af en grøn driftsplan og herunder registrering af nøglebiotoper. En genindførelse af den ordning kan være en god hjælp til at forberede skove til certificering og motivere skovejere til at blive certificeret. Det vil bidrage til opfyldelsen af dette strategiske pejlemærke.

3. Ensartede og operationelle standarder for bæredygtigt træ

Det nævnes at "Der arbejdes på at understøtte udviklingen af systemer og modeller, der tilvejebringer tilstrækkeligt grundlag for at dokumentere bæredygtigt træ på en omkostningseffektiv måde". Det er uklart hvordan det tænkes at påvirke systemerne.

For skovbrug findes de to uafhængige certificeringsordninger PEFC og FSC – det vil være en urealistisk målsætning at ensrette disse og en ensretning vil heller ikke nødvendigvis være ensbetydende med omkostningseffektivisering.

Det vil derimod være optimalt, hvis Danmark arbejder for at den igangværende proces omkring nye EU krav til bæredygtig biomasse til energi eller nye initiativer på EU-området, ikke skaber en ny og ekstra dokumentationsbyrde for skovejere.

4. Fortsætte med at omstille til naturnær skovdrift

Skovprogrammet skal understøtte en bæredygtig skovdrift, men vi mener som nævnt ikke, at det bør fremme en bestemt type skovdrift generelt. Her skal der være metodefrihed. Derfor bør dette mål – hvis formuleringerne opretholdes – udtrykkelig rette sig mod omstillingen i statens skove, og vi foreslår derfor, at første sætning ændret til: "Omstillingen til en mere naturnær skovdrift i statens skove skal fortsætte og videreudvikles."

Baggrund

Side 21 - tredje afsnit sidste sætning:

Vi har nyere tal. For 2016 er den gennemsnitlige indtægt for andre indtægter i skovbruget opgjort til 972 kr. pr. ha.

Side 23 – figur 8

Figuren bør kunne opdateres med tal frem til og med 2016.

Side 25 – afsnittet om standarder for bæredygtigt træ samt boksen (FSC- og PEFC-certificering) Certificering af skovdriften er en anerkendt måde til at dokumentere en bæredygtige skovdrift og det er også kort beskrevet. Det kan dog ofte være en stor omkostning at blive certificeret – særligt for mindre skove.

Afsnittet: Mere biodiversitet

1. Bevare og øge skovens biologiske mangfoldighed på særlige lokaliteter

Det bør nævnes under handlinger i dette afsnit, at der arbejdes med en ændring af betalingsmodellen til private for at udlægge skov - fx som urørt skov - eller skov med en begrænset træproduktion.

2. Fremme generelle naturhensyn i skovdriften

Vi er enige i, at skovejernes kendskab til skovens naturværdier er central, for at kunne tage de nødvendige hensyn i driften. Grønne driftsplaner og registrering af nøglebiotoper har været et rigtigt effektivt virkemiddel og en genoptagelse af tilskudsordningen til private skovejere til registrering af naturværdier i skovene vil derfor kunne bidrage til at løfte skovejernes kendskab til skovens værdier – og dermed øge beskyttelsen heraf. Det vil nemlig give et godt grundlag for skovejernes beslutninger om at indgå frivillige aftaler om bevarelse og beskyttelse af særlige værdifulde lokaliteter, samt tage generelle hensyn i driften.

Baggrund

Det er beskrevet at mere urørt skov og bevaring af enkelttræer er effektive virkemidler til at skabe mere dødt ved og gamle træer i skoven. Det kunne dog være fornuftigt kort at beskrive, at det dog er virkemidler det i sagens natur kan tage lang tid før vi kan se effekten af i diverse opgørelser. Det samme gælder for indsatsen i for Natura 2000-områderne, hvor der vil gå lang tid før skovene, med de nuværende kriterier for gunstig bevaringsstatus, vil have opnået gunstig status. Det vil her være positivt, hvis de igangsatte indsatser fik en mere fremtrædende vægt i rapporteringen af naturens tilstand i Danmark.

Afsnittet: Friluftsliv og kulturværdier

1. Fastholde og udvikle skov som et velfærdsgode, hvor befolkningen sikres muligheder for friluftsliv og naturoplevelser.

Det kan læses som om, at der ikke er muligheder for friluftsliv og naturoplevelser for øjeblikket. Så vi foreslår at der indsættes et "fortsatte" efter sikres: "..., hvor befolkningen fortsat sikres muligheder...."

Det er beskrevet at let tilgængelig information om reglerne for færdsel i naturen, vil give bedre muligheder for friluftsliv. Vi foreslår at der udvikles en app eller lignende, der giver brugerne

information om ejerskabet af skoven og de tilhørende adgangsmuligheder. Det vil give bedre oplevelser og reducere misforståelser af adgangsregler.

2. Bevare de kulturhistoriske værdier i skovene.

Ingen bemærkninger

Baggrund

Side 42 – tredje afsnit, sidste sætning:

Af de nævnte muligheder er det kun fri teltning i udvalgte statsskove, som ligger ud over det lovbestemte. Sætningen bør omformuleres.

Side 42/43 – sidste/første afsnit:

Slettes. Vi har ikke længere den service. Der kan i stedet henvises til Skoven i Skolen.

Afsnittet: Skove beskytter

1. Fremme skovenes beskyttende funktion af vores vand.

Ved tilplantning af landbrugsjord med skov reduceres ikke kun tilførsel af kvælstof men også tilførsel af pesticider. Det bør nævnes i afsnit 2.

I dette afsnit fremhæves, at omstilling til naturnær skovdrift bidrager til beskyttelse af grundvandet. Det er et eksempel på en uheldig fremhævelse en bestemt driftsform. Det kunne passende præciseres hvilke principper fra den naturnære drift, som er af særlig betydning for grundvandet. Vi mener at det i princippet kunne formuleres således: "En bæredygtig skovdrift, hvor der sikres et kontinuerligt skovdække, minimal jordbearbejdning samt uden brug af pesticider og kvælstoftilførsel vil særligt bidrage til at beskytte grundvandet og vandmiljøet".

2. Styrke skovenes bidrag til klimatilpasning.

Vi savner en lidt bredere beskrivelse af, at også de eksisterende skove har muligheder for at bidrage til klimatilpasning. Endvidere er potentialet ikke begrænset til statens og de kommunale skove, som læseren kunne få indtryk af. De private skove vil også kunne bidrage, og der bør arbejdes på at finde muligheder for finansiering af private projekter fx i næste landdistriktsprogramperiode.

Baggrund

Også i baggrundafsnittet bør potentialet for skoves bidrag til klimatilpasning på det samlede skovareal beskrives. Ved kun at anvende midler til klimatilpasning på offentlige arealer, vil vi ikke udnytte potentialet med at løse de store udfordringer med de større mængder vand, vi står overfor, bl.a. fordi de offentlige skove ikke er ligeligt fordelt i landet.

I første afsnit fremhæves igen den naturnære skovdrift: "Ved den naturnære drift af de skove, der forvaltes af Naturstyrelsen, anvendes ikke pesticider, og der gødskes kun undtagelsesvist". Ingen brug af pesticider og gødskning er på ingen måde et særkendetegn kun for naturnær skovdrift. Vi mener derfor at fremhævelsen af naturnær skovdrift skal fjernes her.

Afsnittet: Robuste og sunde skove

1. Sikre sunde, modstandsdygtige og robuste skove

Sunde og robuste skove er i høj grad også afhængige af det fremtidige klima. Igen nævnes her særligt den naturnære driftsform som metode til at gøre skovene bedre rustet til at modstå forstyrrelser som ændringer i klima. Vi vil fortrække at der igen her i stedet beskrives, hvilke principper fra den naturnære drift som bidrager positivt.

På samme måde bør det beskrives, at der vil blive behov for at se på muligheden for at introducere klimatilpassede arter i skovdriften for at gøre skovene mere robuste overfor de forventede klimændringer.

Baggrund

Side 50 – sidste afsnit:

Det bør også fremgå at mange private skove bidrager til udvikling af frø og plantemateriale til skovbruget gennem kårede bevoksninger og forsøgsarealer.

Eva Tørning Svendsen

Fra: Lene Lønstrøm <Hestehaven2@outlook.dk>
Sendt: 5. april 2018 22:11
Til: MST Miljøstyrelsens hovedpostkasse
Emne: Skovprogram 2018
Vedhæftede filer: Nationale Skovprogram Høringssvar.PDF

Sag: MST-020-00049
Sagsdokument: 7840031

Hermed Høringssvar på Danmarks Nationale Skovprogram

Med venlig hilsen
Michael Lønstrøm

Høringsvar vedr. Danmarks Nationale Skovprogram

Dette høringsvar vedr. Det Nationale Skovprogram vil koncentrere sig omkring biodiversitet.

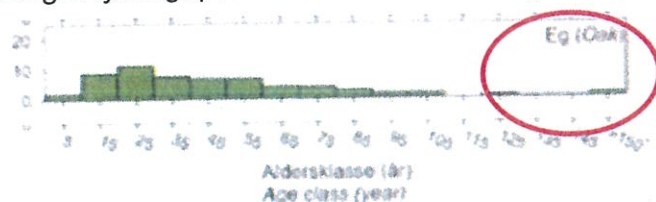
Naturstyrelsen- økonomi og biodiversitet.

Naturstyrelsen har ikke de nødvendige rammer til at sikre biodiversiteten i Statsskovene. Baggrunden for det er, at Regeringen og Folketinget pålægger Naturstyrelsen en alt for stor egenfinansiering af sit budget. Det er kun muligt for Naturstyrelsen at leve op til budgetkravene ved at prioriterer økonomi op mod biodiversitet. Seneste eksempel på det er Naturpakken fra 2016, hvor Naturstyrelsen er tvunget til at tage hensyn til de økonomiske aspekter ved udlægning af urørt skov og anden biodiversitetsskov. Naturstyrelsen bør derfor fremadrettet og i kontekst med ønskerne i Danmarks Nationale Skovprogram tilføres flere midler, således at man ikke skal prioritere mellem beskyttelse af biodiversitet og en sammenhængende økonomi. Eksterne forpagtningsaftaler bør ikke være nødvendige for at sikre Naturstyrelsens økonomi. Igen er Regeringens og Folketingets krav om egenfinansiering af budgettet potentielt kontraproduktive i forhold til at sikre de for naturen og biodiversiteten mest hensigtsmæssige forpagtnings- og afgræsningsaftaler. Naturstyrelsen skal derudover have muligheder for at hjemtage afgræsningsopgaver i eget regi f.eks. i naturområder, der er kernehabitater for de danske ulve. På den måde sikres ulvene mod unødvendige konflikter med private forpagtere.

Et andet trist eksempel på den økonomiske problematik i forhold til beskyttelse af biodiversitet kan findes i et Naturstyrelsens principper for naturnær skovdrift.

"Der hugges/beskæres ingen egetræer over 300 år, bøgetræer over 200 år eller naturligt forekommende sjældenheder (såsom småbladet lind/elm), medmindre sikkerhedshensyn eller det almindelige behov for sikring af fortidsminder tilsiger det." (Kilde: Udpegning af skov til biodiversitetsformål)

Egetræer over 300 år er plantet før 1718 og bøgetræer over 200 år før 1818. Det siger sig selv, at træer i den alder er meget vigtige for en lang række arter knyttet til gamle træer med deraf følgende diverse biotoper. Danmarks national Skovstatistik fra 2016 viser netop meget tydeligt problematikken med meget få gamle egetræer i de danske skove.

" For eg er skovene domineret af de yngre aldersklasser. Således udgør aldersklasserne ældre end 100 år kun 7 pct. af arealet, mens aldersklasserne op til 50 år udgør 53 pct"....."For eg ligger den største del af vedmassen i aldersklasserne fra 40 til 60 år, og kun 15 pct. af vedmassen er ældre end 100 år."(Kilde: Danmarks Skovstatistik 2016 side 17-18)

Anbefaling til Danmarks Nationale Skovprogram:

Naturstyrelsen bør på sine arealer med naturnær skovdrift øjeblikkeligt frede alle egetræer over 150 år dvs. plantet før 1868 og alle bøgetræer over 130 år dvs. plantet før 1888. På den måde kan man her og nu sikre levesteder fremadrettet for arter tilknyttet gamle træer og dødt ved. Et evt. tab af tømmer værdi ved at lave en sådan ordning bør Regeringen og Folketinget kompensere Naturstyrelsens driftsbudget for i forholdet 1:1.

Biologisk faglig forvaltning af urørt skov og anden biodiversitetsskov på statens arealer:

Naturstyrelsen bør som en del af Danmarks Nationale Skovprogram styrke sit faglige grundlag i forhold til sikring af biodiversitet ved at ansætte biologer, der kan hjælpe med at implementere biodiversitetsudpegningerne i Naturstyrelsens skove, så de giver mest muligt effekt for truede arter. Herunder bør Naturstyrelsen sikre sig kompetencer til biologiske vurderinger af niveau af afgræsning og andre plejetiltag for arter i en ugunstig bevaringsstatus. Regeringen og Folketinget bør kompensere Naturstyrelsen for omkostningsgivende tiltag af den type i forholdet 1:1.

Udlæg af privat skov til biodiversitet:

Det er meget beklageligt, at udkastet til Danmarks Nationale Skovprogram ikke indeholder et forslag til **registrering af naturværdier i de private skove**. En registrering vil gøre det muligt at prioritere naturindsatsen i de private skove, hvor der mange steder findes naturværdier og potentielt levesteder for truede og sjældne arter, som hverken er registrerede eller beskyttede.

Udkastet til Danmarks Nationale Skovprogram er derudover decideret uambitiøst i forhold til at give et pejlemærke for potentielt yderligere udlæg af privat skov til biodiversitet frem mod 2040. Det indlysende klart, at de der i de private skovområder, som også på Videnskabernes Selskabs gamle kort var dækket af skov bør og skal gøres en langt større og bedre indsats for at sikre sjældne og truede arter og udlæg af større sammenhængende private skovparter fra 100->1000 hektar til biodiversitet. Et mål om yderligere 10.000-12.000 hektar privat skov med biodiversitet som primært formål inden 2040 vil være et fornuftigt pejlemærke.

10% mål om skov til biodiversitet og arealopgørelse.

På side 28 beskrives i udkastet, hvordan målet om at 10% af det samlede danske skovareal skal have biodiversitet som sit primære formål. Ministeriet fremdrager her i en gul faktaboks følgende

" I målopfyldelsen indgår fx § 3 beskyttede skovbevoksede moser med løvtræer, kortlagte Natura 2000 skovnaturtyper, registrerede egekrat og arealer med varig græsningsskov. Målet inkluderer de arealer, der i Naturpakken i 2016 blev opgjort som udlagt til urørt skov og anden biodiversitetsskov (11.700 ha). Øvrige naturmæssigt værdifulde skove med en binding anslås pr 2016 at bidrage med yderligere ca. 45.000 ha."

Man må, som læser af Danmarks Nationale Skovprogram, undre sig temmelig meget over, hvor der pludselig oven i de allerede udlagte 28.300 hektar biodiversitetsskov dukker hele ekstra **45.000 hektar** naturmæssigt værdifuld skov op med en binding i forhold til biodiversitet som det primære formål. De 45.000 hektar, som er meget afgørende i forhold til målopfyldelsen på 10% er simpelthen ikke udspecificeret godt nok i udkastet til Danmarks Nationale Skovprogram. Hvor har Ministeriet lokaliseret de 45.000 hektar (450 km²), og hvilken form for binding i forhold til biodiversitet er der tale om? Kun hvis der er tale om **absolut tinglyste bindinger** alé urørt skov eller anden biodiversitetsskov bør ministeriet indregne disse 45.000 hektar i sine beregninger af det samlede skovareal udlagt med biodiversitet som det primære formål. Hvis der er tale om, at Miljøministeriet indregner skov udlagt under Habitat-direktivet og Natura 2000 i de 45.000 hektar, så må og skal Miljøministeriet i Danmarks Nationale Skovprogram redegøre for, hvordan man mener, at disse skove vil overgå til gunstig bevaringsstatus inden 2040. Kan eller vil Miljøministeriet og Miljøministeren ikke det, må de 45.000 hektar udelades indtil der kommer en klar politik og beskrivelse for sikring af biodiversitet og opnåelse af gunstig bevaringsstatus i de berørte skove.

Det er derudover uantageligt at Miljøministeriet afslutter med:

" I skovene findes også arealer, hvor natur og biologisk mangfoldighed må antages at være det primære driftsformål uden nødvendigvis at være underlagt konkrete arealbindinger. Det kunne fx være uensaldrende naturskov og arealer, der drives efter gamle driftsformer. Omfanget af disse arealer er ikke opgjort."

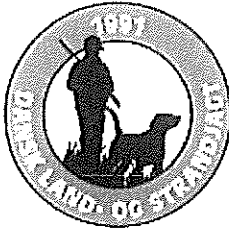
Når man i ministeriet ikke har konkret viden om omfanget af givne arealer, så skal ministeriet heller ikke tro eller formode, at de findes og tilmed skrive det i udkastet til Danmarks Nationale Skovprogram. Ministeriet må som udgangspunkt forventes at holde sig til faktisk, dokumenterbar viden. Hvis Miljøministeriet mangler denne viden må Miljøministeren iværksætte handlinger, der kan frembringe den. Det kunne f.eks. være at bruge §25 i Skovloven.

Skatteforhold- og biodiversitet:

Når skov bliver lagt urørt bør grundskylden på det udlagte areal i skoven ophøre. Det bør ske, fordi samfundet har en interesse i at styrke og udvikle biodiversiteten og det er i områder med gammel skov, at vi grundlæggende er i stand til at sikre flest arter for færrest penge. Skovejeren afskærer sig i alt fremtid fra at kunne genoptage produktionen på udlagte arealer, og det kan i forbindelse med salg være en positiv faktor, at en skovejendom eller dele af den er fri for grundskyld, fordi arealet er konverteret til urørt skov. Fokus på ovenstående bør være en del af det kommende nationale skovprogram.

Skovrejsning- og biodiversitet:

Ministeriet bør i forbindelse med skovrejsning og som en del af Danmarks Nationale Skovprogram sikre, at der for hver 10 hektar ny skovrejsning bliver udlagt 1 hektar eksisterende, naturmæssig værdifuld skov til urørt skov. Der kan f.eks. tages udgangspunkt i HNV-score eller §25 analyse og vurdering(Skovloven). På den måde sikres målet om 10% skov til biodiversitet løbende, mens skovarealet i Danmark vokser. Når målet om 5000 hektar privat skovrejsning inden 2021, bør det altså udløse en pulje penge svarende til et udlæg af yderligere 500 hektar urørt privat skov. Samme princip skal naturligvis gøre sig gældende, når det er stat eller kommuner, der står for skovrejsningen.

Dansk Land- og Strandjagt

05-04-18

Miljø- og Fødevareministeriet
Miljøstyrelsen
Skovprogram

Vedr. Høring af forslag til Danmarks nationale skovprogram.

Dansk Land og Strandjagt takker for det tilsendte høringsbrev, som Dansk Land og Strandjagts hørings sekretariat har gennemgået.

Københavns Universitet, har i publikationen "Skove og Plantager 2016" på baggrund af stikprøvemålinger fra den danske skovstatistik skønnet Danmarks skovareal til 624.676 ha. Det svarede til 14,5 % af hele landets areal i 2016.

Folketinget vedtog i 1989 et mål om at fordoble Danmarks skovareal, så det indenfor en træ-generation på omkring 75 år ville vokse til 1.100.000 ha (ca. 25 % af Danmarks areal).

Siden da er skovarealet i gennemsnit vokset med lidt over 3.000 ha om året.

74 % af skovene ejes af private personer, selskaber eller fonde.

18 % er statsskove som drives af Miljøministeriet.

6 % ejes af andre offentlige institutioner (kommuner, forsvaret og Folkekirken).

2 % har det ikke været muligt at identificere ejerforholdet på.

Når man sammenholder det sidste afsnit i det langsigtede mål "at 10 pct. af det samlede skovareal inden 2040 har natur og biologisk mangfoldighed som det primære driftsformål" i forhold til, at 74 % af skovene ejes af private i en eller anden konstruktion må det være relevant at spørge,

hvem der skal betale for driftstabet i forbindelse med et primært driftsformål som beskrevet.

Med venlig hilsen

Dansk Land og Strandjagt.

Erik Clausen
Limfjordsvej 6,
6400 Sønderborg
Mobil 40586278.

Dansk Land og Strandjagt
Tlf : 61609292
Internet: www.dls-jagt.dk
E-mail: formand@dls-jagt.dk

Eva Tørning Svendsen

Fra: 1-DEP Høringer
Sendt: 5. april 2018 12:50
Til: MST Miljøstyrelsens hovedpostkasse
Cc: letbyrder@erst.dk
Emne: Skovprogram 2018

Til [Miljø- og Fødevarerministeriet](#)

Erhvervsministeriet har ingen bemærkninger til den fremsendte høring.

Erhvervsstyrelsens Team Effektiv Regulering (TER) har modtaget udkastet i høring.

TER vurderer, at bekendtgørelsesudkastet medfører administrative konsekvenser under 4 mio. kr. årligt for erhvervslivet. De bliver derfor ikke kvantificeret yderligere.

Mvh Helene

HELENE STARUP
Direktionssekretær

Slotsholmsgade 10-12
DK - 1216 København K
www.em.dk
hst@em.dk
Tlf. 33 92 33 50
Mobil 91 33 73 30

Fra: Pernille Karlog
Sendt: 9. februar 2018 15:41
Emne: Høring: Udkast til nyt nationalt skovprogram

Til interessenter

Til orientering har Miljøstyrelsen i dag sendt udkast til nyt nationalt skovprogram i offentlig høring. Høringen løber til den **6. april**, og materialet kan tilgås via [Miljøstyrelsens hjemmeside](#). Det er også lagt på [høringsportalen](#).

Eventuelle bemærkninger fremsendes til mst@mst.dk og i emnefeltet angives "Skovprogram 2018".

Venlig hilsen

Pernille Karlog
specialkonsulent | Naturbeskyttelse
+45 72 54 26 03 | +45 93 58 80 53 | pka@mst.dk

Miljø- og Fødevarerministeriet
Miljøstyrelsen | Haraldsgade 53 | 2100 København Ø | Tlf. +45 72 54 40 00 | mst@mst.dk | www.mst.dk

DANMARKS IDRÆTSFORBUNDS HØRINGSSVAR PÅ UDKAST TIL DANMARKS NATIONALE SKOVPROGRAM

Danmarks Idrætsforbund anerkender visionen for Danmarks skove og de to langsigtede mål, hvoraf DIF selvfølgelig særligt glæder sig over fastholdelsen af målet om mere skov samt temaet om at tilbyde gode oplevelser for friluftslivet. De 65-70 millioner skovbesøg om året vidner om vigtigheden heraf. DIF anerkender i øvrigt alle de nævnte mål og har selv en målsætning om at bidrage til skovenes bæredygtighed.

Mere skov og mindre global opvarmning

Som nævnt glæder DIF sig over fastholdelsen af målet om mere skov og hæfter sig ved, at der i den forbindelse kan varetages særlige hensyn til friluftslivet. Det nævnes ligeledes, at privat skov, der rejses med tilskud, underlægges fredskovspligt, hvorved der sker en varig sikring af arealet som skov. Dermed sikres også mange af de forskellige samfundsnyttige funktioner, skovene har – ikke blot de helt essentielle funktioner som modvirkningen af global opvarmning og skabelsen af nye levesteder for vilde dyr og planter, men også styrkelsen af friluftslivet. Dette potentiale bliver imidlertid først optimalt indfriet, hvis der med tilskuddet til privat skovrejsning også følger en sikring af adgangsmulighederne.

Det er vigtigt for DIF, at adgang for alle friluftsgupper sikres adgang, og DIF skal i den forbindelse gøre opmærksom på, at skove med gode adgangsmuligheder også er en ressource med hensyn til bosætning i det omkringliggende samfund. Det Økonomiske Råds påpegnings af, at statslig skovrejsning skaber væsentligt højere rekreativ værdi bekræfter dette.

Når de foreslåede handlinger er at tilbyde private lodsejere tilskud til at rejse 5.000 ha skov og at opkøbe landbrugsjord til at rejse 750 ha statskov, bør sikring af adgangsmulighederne derfor være en forudsætning. Dette understreges af den velkendte ulige geografiske fordeling af offentlig og privat skov samt det faktum, at kun 25 % af skovarealet er ejet af det offentlige.

Friluftsliv og kulturværdier

DIF hilser de strategiske pejlemærker med tilfredshed og glæder sig over, at skovprogrammet skal fastholde og udvikle skovens rolle som et nationalt velfærdsgode. DIF er enig i, at samarbejder mellem private og offentlige skove, kommuner, foreninger m.fl. kan øge skovenes rekreative muligheder og stiller sig

DIF
DANMARKS IDRÆTSFORBUND

IDRÆTTENS HUS BRØNDBY
STADION 20
2605 BRØNDBY

T 43 26 26 26
WWW.DIF.DK

SIDE 1 AF 2

PROTEKTØR
HENDES MAJESTÆT DRONNINGEN

BEVÆGER DANMARK

til rådighed med sine specialforbund, sådan som det f.eks. er nævnt i eksemplet med Danmarks Cykel Unions frivillige indsats i forbindelse med at udvikle og vedligeholde mountainbikespor. Tilsvarende tiltag kunne tænkes for hesterytterne, der bliver mere og mere afhængige af gode ridemuligheder i skovene i takt med, at markvejene nedlægges.

Derudover er Dansk Orienterings-Forbunds Find vej-projekt et andet godt eksempel på et samarbejde, som tillige giver unikke læringsmuligheder ved de forskellige poster, og som kan spille udmærket ind i de angivne handlinger i afsnittet.

DIF bifalder de angivne handlinger og har noteret, at der kommer flere oplysninger om ruter, faciliteter og adgangsforhold på udinaturen.dk.

Statistikken taler sit tydelige sprog om skovenes betydning for friluftsliv, og alle de positive effekter i form af f.eks. arbejdspladser og sundhed, understreger endnu en gang vigtigheden af nærhed til skov, juridisk lovfæstet adgang og tilgængelighed til at gøre brug af denne ret .

Med venlig hilsen

Dorthe O. Andersen

Konsulent med ansvar for natur og miljø

M: +45 21603078

doa@dif.dk

SIDE 2 AF 2

PROTEKTOR
HENDES MAJESTÆT DRONNINGEN

BEVÆGER DANMARK

3. april 2018

Lav et skovprogram som I ikke glemmer

Kære regering, og det er hele regeringen jeg taler til.

Tak for jeres udkast til skovprogram. Det er et godt og nyttigt katalog over HVAD skovene kan gøre af godt for klimaet, træproduktionen, en fossilfri fremtid, biodiversiteten, vores børn, folkesundheden, landskabet, turismen og arbejdspladser på landet.

I skriver dog næsten intet og ukonkret om HVORDAN alle jeres gode "strategiske pejlemærker" skal nås i skovene. Hvordan vil I fremme forskning, udvikling, uddannelse, rådgivning og kommunikation så de strategiske pejlemærker nås? Hvordan vil I få skovejerne med? Under overskriften "finansiering" på side 9 skriver I ingenting.

Og mest dunkelt: I skriver intet om HVORFOR skovprogrammet er vigtigt for regeringen. Et stærkt "derfor" kan ellers storsælge skovprogrammet til Folketinget, vælgerne, organisationerne og skovejerne. Og et stærkt "derfor" beskytter skovpolitikken mod at blive underløbet af al mulig anden politik og lovgivning der påvirker skovene, og det er meget. Et stærkt "derfor" er nøglen til at realisere alle skovprogrammets gode hensigter.

Jeres udkast til skovprogram er langt bedre end ingenting, og ingen skovpolitik er hvad Danmarks regeringer har haft i over 10 år. Nu har I drevet skovpolitikken så langt som man kan med gode og uforpligtende ord. Nu kommer sandhedens time:

- Hvorfor er skovprogrammet vigtigt for regeringen?
- Hvordan vil I nå skovprogrammets strategiske pejlemærker?

Hvis I svarer og handler godt på de spørgsmål, kan jeres skovprogram blive en historisk succes. Både her og nu og for de kommende generationer.

Ellers ender også dette skovprogram som et katalog over muligheder gemt væk på hylder rundt omkring hos de få særligt interesserede.

Gør jer selv og Danmark den tjeneste: Lav et skovprogram og en skovpolitik som I ikke glemmer. Og som eftertiden vil huske for alt det gode.

De bedste hilsner

Martin Einfeldt, kommunikationsrådgiver og forstkandidat

Eva Tørning Svendsen

Fra: Keld Høgh <KH@co-industri.dk>
Sendt: 28. marts 2018 13:16
Til: MST Miljøstyrelsens hovedpostkasse
Cc: Pernille Karlog
Emne: Høring: Skovprogram 2018

CO-industri kan ikke støtte, at der ved en revision af skovloven skabes mulighed for byggeri. Skove bør nyde stor beskyttelse, hvor hensynet til naturen vejer tungest.

Det er uambitiøst, at målet for Naturpakken først skal være nået i 2065, og skovprogrammet indeholder desværre ingen nye initiativer om biodiversitet.

Skovprogrammet bør derfor overvejes på ny.

Med venlig hilsen

Keld Høgh
Miljøkonsulent

Det er os med overenskomster og faglige fællesskaber

CO-industri

Molestien 7, 3.
2450 København SV
Telefon dir.: +45 33 63 80 27
Telefon: +45 33 63 80 00
kh@co-industri.dk

Høring: Udkast til Danmarks nationale skovprogram

Hermed sendes et udkast til nyt nationalt skovprogram i offentlig høring.

Det nye skovprogram vil afløse skovprogrammet fra 2002 og har til formål at udstikke en kurs for en bæredygtig skovforvaltning, der understøtter skovenes mange vigtige funktioner og sikrer god balance mellem skovenes benyttelse og skovenes beskyttelse.

Skovprogrammet indeholder en overordnet vision for Danmarks skove og dækker i tråd med internationale anbefalinger seks overordnede temaer. For hvert tema er der udstukket et eller flere langsigtede strategiske pejlemærker, og for hvert af disse er der knyttet aktuelle konkrete handlinger, som alle finansieres indenfor eksisterende økonomiske rammer.

Programmet udstikker endvidere to centrale mål, som bygger videre på mål fra skovprogrammet fra 2002. Det ene er det langsigtede mål om, at skovlandskaber dækker 20-25 pct. af Danmarks areal inden udgangen af det 21. århundrede. Det andet mål er, at 10 pct. af Danmarks samlede skovareal inden 2040 har natur og biologisk mangfoldighed som det primære driftsformål.

Samtidig lægges der op til, at Skovrådet løbende følger udviklingen og giver råd om opfølgning på skovprogrammet. Skovrådet er nedsat af miljø- og fødevareministeren for at rådgive ministeren i skovbrugsfaglige og andre spørgsmål om skov.

I tilblivelsesfasen har skovbrugserhvervet, grønne organisationer og forskere m.fl. bidraget med input blandt andet via Skovpolitisk udvalg og Skovrådet. Der har endvidere været afholdt fire lokale skovkredsmøder og tre workshops i København om programmets forskellige temaer.

Udkastet til skovprogram er nu i otte ugers offentlig høring frem til den 6. april 2018. Alle har mulighed for at afgive høringsbidrag. De skal sendes til mst@mst.dk og i emnefeltet anføres "Skovprogram 2018". Materialet er tilgængeligt på Miljøstyrelsens hjemmeside og på høringsportalen: <https://hoeringsportalen.dk/>, hvor høringssvarene også bliver gjort tilgængelige efter høringsfristens udløb. Efter høringsperioden færdiggøres og lanceres det nye skovprogram.

Med venlig hilsen

Pernille Karlog
Specialkonsulent
pka@mst.dk

Eva Tørning Svendsen

Fra: FES-NPS21 Nielsen, Nina Kjær <FES-NPS21@mil.dk>
Sendt: 7. marts 2018 10:47
Til: MST Miljøstyrelsens hovedpostkasse
Cc: Pernille Karlog; FMN-MYN-FORSVARSMINISTERIET; FMN-KMM Mortensen, Karen-Marie; FES-CHNPS Bech, Jane
Emne: Høringssvar - Udkast til nyt nationalt skovprogram [RELEASABLE TO INTERNET TRANSMISSION]

RELEASABLE TO INTERNET TRANSMISSION

Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse har modtaget høring over udkast til nyt nationalt skovprogram.

På vegne af Forsvarsministeriet kan Forsvarsministeriets Ejendomsstyrelse oplyse, at Forsvaret ikke har bemærkninger til den fremsendte høring.

Med venlig hilsen

Nina Kjær Nielsen

Cand.jur.

Specialkonsulent

FORSVARSMINISTERIETS EJENDOMSSTYRELSE

Natur- og Plansektionen

Arsenalvej 55, 9800 Hjørring

Telefon + 45 7281 3281 / Mobil + 45 4138 3266

E-mail: fes-nps21@mil.dk / Fiin: fes-nps21@fiin.dk

www.ejendomsstyrelsen.dk

RELEASABLE TO INTERNET TRANSMISSION

Vi goer opmaerksom paa, at denne e-mail kan indeholde information, der kun er beregnet for modtageren. Hvis du ved en fejltagelse har modtaget e-mailen, maa du ikke anvende indholdet i nogen sammenhaeng og vi beder dig venligst informere afsender om fejlen ved at bruge besvar-funktionen. Samtidig beder vi dig slette alle kopier af e-mailen i dit system uden at videresende eller kopiere den. Selvom e-mailen og enhver vedhaeftet fil efter vores overbevisning er fri for virus og andre fejl, som kan paavirke computeren eller it-systemet, hvori den modtages og laeses, aabnes den paa modtagerens eget ansvar. Vi paatager os ikke noget ansvar for tab eller skade, som er opstaaet i forbindelse med at modtage eller aabne e-mailen. Hvis du har problemer med at aabne vedhaeftede filer, kan du finde information paa dette link <http://www.fmi.dk/Pages/winmail.aspx>.

Please note that this message may contain confidential information. If you have received this message by mistake, please inform the sender of the mistake by sending a reply, and then delete the message from your system without making, distributing or retaining any copies of it. Although we believe that the message and any attachments are free from viruses and other errors that might affect the computer or IT system where it is received and read, the recipient opens the message at his or her own risk. We assume no responsibility for any loss or damage arising from the receipt or use of this message. If you are having trouble opening attached files, you can get further information via this link <http://www.fmi.dk/Pages/winmail.aspx>.

Eva Tørning Svendsen

Fra: Samfundsanalyse <samfundsanalyse@aeldresagen.dk>
Sendt: 14. februar 2018 14:14
Til: MST Miljøstyrelsens hovedpostkasse
Emne: Skovprogram 2018 - Ældre Sagens hørings svar

Til Miljø- og Fødevarerministeriet

Ældre Sagen har ingen bemærkninger til ovenstående høring.

Venlig hilsen

Pia Westring
Afdelingssekretær/PA
Samfundsanalyse
Direkte: 33 96 86 29
Mobil: +45 21 19 59 53
pw@aeldresagen.dk

Ældre Sagen Nørregade 49 · 1165 København K · Tlf. 33 96 86 86

Fra: Pernille Karlog [<mailto:pka@mst.dk>]
Sendt: 9. februar 2018 15:41
Emne: Høring: Udkast til nyt nationalt skovprogram

Til interessenter

Til orientering har Miljøstyrelsen i dag sendt udkast til nyt nationalt skovprogram i offentlig høring. Høringen løber til **den 6. april**, og materialet kan tilgås via [Miljøstyrelsens hjemmeside](#). Det er også lagt på [høringsportalen](#).

Eventuelle bemærkninger fremsendes til mst@mst.dk og i emnefeltet angives "Skovprogram 2018".

Venlig hilsen

Pernille Karlog
specialkonsulent | Naturbeskyttelse
+45 72 54 26 03 | +45 93 58 80 53 | pka@mst.dk

Miljø- og Fødevarerministeriet
Miljøstyrelsen | Haraldsgade 53 | 2100 København Ø | Tlf. +45 72 54 40 00 | mst@mst.dk | www.mst.dk

Eva Tørning Svendsen

Fra: Marie Walther
Sendt: 14. februar 2018 09:08
Til: MST Miljøstyrelsens hovedpostkasse
Cc: Pernille Karlog
Emne: Skovprogram 2018

Til Miljøstyrelsen

Slots- og Kulturstyrelsen har ingen bemærkninger til indholdet, men vil gøre opmærksom på en korrekturrettelse:
Det med gult er skrevet to gange.

S. 39

2. Bevare de kulturhistoriske værdier i skovene

De danske skove rummer et unikt og omfattende skatkammer af kulturhistoriske værdier. I skovene finder man fortidsminder og kulturhistoriske spor, der ofte er væk i det åbne landbrugsland efter mange års dyrkning. **finder man fortidsminder og kulturhistoriske spor, der ofte er væk i det åbne landbrugsland efter mange års dyrkning.**

Venlig hilsen

Marie Walther
Specialkonsulent
Fortidsminder, Center for Kulturarv

Slots- og Kulturstyrelsen
Agency for Culture and Palaces
Fejøgade 1, 2. sal
DK-4800 Nykøbing Falster

T+45 3395 4200
M+45 3374 5214
max@slks.dk / slks.dk

Eva Tørning Svendsen

Fra: Jette Albek
Sendt: 12. februar 2018 10:18
Til: MST Miljøstyrelsens hovedpostkasse
Cc: Pernille Karlog
Emne: Skovprogram 2018

Kære Pernille Karlog

Uddannelses- og Forskningsministeriet har ingen bemærkninger til høringen om nationalt skovprogram.

Med venlig hilsen

Jette Albek

Jette Albek
Chefsekretær
Politisk Afdeling
Direkte telefon.: +45 7231 8047
E-mail: jal@ufm.dk

Uddannelses- og Forskningsministeriet

Departementet
Postboks 2135
DK-1015 København K
Telefon: +45 3332 9700
Fax: +45 3332 3501
E-mail: ufm@ufm.dk
www.ufm.dk

Besøgsadresse:
Børsgade 4
DK-1216 København K